DE BESTORMING

DER

VESTING BERGEN OP ZOOM,

OP DEN 8STEN MAART 1814,

BESCHREVEN

DOOR

JAN EGBERTUS VAN GORKUM,

IN LEVEN GEPENSIONEERD GENERAAL-MAJOOR.

TE LEIDEN,
BIJ T. HOOIBERG & ZOON.
1862.

Gorkum

DE BESTORMING

DER

VESTING BERGEN OP ZOOM

OP DEN 8sten MAART 1814

BESCHREVEN

DOOR

JAN EGBERTUS VAN GORKUM,

IN LEVEN GEPENSIONEERD GENERAAL-MAJOOR

TE LEIDEN,

BIJ T. HOOIBERG & ZOON

1862

Inhoud

Inhoud
VOORREDE
INLEIDING
Omvang legers
Uitrusting
Veldonderzoek
Bewegingen Franse legers
Bergen op Zoom versterkt
De voorbereiding
Krijgsraad
Strategie
Topographische beschrijving der stad en vestingwerken van Bergen op Zoom
Landschap
Belegering en verdediging
Versterking
Vesting
Verdediging in 1814
Personele bezetting
DE BEWEGINGEN, AANVALLEN EN GEVECHTEN
Terugblik
Toegevoegde bijlagen
Vaderlandsche letteroefeningen Jaargang 1863

VOORREDE

Bij de uitgave van dit laatste werk van wijlen den Generaal-Majoor Van Gorkum acht de ondergeteekende het niet geheel overbodig met een woord te melden wat daartoe aanleiding gegeven heeft en hoe hij daarin ongezocht betrokken werd. Een paar maanden voor zijn overlijden kwam de schrijver van zijn buitenverblijf te Wouw naar Leiden, en vereerde hem met een bezoek, ter raapleging over de uitgave van dit geschrift, dat reeds vóór vele jaren opgesteld, maar nu eerst geheel voltooid was geworden. Daar de naam des schrijvers ten waarborg strekte voor de waarde en juistheid van den inhoud van zijn werk , en daar hij de kosten der plaat voor zijne rekening wilde nemen, slechts enkele gedrukte exemplaren bedingende, gelukte het weldra een uitgever te vinden. Toen verzocht hij mij, ook de drukproeven te willen nazien, met vergunning er die wijzigingen in aan te brengen die voor de meerdere duidelijkheid nog wenschelijk mogten geoordeeld worden. Dit verzoek werd den waardigen grijsaard met genoegen ingewilligd; de reeds vroeger op steen gebragte plattegrond werd afgedrukt en de tekst ter pers gezonden.

Reeds was er één vel van den tekst gezet en door den schrijver zelven nagezien, toen hij door de ongesteldheid werd aangetast, die hem langzaam ten grave sleepte , en waardoor zijn voorgevoel van nog steeds een korten levenstijd vóór zich te hebben, gelijk uit de Inleiding blijkt, maar al te spoedig bewaarheid werd.

Zijne geachte kinderen oordeelden, dat de laatste wenschen des beminden vaders niet met zijn dood vernietigd, maar integendeel ook na zijn dood geëerd behoorden te worden, en verlangden daarom dat de werkzaamheden der uitgave, die door zijne ziekte voor eene poos

gestaakt waren , weder opgevat werden, terwijl zij mij verzochten , nu het toezigt over den geheelen arbeid op mij te nemen. Ik mogt mij, ook op grond der toezegging aan den ontslapene bij zijn leven gedaan, niet onttrekken aan een verzoek, dat evenzeer voor de hand lag als ik het mij tot eere moest rekenen; ofschoon ik mij het bezwaar niet ontveinsde eener nu op mij alleen berustende verantwoordelijkheid voor de uitgave. De gedachte evenwel dat die verantwoordelijkheid zich niet tot den inhoud uitstrekken, maar enkel tot den vorm zich bepalen zou, deed mij elk bezwaar ter zijde stellen. En werd nu de stijl hier en daar gewijzigd, zonder aan des schrijvers individualiteit te veel te kort te doen, het geschiedde alleen wanneer door bekorting of meerdere beknoptheid van uitdrukking de duidelijkheid scheen bevorderd te kunnen worden. Ten deze heb ik de bewustheid, zooveel mij doenlijk was in den geest des schrijvers gehandeld te hebben. Moge de arbeid daaraan besteed door de naastbestaanden van de ontslapene beschouwd worden als een gering bewijs van de ongeveinsde hoogachting door mij den schrijver toegedragen.

LEIDEN

den 18 April 1862.

L. J. F. JANSSEN.

JAN EGBERTUS VAN GORKUM overleed den 9 Febr. 1862 te Vuren, ten huize van zijn schoonzoon Mr. J. Viruly van Vuren en Dalem, in den ouderdom van 81 jaren.

Kaart met aanvalsroutes van de vier kolonnes.
Van deze kaart is een extra vergroting (tot 20x beeldschermgrootte) beschikbaar op de
website van de Geschiedkundige Kring Bergen op Zoom.

www.geschiedkundigekringboz.nl
(evt zoekwoord: 1814)

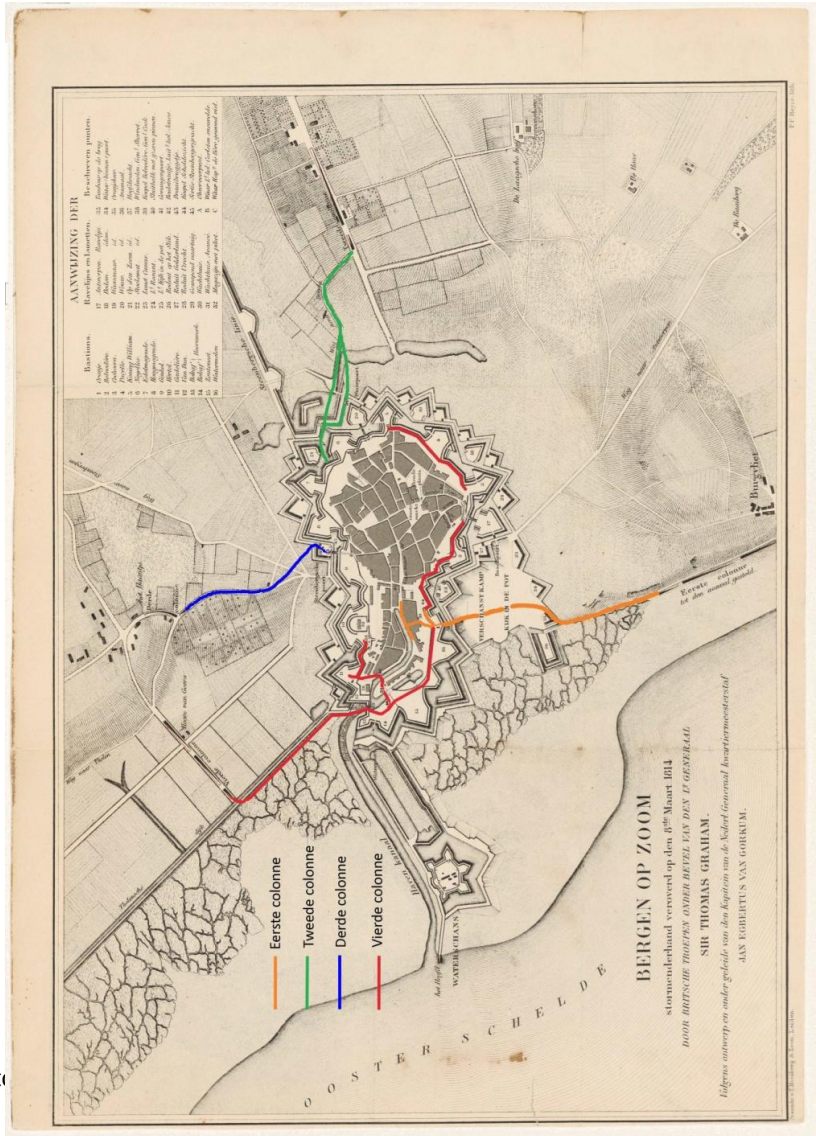

Best… n Gorkum

INLEIDING

Naar mate wij ons verder van die gedenkwaardige dagen verwijderen, waarin het vaderland een vreemd juk afschudde, met het heilvol vooruitzigt om weder als een vrij en onafhankelijk volk onder de europesche mogendheden op te treden, gevoel ik mij meer gedrongen mijne landgenooten naauwkeurige aanteekeningen aan te bieden van hetgeen bij gelegenheid van Nêêrlands bevrijding werd in het werk gesteld, om de zelfstandigheid van den staat te vestigen.
Het geldt belangrijke en schier geheel onbekende bijzonderheden; gebeurtenissen, waarvan ik zelf een werkdadig getuige was, die mij dus naauwkeurig bekend zijn en naar mijn gevoelen verdienen voor het nageslacht bewaard te worden. Ik zou mij zelven ook niet voldoen met ze te achterhouden; ik zou mij voor mijne kinderen niet genoeg verantwoord achten; terwijl de overweging van de kortheid van levenstijd, mij volgens menschelijke berekening nog slechts vergund, mij tot eenige bespoediging dringt.
Het krijgsbedrijf, waarvan ik met dit doel verslag wensch te geven, is met uitzondering van het officieel rapport van den generaal-en-chef van het Britsche leger in de Nederlanden, sir THOMAS GRAHAM, en het uitvoerig doch met grove onnaauwkeurigheden vermengd berigt van den Franschen kolonel der genie LE GRAND, later zoo verschillend en verkeerd voorgedragen, dat dit op zich zelve reden zou zijn er het stilzwijgen niet over te bewaren.
Niet alleen voor den Nederlandschen geschiedkundige, maar ook voor den staats- en krijgsman, is dit krijgsbedrijf hoogst merkwaardig, omdat de beroemde sterkte van *Bergen op Zoom,* in 1814, op het tijdstip der herstelling van Nederland, als de sleutel van het frontier tegen de Franschen, en met het oog op den toestand van Zeeland, als

bruggenhoofd, zoowel ter verlossing dezer provinciën van de Fransche bezetting, als later, wanneer zij door deze eenmaal verlaten zou zijn, ter verdediging van geheel Nederland, door de hooge bondgenooten als onmisbaar beschouwd werd.

Omvang legers

Het eiland *Walcheren,* met de daarop gelegen vestingen V*lissingen* en *Veere* en onderhoorige forten en posten, was op dien tijd door ruim 7000 man Fransche troepen bezet, en van een genoegzamen voorraad levensmiddelen en krijgsbehoeften voorzien.
De garnizoenen der vesting *Bergen op Zoom* en der forten *Bath, Lillo* en *Liefkenshoek,* in den aanvang van December zeer zwak zijnde, waren sedert door de zorg van den generaal, den hertog DE PLAISANCE, die te *Antwerpen* het opperbevel voerde, met troepen van allerlei wapenen uit A*ntwerpen* versterkt; deze hadden tevens een voorraad van kruid en lood, wijn, tabak en hoornvee met zich gevoerd, zijnde het hoornvee door hen op marsch in de nabij gelegene dorpen bij requisitie verzameld.

De in *Antwerpen* vereenigde krijgsmagt kon op ruim 12.000 of, met de geïsoleerde en beschikbare manschappen der marine, op 15.000 man berekend worden, de onmisbare bemanning van het zeer aanzienlijk getal oorlogschepen in de haven en op de stroom hieronder niet begrepen, terwijl de vesting *'s Bosch,* met hare citadel en forten door de Pruissen genomen (op den 23sten Januarij), *Breda, Willemstad, Geertruidenberg, Steenbergen* en *Tholen,* met onderhoorige forten *Klundert, de Leur* en *de Ruiter,* mitsgaders de in deze linie gelegene posten, door de Franschen verlaten en door de geallieerden bezet waren.

Deze waren met achterlating der noodige troepen, ter insluiting van *Gorkum,* van de vesting *Grave* en de bezetting van *'s Bosch* en forten tot voor *Antwerpen* voortgedrongen, waar de voorposten van het Pruissische legerkorps onder den generaal VON BULOW zich tot voor *Hoogstraten, Loenhout, Westwezel* en noordwaarts tot voor *Esschen* uitstrekten. Hier sloten zich die der Britsche troepen aan, onder bevel van den luitenant-generaal sir THOMAS GRAHAM, die zijn hoofdkwartier te *Oudenbosch* gevestigd had en met zijn leger, omstreeks 9000 weerbare mannen sterk, de dorpen *Esschen, Nispen, Roosendaal, Wouw, Halsteren.* en het stadje *Steenbergen* bezette, terwijl hij de overige dorpen in den omtrek van *Bergen op Zoom* door patrouilles van een regiment huzaren, sterk 1000 koppen, in het oog hield.
De Britsche vloot op de Ooster- en Westerschelde en de overige zeeuwsche stroomen werd gebezigd om dit leger van de waterzijde te beschutten, alsmede om aan de Fransche bezetting op de eilanden van *Walcheren* en *Zuid-Beveland* en van de plaatsen langs de Schelde zooveel mogelijk afbreuk te doen.

Generaal VON BULOW had zijn hoofdkwartier te *Breda,* en kon ten gevolge der voor *Gorkum,* te *'s Hertogenbosch,* en elders achter-gelaten detachementen, en de sedert kort te *Hoogstraten, Wijneghem, Deurne* en voor *Antwerpen* verlorene of buiten gevecht gestelde manschappen, op niet meer dan 20.000 man rekenen om den vijand bij A*ntwerpen* het hoofd te bieden, terwijl de Fransche troepen onder den generaal MAISON, vereenigd met het garnizoen dier vesting, op ruim 25.000 geschat werden, waaronder 7000 man infanterie, kavallerie en artillerie van de jonge garde.
Wanneer men nu hierbij de garnizoenen telt van *Vlissingen, Veere* en *Bergen op Zoom*, van de forten *Lillo, Bath* en andere posten langs de

Schelde, vindt men de sterkte der tot den voet van verdediging terug gebragte Fransche magt alhier grooter dan die der aanvallende van de verbondene mogendheden, zoodat deze het niet geraden oordeelden zich verder voorwaarts te wagen, alvorens eene versterking van troepen te ontvangen, wier aankomst toen door den ijsgang op de rivieren verhinderd werd.

Uitrusting

Het was op dien tijd dat ik, in een onderhoud met den generaal VON BULOW te *Breda,* over den stand der wederzijdsche legers en meer bepaald over het gebrek aan belegeringsgeschut bij het Pruissische legerkorps, hetwelk hij bij zijn vermelden marsch niet had kunnen medevoeren, en over het evenzeer bij het Engelsche leger tot dat einde ontbrekende krijgsmaterieel, waardoor de geallieerden voor de vestingen zouden opgehouden worden, het denkbeeld opperde, dat bij den tegenwoordigen zwakken staat der plaatsen, welke de Franschen nog bezet hielden, aan geen geregeld beleg behoefde gedacht te worden, en dat de meeste door eenen krachtigen aanval (attaque de vive force) zouden te nemen zijn, vermits de vestingwerken in een vervallen staat verkeerden, de noodige artillerie ontbrak en bovendien de garnizoenen te zwak waren om de hoofdwallen behoorlijk te bezetten en de zwakke punten te bewaken; voorts dat tot zoodanigen aanval alleen vereischt werd, zich met de bedoelde punten bekend te maken, hetgeen bij de heerschende ontevredenheid der inwoners over het Fransch bestuur en bij hunne zucht naar verandering niet zeer moeijelijk zou zijn.

Op den volgenden dag na dit onderhoud werd mij van wege den generaal GRAHAM gevraagd of ik ook *Bergen op Zoom* voor een en dergelijken aanval vatbaar achtte, en hierop door mij ten antwoord gegeven, dat de sterkte der bezetting en de middelen van verdediging in die vesting mij wel is waar op dit tijdstip onbekend waren, maar dat ik aan die vatbaarheid niet twijfelde.

Andere militaire aangelegenheden gaven later tot menig gesprek met sir GRAHAM aanleiding, aangelegenheden nogtans met juist te dezer zake dienende, doch die ten gevolge hadden dat beide, zoowel de kommandant van het Pruissische legerkorps, VON BULOW, als die van het Britsche leger, sir THOMAS GRAHAM, hierop aan Zijne Koninklijke Hoogheid den Souvereinen Vorst der Nederlanden de aanvraag deden, om mij ter hunner beschikking bij hun hoofdkwartier te plaatsen.
In voldoening aan het verzoek, bij voorkeur van laatstgenoemden opperbevelhebber, ontving ik, bij kabinetsorder van den Souvereinen Vorst den 24sten Januarij 1814, door tusschenkomst van den commissaris-generaal van oorlog, den last mij naar het hoofdkwartier van den generaal-en-chef van het Britsche leger te *Oudenbosch* te begeven en mij onder de bevelen van dit legerhoofd te stellen.
Den 26sten daaraanvolgende mij bij het voorschreven hoofdkwartier aangemeld hebbende, werd ik terstond belast met het vervaardigen eener figuratieve kaart der landstreek tusschen *Brasschaet* en de Schelde, van *Putten* tot *Merxem,* waarop de wegen, wateren en bruggen uitvoerig moesten aangegeven worden.

De Franschen hadden bij *den Donk* en het dorp *Brasschaet* eene met verhakkingen versterkte positie genomen, en de generaal GRAHAM

stelde zich voor hen hier uit tot achter *Merxem* naar *Antwerpen* terug te drijven.
Op den 29sten werd mij door zijne excellentie de last opgedragen, tot onderzoek van de sterkte en de middelen van verdediging van *Bergen op Zoom,* ten einde, in geval de omstandigheden en de loop der krijgsgebeurtenissen het raadzaam mogten doen voorkomen, zich van die vesting meester te maken en hem, generaal, hiertoe een ontwerp aan te bieden.

Veldonderzoek

Daar dit onderzoek zich thans voor alles tot eene verkenning te bepalen had, begaf ik mij dadelijk in de nabijheid van *Bergen op Zoom,* en bood op den derden daaraanvolgenden dag een uitvoerig verslag aan van mijne plaatselijke ontdekkingen en van het hierop te bouwen ontwerp van aanval.
Bij mijne aankomst te *Oudenbosch* was het hoofdkwartier gereed van daar op te breken naar *Bracht;* de Franschen werden uit hunne positie verdreven naar *Merxem* en ik werd kort na onze aankomst door den generaal-en-chef naar *'s Hage* gezonden, met brieven voor den Souvereinen Vorst en den Engelschen ambassadeur lord Clanearty.
Aldaar in de gelegenheid gesteld mijn voorschreven verslag en ontwerp aan Zijne Koninklijke Hoogheid den Prins van Oranje voor te leggen, gaf Z.K.H. mij te kennen dat, wanneer het bevel over het leger aan hem was opgedragen, mijn voorstel dadelijk zou worden ten uitvoer gebragt.
Tot den 19den Februarij moest ik op hooge last te *'s Hage* verblijven, om brieven van den Souvereinen Vorst voor den Britschen generaal-en-chef mede te nemen.

Den volgenden dag vond ik diens hoofdkwartier te *Groot Zundert* en werd, na mijne depeches overhandigd te hebben, uitgenoodigd de inspectie bij te wonen van eene brigade hollandsche infanterie, waarmede de onder bevel van sir THOMAS GRAHAM staande magt thans versterkt was.
Deze brigade bestond uit zeven bataillons, onder bevel van den generaal-majoor DE PERPONCHER.
De revue door den generaal-en-chef gehouden, deed twee bataillons weluitgeruste oudgediende soldaten, die den oorlog in Spanje hadden bijgewoond en in Engeland gekleed en gewapend waren, onderscheiden van vijf andere bataillons, die hoewel mede uit gediende en goed geoefende manschappen gevormd, echter zoowel in houding als kleeding en wapenrusting zeer veel te wenschen overlieten.

Het Pruissische legerkorps onder VON BULOW had inmiddels den marsch naar Frankrijk voortgezet en sir GRAHAM had het opper-kommando over de vereenigde legers op dit frontier op zich genomen, terwijl de regerende hertog van Saxen-Weimar over de bondstroepen, waarbij zich een korps Saxers gevoegd had, ten zuiden van A*ntwerpen,* in Belgie het bevel voerde en zijn hoofdkwartier te *Brussel* gevestigd had.
Het korps Saxers was bij de blokkade van *Antwerpen* niet gelukkig; het leed belangrijke verliezen door de uitvallen van de bezetting der vesting, terwijl ook de bewegingen van den generaal MAISON, in verband met die uitvallen, tusschen *Gent* en *Antwerpen,* hiertoe veel bijdroegen en de troepen onder den hertog van Saxen-Weimar in een bestendig alarm hielden en noodzaakten zich te verdeelen, ten einde

de gemeenschap met het Pruissische leger in Frankrijk te onderhouden.
De vrijkorpsen, tegen MAISON gedetacheerd, konden dien ten gevolge slechts zwak zijn en den vijand moeijelijk anders in bedwang houden dan door zich met marschen en contra-marschen op vele plaatsen tegelijk te laten zien, waarbij meermalen vrij hevige gevechten plaats grepen.

Op den 24sten Februarij ontbood mij de generaal GRAHAM , en na mij geraadpleegd te hebben over de als nog bestaande mogelijkheid van eene onderneming op *Bergen op Zoom,* vaardigde hij mij terstond af om het onderzoek en de voorbereiding der middelen van uitvoer van den aanval te hervatten; hij bevestigde dezen mondelingen last met eene schriftelijke volmagt, om ook door uitloving van eene zeer aanzienlijke som te beproeven in het bezit dezer gewigtige vesting te geraken, zich verbindende mijne verrigtingen ten deze goed te keuren.

Sedert eenige dagen waren er verontrustende tijdingen aangaande het Pruissische legerkorps onder VON BULOW in omloop; men zeide dat het zich terug getrokken had en den terugtogt verder zou moeten vervolgen, tot dekking der Nederlanden, waarheen zich het Fransche hoofdleger onder NAPOLEON scheen te rigten. En daar de gemeenschap der Franschen van *Rijssel* en *Antwerpen,* slechts tijdelijk door een bataillon Pruissen te *Oudenaarden.* afgesneden geweest zijnde, thans weder open stond, en het garnizoen van *Antwerpen* van hier genoeg versterkt kon worden dat uit hetzelve de 9000 man Engelschen op de *Willemstad* konden terug geworpen

worden, werd het bezit van *Bergen op Zoom* in deze dringende omstandigheden door sir THOMAS GRAHAM onmisbaar geoordeeld. Door den nood van het oogenblik zoowel als door vereerend vertrouwen geprikkeld, spoedde ik mij in de nabijheid der vesting, meer bepaaldelijk de stad *Steenbergen* tot verblijfplaats kiezende, als meest geschikt voor de door mij in te winnen kondschap en voor mijne verstandhouding met de inwoners der stad *Bergen op Zoom,* als ook voor mijne noodige togten ter verkenning.

Bewegingen Franse legers

Wij zeiden dat de vestingen *Breda, Willemstad, Steenbergen* en *Tholen,* met onderhoorige forten en posten, door de Fransche bezettingen verlaten waren. Dit was geschied op bevel van den generaal graaf DE CAEN, die in den aanvang van December met het opperbevel over de Fransche troepen in Holland bekleed was en zijn hoofdkwartier te *Antwerpen* gevestigd had, vermits zich geheel Holland destijds reeds tegen het Fransch bewind verklaard had; alleen de vestingen *Naarden* en *Gorkum* aan de overzijde der Waal waren nog in het bezit des vijands gebleven.
Daar hij de eerstgenoemde vestingen en forten aan deze zijde der Waal en van het Hollandsdiep mede weinig of niet bezet vond, werden zij aanvankelijk door hem met zeer zwakke detachementen, hoewel door generaals aangevoerd, voorzien, te weten: *Breda* met een generaal, 300 matrozen en twee veldstukken; *Geertruidenberg* met een generaal en 25 man; *de Willemstad, de Klundert,* de forten *de Ruiter* en *de Leur* met 400 man; *Bergen op Zoom* met 400 man, waarvan een gedeelte naar *Steenbergen* gelegd werd.
De forten *Bath, Lillo* en *Liefkenshoek* ontvingen mede eenige kleine detachementen, zoodat de 1500 beschikbare manschappen, in ver

van elkander gelegene plaatsen tot magtelooze krachten versnipperd werden, in *Breda* alléén gelegd, hadden zij groote dienst kunnen bewijzen.
Doch de ter bezetting van *Geertruidenberg* bestemde generaal, met zijn kleine troep, door de inwoners gevangen genomen zijnde, deed DE CAEN, uit vrees van de bezettingen der overige genoemde plaatsen op gelijke wijze te verliezen, deze alle wederom ontruimen en de garnizoenen op *Antwerpen* terugtrekken; de bemanning der kleine flotille, door hem ter bewaking van het Hollandsdiep onder de *Willemstad* gelegd, liet hij dezelfde beweging volgen, na alvorens de vaartuigen te hebben doen zinken.
De bezetting van B*ergen op Zoom,* hoewel in sterkte meer aan de behoefte van het oogenblik geëvenredigd en meer dan voldoende tegen de inwoners bestand, zou niet te min een gelijk bevel opgevolgd hebben, ware NAPOLEON van die beschikkingen niet bij tijds onderrigt geworden.
Hoe weinig namelijk de generaal DE CAEN ten deze aan de inzigten van den keizer voldaan had, bleek weldra uit zijne vervanging door den hertog DE PLAISANCE en uit het gebiedend bevel aan dezen nieuwen chef toegezonden, om het garnizoen van *Bergen op Zoom* te versterken en deze vesting zoo goed mogelijk in staat van verdediging te stellen, alsmede de ontruimde plaatsen en wel bepaaldelijk *Breda,* welke vesting inmiddels door 3 à 400 kozakken met 4 stukken onder de generaal-majoor Benkendorff bezet was, te hernemen.
De jonge garde, ruim 6000 man voetvolk en 800 ruiters sterk, met eenige andere aawezige troepen, te zamen 13 à 14.000 man, met 30 stukken geschut, werden onder den generaal ROQUET hiertoe van den 19den tot den 25sten December te vergeefs gebezigd. De goede

uitslag dier onderneming zou niet twijfelachtig geweest zijn, wanneer dezelfde ijver en stoutmoedigheid, die de Fransche ondernemingen van vroegere dagen zoo dikwijls kenmerkten, hen te dier tijd niet verlaten hadden.
Zeer goed onderrigte gidsen hadden de doorwaadbare plaats in de gracht aangewezen, waardoor de hoofdwal kon bereikt en bestegen worden, maar de Franschen maakten van het gunstige tijdstip geen gebruik. De bezetting werd inmiddels versterkt.

Te regt mogt zich NAPOLEON thans over zijne onderbevelhebbers beklagen. Zij schenen zijne inzigten niet te begrijpen en, hetzij slechts hunne moedeloosheid of hun ontevreden gevoelen raadplegend, zij handelden regtstreeks daartegen.
Een troep kozakken en een dertigtal ingezetenen waren aanvankelijk met den karigen voorraad geschut te *Breda* de schrik dezer garde en van andere geoefende krijgslieden, zijnde voor het oogmerk eene aanzienlijke magt, die op den 19den en 21sten een vruchteloos kanonvuur tegen de stad rigtte en op den 23sten, bij de nadering der Pruissen, over *Dongeren* en *Dorst,* en der Engelschen van den kant van *Zevenbergen,* naar of onder *Antwerpen* terug trok.
Zeer merkwaardig zijn de hiervoren gemelde orders en voorschriften door NAPOLEON gegeven, om niet alleen de vesting *Bergen op Zoom,* te behouden en bij eenen aanval met alle kracht te verdedigen, maar ook alle de plaatsen en sterkten in de linie van Noordbrabant gelegen, die ontruimd waren, te hernemen en met alle middelen die ter beschikking stonden, te bevestigen, ja zelfs *den Briel* en *Hellevoetsluis* op nieuw te bezetten.
Doch de geallieerde legers waren reeds met eene te groote magt vooruitgedrongen dan dat de thans kommanderende generaal, de

hertog DE PLAISANCE, het na de aangehaalde poging op *Breda,* geraden vond om aan de uitvoering der bevelen verder gevolg te geven; deze bepaalde zich, zoo als wij zeiden, tot het in beteren staat van verdediging stellen der vesting *Bergen op Zoom.*

Reeds vroeg in de maand December 1813 liet NAPOLEON alzoo zijn voornemen blijken om in Holland de middelen tot onderhoud van zijn leger te zoeken en, in de volgende lente, zich van Noordbrabant in verband met de Schelde meester te maken en onder de muren van *Antwerpen* staande te houden, ten einde uit deze stelling met hulp der bezettingen van de vestingen, in deze linie gelegen, en ondersteund door een opstand in massa in de Noorder Departementen van Frankrijk, de legers der verbondene mogendheden te noodzaken over den Rijn terug te trekken.
De oproeping van het volk in massa had zulk een goed gevolg, dat in *Champagne* en aangrenzende landstreeken, door de gealliëerden bezet, geene levensmiddelen voor deze verkrijgbaar waren, en dat zij geene detachementen ter fouragering konden uitzenden zonder die, even als alle geïsoleerde manschappen, aan een wissen dood bloot te stellen.
In de herneming van *Rheims,* op den 5den Maart 1814, door de keizerlijke garde onder den generaal CORBINEAU met hulp van de inwoners der stad, en in de poging van het hoofdleger onder NAPOLEON, om de gealliëerden van de Nederlanden af te snijden, door den veldslag bij *Laon* op den 9den daaraanvolgende verijdeld, meende men bewijzen genoeg te vinden van een uitgebreid en wel beraamd plan dat, zoo de slag bij *Laon* ten voordeele van NAPOLEON ware uitgevallen, in verband met gemelden landstorm, het verblijf der verbondene legers in Frankrijk onmogelijk gemaakt en de kans

des oorlogs dermate ten voordeele van NAPOLEON gekeerd zou hebben, dat hij welligt den Rijn tot grensscheiding had kunnen bedingen en Holland terug bekomen.
Doch na het verlies van den slag bij *Laon* afgesneden van een gedeelte van zijn leger, dat tot eene zuidelijke of tegenovergestelde beweging genoodzaakt werd, rigtte NAPOLEON zich naar de oostelijke grensvestingen van Frankrijk, om onder de beschutting van deze zich met het afgescheiden legerdeel te kunnen vereenigen en de verbondene magten van *Parijs* af te leiden.

Bergen op Zoom versterkt

Een onderschepte brief van Marie Louise verwittigde de geallieerden van NAPOLEON's rigting en oogmerk, en versterkte hen alzoo in hunne vroeger opgevatte gedachten.
De generaal DE CAEN had dus, gelijk wij zeiden, in strijd met de inzigten van zijn meester gehandeld, toen hij de genoemde vestingen en forten van Noord-Brabant verliet en ook *Bergen op Zoom* in deze ontruiming wilde begrepen hebben.
De Hertog DE PLAISANCE moest daarentegen deze vesting op 's keizers hoog bevel in een behoorlijken staat van verdediging brengen.
Tot dat einde werd, in dezelfde dagen dat de onderneming tegen *Breda* plaats had, de bezetting van *Bergen op Zoom,* die tot hiertoe slechts uit ongeveer 1000 man bestond en tot 5000 man moest vermeerderd worden, met vier bataillons infanterie, eene kompagnie artillerie, eene kompagnie mineurs en 400 matrozen, te zamen 4000 man, versterkt, en voorzien van een grooten voorraad van krijgsmiddelen en leeftogt, welke deze troepen met zich voerden.
De ontruiming van de W*illemstad, Tholen* en andere reeds genoemde plaatsen en forten, had daarenboven een aanzienlijk getal officieren,

tot de plaatselijke staven behoorende, hoofd- en mindere officieren der genie en artillerie en andere onder den naam van *officiers sans troupes* bekend, op hun terugtogt te *Bergen op Zoom,* doen verblijven, zoodat deze vesting op eene zeer buitengewone wijze met deze soort van officieren verrijkt was, die de ziel van eene goede defensie zijn wegens hunne kennis, waakzaamheid, zorg en toezigt. Hoe met die belangrijke aanwinst de dienst van ieder soldaat in tijd van aanval bedrijvig en als het ware verveelvoudigd werd, heeft de nacht van den 8sten op den 9den Maart op eene uitstekende wijze bewezen. Wij zagen daar officieren der genie troepen van linie aanvoeren, en hoofdofficieren van den plaatselijken staf aan het hoofd van eenige weinige manschappen bewegingen en aanvallen bestieren, waarover het bevel anders naauwelijks aan een onderofficier wordt overgelaten.

Sedert deze vermindering en samenstelling der bezetting was de dienst in de vesting verlevendigd; bekwame zeeofficieren arbeidden met hunne matrozen als pionniers aan de vestingwerken, als artilleristen aan het geschut op de wallen, en als infanteristen overal waar dit noodig was; alle middelen voor den staat van verdediging werden opgezocht en verzameld, geen punt werd verwaarloosd of bleef van palissadering of fraisering verstoken.
Aan de bruggen werden de gewone middelen aangebragt om spoedig de planken te kunnen ligten; op den bodem van den ingang der haven werden ijzeren eggen gelegd en deze ingang voorts versperd door een vaartuig, hetwelk met eene sterke magt bemand dien post verdedigen moest, die bovendien door twee veldstukken, staande aan de brug bij de Waterpoort, bestreken werd.

Een derde der bezetting werd iederen avond op de onderscheidene posten en op de frontwachten verdeeld, voor welke laatste op ieder front eene houten loods gebouwd was, terwijl in een nieuw en voor het doel nog niet gebruikt bomvrij kruidmagazijn, op het bastion *Hertel,* midden tusschen de haven en Steenbergsche poort, een piket van 800 man gedurende den nacht gereed stond. Te zamen werden deze wachten en piketten gezegd de sterkte van 750 à 800 man te bedragen.

In dien staat van verdediging trof ik *Bergen op Zoom* aan op den 26sten, 27sten en 28sten Februarij, welke dagen ik tevens besteedde om vertrouwde inwoners te vinden op wier gevoelens en ijver voor het herstel van het oude Holland ik mij verlaten kon, en die zich genegen toonden om hiervoor persoonlijke opofferingen te doen.
De nog bestaande mogelijkheid om langs vele punten binnen de stadsvesten te geraken, moest iedere andere wijze van bemagtiging, hoe geoorloofd en hoe mogelijk ook, in de toenmalige omstandigheden verdringen.
Ik had een afkeer van den weg der omkooping. De desertie had zich inmiddels onder het garnizoen verbreid, in het bijzonder onder de laatste ligtingen, meestal uit Vlamingen zamengesteld, ten gevolge waarvan de sterkte thans niet hooger dan ongeveer 3000 weerbare manschappen geschat werd.

In dezelfde dagen werden alle krachten door het garnizoen aangewend om het front van de Steenbergsche poort te versterken, hetwelk ook vóór dezen tijd tegen een stouten aanval niet bestand was.

De oprillen, die in de drooge gracht leiden, werden met zware vertakkingen of boomstammen belegd en onbruikbaar gemaakt, en de toegang naar de brug en de voorliggende lunet met palissaden en plankwerk afgesloten.
De kommandant had sedert mijn verblijf *te Steenbergen* op dit punt zijne bijzondere aandacht gevestigd en de wacht in de lunet en in het plankenreduit voor de Steenbergsche poort iederen avond verdubbeld.
Het was mij niet onverschillig de zorg der Franschen aan deze zijde te bemerken en daarentegen de overige fronten door hen meer verwaarloosd te zien; behalve de punten waarvan bij de attaque gebruik gemaakt is, was er een, waarvan de smokkelaars zich bedienden en volgens een ooggetuige slecht bewaakt, terwijl een ander, voor den stouten aanval niet ongeschikt, te wel gepalissadeerd, met eggen afgesloten en te sterk bewaakt was dan dat men den troep, gedurende den tijd voor het wegruimen noodig, had mogen blootstellen.
Op het front van de *Zoute Vest* had men begonnen te fraiseren, doch de vorst had de voortzetting van dit werk verhinderd en men vergenoegde zich met zware boomtakken op de buitenglooijingen der wallen te leggen en overigens in de zoute gracht eene lunet, ter breedte van 12 voet, in het ijs open te houden, terwijl deze gracht doorgaans eene diepte van 4 voet water hield.
De drooge grachten tusschen den Oranjebeer en den beer aan de Zoom, dat is, de gracht voor de hooge fronten, werden ter zelfder tijd onder water, dat is, meer dan in dras gezet; in voege dat het ijs op de meer verheven kantzijden der gracht het gras naauwelijks dekte en de grachten alzoo, met uitzondering van de lunet, doorwaadbaar waren.

Deze waren de voornaamste en voor mijn oogmerk allezins voldoende berigten, toen de kapitein DE BÈRE mij op den 6den Maart, uit 's Hage, van wege Zijne Koninklijke Hoogheid den Souvereinen Vorst, de mondelinge magtiging overbragt om, bij voorkomend voorstel van den bevelhebber van het Britsche leger, tot eene onderneming op *Bergen op Zoom,* over te gaan.

De voorbereiding

In den nacht van den 6den op den 7den Maart waren zeer verontrustende tijdingen aan het hoofdkwartier van sir THOMAS GRAHAM ontvangen, onder anderen, dat de stad *Rheims* door de Franschen hernomen was en de geallieerde troepen in de nabijheid dezer stad eene nederlaag geleden hadden, na welke het hoofdleger onder NAPOLEON de gemeenschap met de Nederlanden inderdaad had afgesneden en herwaarts in aantogt scheen te zijn.
Onder mededeeling dezer tijdingen gaf mij de luitenant-kolonel CARMICHAEL SMYTH, kommandant van het wapen der genie bij het Britsche legerkorps, door den Generaal GRAHAM op den morgen van den 7den uit Calmpthout tot mij naar *Steenbergen* gezonden, omstreeks elf uren voor den middag ie verstaan, dat zijne excellentie hem den last had toevertrouwd van mij te vernemen, hoever ik met de mij opgedragene verrigtingen ten aanzien der vesting *Bergen op Zoom* gevorderd was.
Mijn antwoord was, dat ik met alles gereed stond, alle noodige inlichtingen had ingewonnen en mijn locaal onderzoek, zooveel noodig, bewerkstelligd had. De luitenant-kolonel vond mij bezig met de laatste hand te leggen aan een uitvoerig plan, met beschrijving der onderscheiden punten van attaque, hetwelk ik aan zijne beoordeeling onderwierp.

Van de mogelijkheid van het welgelukken dezer onderneming overtuigd en brandende van begeerte om den roem der Britsche wapenen daardoor te vergrooten, nam deze hoofdofficier mijn voorstel met geestdrift aan. En toen ik de uitvoering reeds op den avond van den volgenden dag, zijnde den 8sten Maart, als zeer geschikt aangaf, dewijl ons zoowel het watergetijde als het weder behoorde te dienen, werd deze geestdrift nog vermeerderd, omdat de generaal-en-chef de vesting zoo spoedig mogelijk wenschte te bezitten.

In de volkomen overtuiging dat de generaal het ontwerp ten uitvoer zou brengen, werden de noodige maatregelen genomen tot het in gereedheid brengen en het aanvoeren der noodige werktuigen en gereedschappen, en overeen gekomen, dat ik mij op den volgenden dag des namiddags te twee uren te *Wouw* zou bevinden, waar de generaal dan met zijn staf en gevolg zoude zijn, wien men inmiddels het plan, met de beschrijving van attaque, ter hand stellen en uitleggen zou.
Behalve de zorg voor een genoegzaam getal welgezinde en bekwame gidsen, van wier moed en geschiktheid de goede uitslag van het binnenrukken vooral afhankelijk was, nam ik op mij het aanschaffen der noodige stormladders, terwijl voor de leiding der aanval-colonnes (colonnes d'attaque), volgens mijn ontwerp drie in getal, bepaald werd, dat die der eerste colonne door mij zoude geschieden, die van de tweede door den kapitein-ingenieur F. VAN DER WIJCK, sedert geruimen tijd ter beschikking van den generaal gesteld, en die van de derde of valsche attaque door den oud-kapitein DE BÈRE.
Gedurende den namiddag van den 7den Maart, na het vertrek van den voornoemden hoofdofficier, dienden zich slechts twee burgers uit *Bergen op Zoom* tot gidsen aan; een zeker handelaar, met name

ZEGERS, die de gesteldheid van het haven-kanaal, bij de inkomst der stad, naauwkeurig kende en een kamerbehanger, HOOIBROEK genaamd, die zich tot bijstand van den kapitein DE BÈRE aanbood. Eerstgemelde werd terstond ter beschikking gesteld voor den aanval der haven, en de laatste, overeenkomstig zijn verlangen, tot behulp van den kapitein DE BÈRE, die aanvankelijk, dat is te dezer tijd, nog met het geleide der valsche attaque en eerst later, op zijn voorstel, met dat eener derde degelijke attaque belast werd.

Op den morgen van den 8sten werd ik door den luitenantkolonel CARMICHAEL SMYTH onderrigt, dat de kapitein-ingenieur F. VAN DER WIJCK afwezig en niet te vinden was, dat ik derhalve in de keuze van een anderen bekwamen geleider voor de tweede colonne moest voorzien. Omstreeks twee uren na de ontvangst dezer tijding meldde zich bij mij GERRIT VISSER [1]), zeilmaker van beroep, sedert den vorigen namiddag van zijne navorschingen uit *Bergen op Zoom* terug en ter beschikking gehouden.
Op zijn aanbod, mij kort te voren gedaan, ter mededeeling van eenige bijzonderheden ten aanzien van den geest, de samenstelling en de sterkte der bezetting, waarvan hij zich in de gelegenheid bevonden had de lijsten of staten in te zien, was hij door mij in dienst genomen om naar *Bergen op Zoom* terug te keeren en er naauwkeurig kennis te nemen van de maatregelen, die genomen waren ter verdediging der haven tusschen de walmuren. Mijne ingewonnen opgaven deswege wenschte ik door grondiger berigten gestaafd te hebben, en de thans door VISSER overgebragte waren met zooveel zorg door hem ingewonnen en de gesteldheid der haven met

---

[1] Nader bekend geworden uit het werkje van H. Maronier, onder den titel van *de Gids,* uitgegeven te Rotterdam, bij WIJNANDS, 1836.

de aangebragte versperringen en batterijen ter bestrijding van den ingang door hem zoo uitvoerig en duidelijk beschreven, dat dit mij noopte hem voor te stellen en over te halen om de colonne, tot het attaqueren der haven bestemd, als gids voor te gaan. Met een huisgezin bezwaard, verbond hij zich hiertoe niet dan voorwaardelijk en wel tegen eene bepaalde geldelijke belooning ten behoeve van zijn gezin.
Deze tweede colonne d'attaque bekwam diensvolgens twee gidsen. Het geleide der eerste colonne, bij het mogelijke verlies van mij, niet alleen op mij in ogende nemen, liet ik den schipper JILLES DE HAAS, die zich meermalen aangeboden en mij reeds gewigtige diensten te dezer zake bewezen had, weten, dat hij zich nog op dien avond bij mij moest vervoegen.
Terzelfder tijd werd ik onderrigt, dat zekere VAN DEN ENDEN, die als pikeur of onderbaas bij de genie en de fortificatiewerken werkzaam was en buiten de stad voor de Steenbergsche poort woonde, in last had, om wanneer zich des nachts onraad buiten de vesting openbaarde, eene lantaarn langs de schoorsteen, met het licht stadwaarts gekeerd, te vertoonen.
Het was dus van belang om zich van dezen persoon te verzekeren, hetgeen ik des avonds na poortsluiten deed ten uitvoer brengen.
Aan den Heer C. WIJNMALEN, burgemeester van *Steenbergen,* die zich in alles voor de gemeene zaak zeer ijverig en behulpzaam toonde, had ik reeds op den namiddag van den vorigen dag het doen vervaardigen van een veertig stuks stormladders, ter lengte van 25 tot 28 voet, opgedragen.
De sporten dezer ladders waren op bijna dubbelen afstand van dien bij gewone ladders, dat is op 12 duim van elkander gezet, om den spoed in het beklimmen te verdubbelen; zij werden gemaakt door

eenige vertrouwde timmerlieden in de gereformeerde kerk, die zij gedurende dit werk niet mogten verlaten; gezegde burgemeester werd tevens met het verzamelen van eenige handspaken en ijzeren koevoeten belast.
De ladders overeenkomstig mijn verlangen in gereedheid bevonden en aan de gidsen VISSER, ZEGERS en HOOIBROEK het dorp *Halsteren* tot verzamelplaats aangewezen hebbende, begaf ik mij omstreeks één uur na den middag van *Steenbergen* naar *Wouw,* waar ik den kapitein DE BÈRE op mijne uitnoodiging aantrof en de kommanderende generaal GRAHAM, vergezeld van vele generaals en hoofdofficieren van onderscheidene wapens en zijn staf aankwam.

Krijgsraad

Deze generaals en hoofdofficieren, chefs der departementen van artillerie en genie, vereenigden zich in een krijgsraad voor welken ik verzocht werd mijn ontwerp te ontvouwen.
Hierna keerde ik met den luitenant-kolonel CARMICHAEL SMYTH naar het verblijf terug waar zich kapitein DE BÈRE bevond; de kapitein deed den voorslag om een derde degelijke attaque bij de twee reeds bepaalde te voegen, en wel over de natte gracht achter het ravelijn *de Zoom,* thans bevrozen, vermits hij het terrein daar zeer wel kende, en het als zeer gemakkelijk voorstelde om langs dezen weg den hoofdwal te bereiken.
In weerwil mijner tegenbedenkingen, in het bijzonder gegrond op de verkregen kennis dat de vijand op dit front zeer waakzaam was en gedurende den nacht een sterken post in vereeniging met de poortwacht in het geweer had, en dat het mij ook niet raadzaam voorkwam om de troepen zoo veel te verspreiden of zonder noodzaak aan gevaar bloot te stellen, gelukte het dien officier nog-

thans deze attaque te verkrijgen, en wel te gemakkelijker, vermits de generaal aan een grooter getal punten van attaque de voorkeur gaf. De aanvallen werden al zoo op drie degelijke en ééne valsche bepaald, de reeds genoemde HOOIBROEK bleef geleider der valsche attaque, terwijl kapitein DE BÈRE zich, bij het geleide der derde attaque, een jongeren broeder van HOOIBROEK tot bijstand koos.
In den krijgsraad terug geroepen zijnde werd mij door den kommanderenden generaal medegedeeld, dat onder bijvoeging van de mij bekende derde attaque op het *front der Zoom,* tot het uitvoeren der onderneming tegen den volgenden nacht, op het bepaalde uur, besloten was, en dat tot de drie degelijke aanvallen bestemd waren 3300 man, waarvan de gardes

- den linkervleugel of de eerste colonne d'attaque tegen het bastion *Oranje* zouden formeren, onder den generaal COOK, sterk 1000 man,
- de tweede onder den luitenant-kolonel MAURICE, sterk 1200, tegen het front van *de Zoom,* en
- de derde of regter colonne, die den ingang der haven moest attaqueren, onder den generaal-majoor SKERRET, 1100 man. Bij deze stond het 44ste regement onder den luitenant-kolonel CARLETON, die mijne voorspraak verzocht had om daarvan deel uit te maken.

Eindelijk waren voor de valsche attaque nog eenige honderden mannen, ik meen 250, aangewezen, welk getal ook genoegzaam was, zoodat ik hierop minder aandacht sloeg.

Maar de aankondiging van met naauwelijks 3000 man, door eene attaque de vive force, deze groote, uitgebreide en wel bewaakte vesting, voor zooverre dit den hoofdwal betrof, te willen

vermeesteren, trof mij zoozeer, dat ik mij dadelijk zonder bedenking de aanmerking veroorloofde, dat wanneer zijne excellentie niet over meer troepen voor dezen aanval kon beschikken, het onraadzaam was dien te ondernemen, want dat, al mogt men het geluk hebben binnen de vesting te geraken, waaraan ik in geen geval twijfelde, er niet te min buiten of bij de nadering of beklimming eenige, welligt zware, verliezen konden geleden worden, daar men den vijand binnen de vesting op zijne hoede moest onderstellen, en gevolgelijk op meer dan één punt krachtigen weerstand zou ontmoeten,

- dat in allen gevalle, indien ook de geheele, voor den aanval bestemde massa ongeschonden binnen de muren zou gerukt zijn, deze massa, voor het doel om slechts de wallen te bezetten, bijna driemaal te klein was,
- dat in dit geval het garnizoen, sterker zijnde dan de aanvallers, tot het offensive genoodzaakt, dat is van verdediger aanvaller werd, en er dus zou moeten gevochten worden binnen de vesting, waar het terrein voor de bezetting gunstiger was dan voor de aldaar vreemde Britsche troepen, - dat bij des generaals voornemen om zich niet binnen de stad te wagen, maar alleen de wallen te bezetten, niet minder dan 6000 man noodig waren,
- dat bij zoodanige bezetting der hoofdwallen, aan den vijand de wapenplaatsen, markten en andere vereenigingspunten genoeg overbleven om den stand van zaken tot het daglicht af te wachten en de bezetting der wallen bij gedeelten aan te grijpen.

Deze bedenkingen schenen bij den raad eenigen bijval te vindende, en ik werd door den generaal andermaal verzocht de zaal te verlaten. Daar buiten, in het verblijf van den luitenant-kolonel CARLETON, vervoegden zich bij mij de generaal-majoor SKERRET en de luitenant-

kolonel CARMICHAEL SMYTH, waarvan de eerstgemelde mij in tegenwoordigheid van den luitenant-kolonel CARLETON op eene zeer nadrukkelijke wijze betuigde, dat hij mijne aanmerkingen op de voor den aanval bestemde magt, zeer gegrond vond, doch de luitenant-kolonel CARMICHAEL SMYTH voegde er tusschen, dat ik de Engelsche garde niet kende, dat één man van deze zooveel als drie Franschen gelden kon; waarop ik hernam, dat het in het bezetten van den omvang van den hoofdwal niet zoozeer op moed en ligchaamskracht aankwam, als wel op de plaats die ieder man innam, want dat ik nog grooter bezwaar zou maken als men detachementsgewijze deze troepen van elkander zou willen verwijderen.
De luitenant-kolonel CARMICHAEL SMYTH en de generaal-majoor SKERRET begaven zich toen nogmaals naar den krijgsraad, waarvoor ik nu voor de laatste maal geroepen werd, en wel om van zijne excellentie den kommanderenden generaal te vernemen, dat boven het gegeven getal nog twee regimenten aan de onderneming deel zouden nemen, beide sterk genoeg om mij op mijne gemaakte bedenkingen gerust te stellen, en dat ik derhalve van nu af aan de uitvoering van mijn ontwerp, zoover het mijne aangenomen dienstverrigtingen betrof, gevolg kon geven.
Het was reeds zes uren en dus zeer laat voor al hetgeen mij nog tot den aanval voor te bereiden stond. Al vorens den krijgsraad te verlaten, deelde ik mede, dat ik mij nu onverwijld naar *Halsteren* zou begeven, om de gidsen, ieder in 't bijzonder, aan de chefs der colonnes voor te stellen, en deze met hunne verrigtingen bekend te maken.

Strategie

Omstreeks 7 uren te *Halsteren* aankomende, vond ik ten huize van den maire WERTMULLER de generaals SKERRET en GORE, benevens de luitenant-kolonels CARLETON en HONEY, zijnde de drie eerste bestemd om den aanval in den mond der haven te doen, de laatste om over den valschen aanval op de Steenbergsche poort het bevel te voeren.
De luitenant-kolonel CARLETON zou de voorhoede in de haven aanvoeren en door eene colonne onder den generaal GORE en eene tweede ouder den Generaal SKERRET gevolgd worden.
Wij regelden te zamen onze horologiën, om den aanvang der marschbewegingen tot den aanval bij alle colonnes volkomen gelijktijdig te doen plaats hebben.
Mijne gidsen hadden zich ook niet laten wachten, en den zich noemenden VAN DEN ENDEN vond ik tusschen twee bajonnetten behoorlijk verzekerd.
De gids VISSER was met een ijzeren koevoet gewapend en toonde hoe hij de in het havenkanaal geplaatste eggen zou ligten. Ik had alzoo voor dit punt mijn man gevonden.
De luitenant-kolonel CARLETON met hem bekend gemaakt zijnde deed hem bij zich plaatsen.
De gids ZEGERS werd aan den generaal SKERRET toegevoegd. De gids HOOIBROEK (de oudste) gaf bij de voorstelling aan den luitenant-kolonel HONEY blijken van volkomen kennis der localiteiten aan de Steenbergsche poort, en van een brandenden lust om langs die zijde binnen de vesting te dringen, waarvoor hij bij zijn kolonel eene levendige geneigdheid en het stellig voornemen vond.
Op het berigt dat de gemelde VAN DEN ENDEN, die zich als gepreste gids beschouwde, willens was zich te onttrekken, en op mijne veronderstelling dat er nog wel eenige inlichtingen nopens de vesting

van hem te bekomen zouden zijn, besloot ik hem in mijn rijtuig te plaatsen, waarin ik met pistolen gewapend, mij van zijn persoon meende te moeten verzekeren.
Op de hevelsche heide, waar de paarden met het rijtuig op het gladde ijs van eene ven of waterplas omvielen, zou mij deze bewaring welligt moeijelijker gevallen zijn, zoo wij niet onderling accoord getroffen hadden en ik hem de som, die hij begeerde om *vrijwillig* als gids te dienen, niet reeds toegestaan had.

Na dit laatste ongeval, vervolgden wij onzen togt te zamen te voet tot den *Roskam,* eene herberg aan den weg van *Wouw* op *Bergen op Zoom,* waar ik mijn paard had doen brengen, en namen wij onzen weg voorts naar *Bergen op Zoom.* Op dezen weg tot een punt genaderd, waar een zijweg naar de Balhoeve en vervolgens naar Borgvliet leidt, vond ik mijnen schoonvader, den kapitein DE BÈRE, behoorlijk gewapend aan het hoofd der colonne, welker voorhoede van stormladders voorzien was.
De Generaal GRAHAM bevond zich op dit tijdstip met zijn staf in den aan dezen weg staanden koepel van de heeren VAN HOEK.
Den genoemden weg langs het laag en den Bal naar Borgvliet vervolgende, kwam ik met VAN DEN ENDEN bij het hoofd der eerste colonne, ter plaats waar oudtijds het Fonteintje stond, te 9½ uur aan.
Het was doodstil en rustig, onder een donkere lucht, zoodat de colonnes hare bewegingen ongemerkt hadden kunnen voortzetten tot op het aangewezen rustpunt.
Kort na mijne aankomst te dezer plaats, dat is bijna terzelfder tijd, werd ik verrast door de tegenwoordigheid van den getrouwen schipper JILLIS DE HAAS, die wel vroeg genoeg in den loop van den dag mijne boodschap ontvangen had, maar wegens de waakzaamheid der

schildwachten niet eerder, en alleen bij de nu donkere lucht, de buitenvest had kunnen bereiken.
Met het onderzoek van de *Zoute Vest* vroeger door mij belast, berigtte hij thans deswege, dat het ijs zoo even door hem onderzocht, maar niet sterk genoeg bevonden was, om er met troepen over te trekken.
Ik begreep dit berigt aan den generaal COOK, die zich met den kolonel lord PROBY, den luitenant-kolonel kommandant der genie CARMICHAEL SMYTH en den luitenant-kolonel kommandant der artillerie sir GEORGE WOOD aan het hoofd dezer colonne bevond, te moeten mededeelen, met bijvoeging, dat wij alzoo nu, in plaats van langs de linkerzijde van den *Oranjebeer* eene brug over de coupure in de *zoute Vest* te maken en deze over te trekken, de regterzijde van dezen beer moesten nemen en het bastion *Oranje* bestijgen, voor welk geval gezorgd was, daar wij de ladders bij ons hadden om in en uit de gracht de walmuren af- en op te klimmen.
Op eenige bedenkingen van lord PROBY, die in deze beklimming eene verandering van het ontwerp van attaque voorgaf te bespeuren, meende generaal COOK, die zich nogtans tot een dadelijken aanval bereid verklaarde, vooraf de goedkeuring van den generaal-en-chef te moeten vragen, en deze liet zich niet langer dan een kwartier uurs wachten.
De voorhoede der colonne, onder bevel van een officier der garde, met de gidsen DE HAAS en VAN DEN ENDEN tusschen twee onderofficiers aan de spits, en gevolgd door den luitenant der genie ABBEY met een zestigtal sappeurs voorzien van 25 à 30 stormladders, aangevoerd door den kommandant van dit wapen, werd inmiddels opgesteld.

Van den tijd, die tot deze en andere schikkingen hij de colonne besteed werd, maakte ik gebruik om van de kruin van het glacis der lunet *Kijk in de Pot,* uit het punt A, de beweging der wacht te bespieden, waarmede de voorliggende werken bezet waren.
Twee schildwachten waren nog met het front naar ons of buitenwaarts gekeerd, zonder ons te hebben kunnen ontwaren, toen eensklaps het vuur aan de Steenbergsche poort, beiden van front veranderen en weldra van de kruin der borstwering binnen de werken deed springen, gelijk ik verwacht had.
Het tijdstip was nu daar, dat ook onze colonne moest aanvallen; het kon omstreeks tien uren zijn, terwijl niet eerder dan half elf bepaald was.
Doch alvorens tot de beschrijving van den aanval en van de daarop gevolgde gevechten binnen *Bergen op Zoom* over te gaan, zal het tot goed verstand van een en ander nuttig zijn met de ligging en gedaante dezer vesting eenigzins uitvoerig bekend te worden.

TOPOGRAPHISCHE BESCHRIJVING DER STAD EN VESTINGWERKEN VAN BERGEN OP ZOOM

Landschap

Op den afstand van eene halve hollandsche mijl of ruim 5000 Nederlandsche ellen van den mond der rivier *de Eendracht,* die het eiland *Tholen* van het vaste land scheidt, den regter oever der Schelde naar boven of zuidwaarts volgende, vindt men den mond en het hoofd der stadshaven van *Bergen op Zoom,* die tevens de mond is van een klein riviertje *de Zoom* genaamd.

Dit riviertje neemt, zijn oorsprong uit de heivelden van het belgisch gebied, onder de gemeenten *Calmpthout* en *Esschen* en uit die van het Nederlandsch gebied in de gemeenten van *Nispen* en *Wouw,* waar de uit het belgisch gebied afstroomende wateren een grooten plas vormen, *het Papegat* genaamd, en wijders door heuvelachtige duin- of zandgronden vlietende, zich door eene grebbe en sluis in een breed kanaal, hetwelk binnen de stad tot haven dient en van hier tot de Schelde voert, ontlasten. De sluis wordt gebezigd om de haven door het Zoomwater te spuijen.

Het havenkanaal heeft, binnen de muren der vesting, eene lengte van ongeveer zeshonderd el, en langs de breede kade aan den linker oever slechts ééne rij huizen, doch langs die aan den regter oever tot tegen de vestingwallen, waarop een windmolen staat, eene dubbele rij huizen, waarvan sommige door schippers en visschers, andere door fahriekanten en werklieden bewoond worden, benevens een twaalftal pottebakkerijen.

Van de gebouwen aan den linker oever der haven, onderscheiden zich in het bijzonder een paar zoutketen en een water-, graan- en oliemolen, die door het zout- of Scheldewater gedreven wordt.
Deze havenbuurt is ter linkerzijde door eene poort, van ouds de Gevangenpoort, van de eigenlijke stad gescheiden, hoewel slechts in naam, vermits er geene sluiting maar een opene gemeenschap aan deze zijde zoowel als aan den anderen kant van het havenkanaal met de stad bestaat, namelijk door de genoemde poort met eene regte en breede straat, de Lievevrouwe-straat geheeten, en ter regterzijde langs de in het kanaal vallende grebbe, bekend onder den naam van de Moeregrebstraat of “meer van het achterom."

Van deze grebbe, zijnde de loop van het riviertje *de Zoom* binnen de stad, verheft zich de bodem ter wederzijde onder eene flaauwe glooijing naar de wallen der vesting, in de gedaante van een cirkel aan een langwerpig vierkant verbonden, bevattende de beschrevene havenbuurt het langwerpig vierkant, en de dus genoemde eigenlijke stad de cirkelvormige gedaante.
De noordelijke helling van dit cirkelvormige grondvlak bereikt aan de Steenbergsche poort en aanliggende wallen de grootste hoogte, terwijl de zuidelijke helling hare kruin aan de Bosch- of Antwerpsche poort heeft die, te dezer plaats, aan den binnenvoet van den wal en de poort, de hoogte van 20 el boven den middelbaren waterstand der Schelde niet te boven gaande, doorgaans geene berghoogte wil genoemd zijn.
Nogthans schijnt naar deze twee, vroeger waarschijnlijk hoogere heuvels, en naar een derden, aan den regteroever van de haven, waarop de windmolen staat, de stad haren naam en later haar wapen ontleend te hebben, het wapen voert drie groene bergen onder drie

zilveren St. Antonie's kruisen, op een rood veld, en wordt door twee wildemannen gehouden.
Van de Boschpoort volgt de kruin der hoogte hare zuidelijke rigting buiten deze poort, doch van hier met eene flaauw dalende helling, zoowel oostelijk naar den Wouwschen weg en de beekjes die op *de Zoom* uit wateren, als zuidelijk in de rigting van den Antwerpschen weg, tot aan een dal en polder, waarvan de afwatering of dalweg ten zuiden het gehucht *Borgvliet* in de Schelde valt.
Ter plaatse van dit gehucht maakt een hooge en eenigzins steile, door den waterslag der Schelde afgekabbelde, kant van het genoemde bergvlak den oever uit van dien stroom, tot aan de vestingwerken.
Blijkbaar draagt dit, thans regelmatig, effen, tot op meer dan 1000 el afstands van de vesting afhellend en zacht glooijend terrein de kenteekenen van eenen vroeger ongelijken of heuvelachtigen duingrond, die onder Coehoorn, in 1688, door kunst in een zacht glooijend glacis herschapen is.
Van de Steenbergsche poort zet de kruin der hoogte zich in en langs de rigting van den Steenbergschen weg voort, dalende ter linkerzijde naar de Schelde en ter regterzijdc naar eenige moerassige veengronden, die zich van *Bergen op Zoom* tot *Steenbergen* uitstrekken.
Deze lage, moerassige grond die, als met eene door de natuur gevormde waterlinie, *Bergen op Zoom*- met *Steenbergen* verbindt, is door met elkander verbonden redans, tot eene verdedigingslinie gemaakt, ter lengte van een uur afstands van *Bergen op Zoom,* waar deze linie door het fort *Rover* gesloten is [2]), terwijl die lage en ondoorwaadbare moerassen, doorgaans *het Laag* genoemd, en dit

[2] Deze vestingwerken zijn thans geslecht.

fort, tot in de nabijheid van *Steenbergen,* ter keering van een vijandelijken doortogt *alleen* voldoende gehouden worden.
Van het punt waar deze linie door de gracht aan de vesting verbonden is, en waar de Zoom, die bij de stad de gracht der linie vormt, in de stadsvesten valt, ligt op een afstand van omstreeks 400 el, aan den linkeroever, de *Wouwpoort*, alsmede de weg naar het dorp van dien naam, welke weg tevens naar *Breda* leidende aan deze poort dikwijls den naam van Bredasche poort doet geven.
Van hetzelfde punt waar de Zoom in de vesting valt, de rigting der versterkte stadswallen westwaarts tot den oever der Schelde volgende, vindt men, ongeveer te midden van dezen afstand, de poort en den weg die naar *Tholen* en *Steenbergen* leiden en waarvan bij de beschrijving van het terrein hier boven is melding gemaakt.
De lunetten der drooge grachten vóór deze wallen worden door de Zoom van water voorzien, en de nu drooge grachten, kunnen des gevorderd, in tijd van beleg, naar welgevallen door hetzelfde riviertje onder water gezet worden.

Daar intusschen het terrein voor deze Steenbergsche fronten boven den waterstand der Zoom zeer verheven en bergachtig is, is de hoofdwal dezer fronten hoog boven het Zoomwater opgetrokken, ten einde de voorliggende ongelijke hooge gronden te kunnen beheerschen.
Scheldewaarts, ter linkerzijde van den Steenbergschen weg, is het hellende bergvlak op ongelijke afstanden van 300 tot 500 el van den genoemden straatweg door een steilen kant begrensd.
Tegen dezen kant spoelde vroeger de Schelde en waren de uitgestrekte schorren gelegen, die thans onder de namen van *Theodorus-polder,* de polders van *Beymoer* en andere ingedijkt zijn.

De dijk die den Theodoruspolder tegen het Scheldewater keert, stoot in eene regte lijn regthoekig tegen de vestingwerken nabij den mond der stadshaven, die met de geheele stad binnen de vestingwerken besloten is.

Aan de overzijde of zuidkant dezer haven, bevindt zich de Waterpoort, waardoor men langs het havenkanaal met een fort, genaamd het Waterfort [3]), en het aldaar aan het diep der Schelde gelegen hoofd der haven gemeenschap heeft.
Dat havenkanaal rigt zich van tusschen de wallen der vesting, met een flaauwen boog, ter lengte van ongeveer duizend el, naar het bovengemelde diep, onder den naam van het Bergsche Diep bekend, waaraan het kanaal door een hoofd van paalwerk verbonden is. Het vaarwater wordt door het genoemde Waterfort, uit zes bastions met hooge bekleedingsmuren en eene diepe breede gracht bestaande, derwijze bestreken, dat, daar dit vaarwater slechts eene breedte van 300 el binnen de, zich als eene uitgestrekte zee voordoende, verdronken landen beslaat, alle oorlogsvaartuigen of schepen van eenigen diepgang, op de Oosterschelde alhier, door dit fort bestreken worden en het dus ten volle aan zijne bestemming voldoet.
Tegenover het hoofd van dit havenkanaal, op een afstand van slechts 900 el, bevond zich op den tegenovergestelden oever van het beschreven diep oudtijds de zeeuwsche tol; en op denzelfden oever, dien van het eiland Zuid-Beveland, ruim 5000 el benedenwaarts, de zeeuwsche stad *Reimerswaal.* Deze is, even als de in der tijd bovenwaarts op den regteroever der Schelde gelegene dorpen *Hildernisse, Inkelenoord,* en *den Agger,* met de omliggende landen en een aanzienlijk gehucht onder de heerlijkheid van *Borgvliet,*

[3] Waterschans

Vijfhuizen genaamd, benevens zeer merkwaardige gebouwen, waaronder het gasthuis van *Emaus,* omgeven van uitgestrekte bouwlanden, door onderscheidene kort op elkander volgende hooge vloeden in de jaren 1530, 1532 en van 1550 tot 1570 meermalen bedolven en eindelijk geheel verdronken. Daarom strekt zich tusschen het eiland Zuid-Beveland en den vasten wal der gemeenten van *Bergen op Zoom, Woensdrecht* en *Ossendrecht,* het water in den vorm van eene soort van zeegolf ter breedte van 7000 el uit.
Even als thans werd dit vaarwater oudtijds door de Brabanders, nu Belgen, gebezigd om naar Holland te varen.
Maar dewijl die scheepvaart niet zelden bemoeijelijkt werd en de bezitter der stad en van het markgraafschap van *Bergen op Zoom,* GERHARD VAN WESEMALE, zich van zijn regt, hem door den hertog van Brabant in den jare 1287 afgestaan, niet zeker achtte, liet deze heer de stad, terstond na de bezitneming, met muurwerken, volgens de manier van dien tijd, omringen.

De omstreken der stad moeten destijds zeer bevolkt en met vele gebouwen bezet zijn geweest, vermits het gasthuis *Emaus* op ruim 4000 el van het middenpunt van de Groote Markt en op 3600 el van het havenhoofd, op den oever van het Bergsche vaarwater, aan de Schelde, ten westen *Borgvliet*, gelegen was.
Deze nagenoeg vierkante markt ligt, op den afstand van slechts 100 el van de *Antwerpsche poort*, in het hooge gedeelte der stad en heeft vier toegangen. De zuidoostelijke, Hoogstraat genaamd, leidt naar de *Boschpoort*, even als de zuidwestelijke toegang, Boschstraat genaamd, die hare rigting met een grooteren bogt naar de poort neemt. De derde toegang, in het noordoosten gelegen, is de Wouwsche straat, die in eene bijna regte lijn naar den voet van den

wal van het bastion *William,* en langs dezen wal naar de Wouwpoort leidt. De vierde toegang is in den noordwestelijken hoek, waarop de Fortuinstraat en Steenbergsche straat onder eene flaauwe bogt uitloopen.

Op het punt waar de straat, van de Steenbergsche poort komende, den naam van Fortuinstraat aanneemt, ontstaat zijdelings de Lievevrouwestraat die naar de Gevangenpoort en haven leidt.
Op de zuidzijde van de markt en den hoek van de Hoogstraat is de hoofdwacht gelegen, waarvoor, tijdens het hier beschreven krijgs-bedrijf, steeds vier veldstukken met de bediening gereed stonden.
De stad telde in het jaar 1814 omstreeks 1356 woonhuizen, met eene bevolking van 5971 zielen; thans is dit laatste getal tot 8500 gestegen, en alzoo op hetzelfde getal terug gebragt, dat de stad vóór het beleg van 1747 telde.

Onder de publieke gebouwen munt het oud markgrafelijk kasteel uit, en verdient ook het stadhuis opgemerkt te worden.
Dit laatste bevat in den gevel de woorden: mille periculis suspensum [4]), tot aandenken van een brand in den jare 1303 [5]), waarbij de geheele stad afbrandde, met uitzondering van dit gebouw en van een nevenstaand, de Draak genaamd. Het stadhuis voert den naam van Oliphant.
Het genoemd kasteel diende reeds sedert den aanvang dezer eeuw tot kazerne.
De groote gereformeerde kerk bevat menig gedenkteeken der braven, die voor het vaderland gesneuveld zijn of met roem gediend hebben.

---

[4] Moet zijn: Mille periculis supersum
[5] Moet zijn: 17 mei 1397

Eene witte marmeren plaat, in den muur van het koor geplaatst, behelst de namen van de generaals, hoofd- en verdere officieren van het Britsche leger, die bij de gebeurtenis, welke in de volgende bladzijden beschreven wordt, zoo dapper strijdende het leven verloren hebben.
De ligging zoowel als de handelsbetrekking van *Bergen op Zoom* schenen den hertog ALBRECHT VAN BEYEREN, graaf van Holland, in het jaar 1395, belangrijk genoeg om aan de stad vrijheid van tollen door geheel Holland en Zeeland te vergunnen [6]).
Het aanwezen van eene *beurs,* waarvan naam en plaats nog overgebleven zijn, van eene hier bestaan hebbende lakenhal en een huis voor de Hanze-steden, zijn onbetwistbare bewijzen, dat de koophandel er voorheen zeer gebloeid heeft.
Dat de handelsbetrekkingen met Engeland tot in het begin der vijftiende eeuw zeer aanzienlijk geweest zijn, wordt thans nog door den naam der *Engelsche* straat herinnerd. Volgens de overlevering hebben daar Engelsche kooplieden gewoond. Zij hadden zich, ten gevolge van de vrije markten en tollen aan de Engelsche natie verleend, in deze stad neergezet, of kwamen herwaarts over om handel te drijven. Dit blijkt uit eene memorie van den markgraaf JAN VAN BERGEN van den 13den Mei 1555.
Deze edelman, den vervallen toestand van *Bergen op Zoom* in die dagen wenschende op te beuren, was naar Engeland overgestoken, om Engelsche kooplieden over te halen tot uitoefening van vrijen handel even als voorheen.

---

[6] Ook thans kan deze stad door hare hoogst voordeelige ligging aan de Schelde, in gemeenschap met den oceaan, weder eene schitterende toekomst tegemoet gaan, wanneer het ontwerp van het verbindingskanaal der Schelde met de Maas en den Rhijn, door schrijver dezes ontworpen, uitvoering mag bekomen.

Gedurende vele jaren het eigendom en onder het beheer van eenen markgraaf, werd dit gebied, nadat de toenmalige heer, de reeds genoemde markgraaf Jan van Bergen, bij eigen naam bekend als JAN VAN GLYMES, op den 22sten Mei van het jaar 1566, als voorspraak der belangen van zijn vaderland, naar Madrid gezonden en door het hof aldaar sedert ter dood gebragt was, in beslag genomen en aan het domein der kroon van *Spanje* toegevoegd, waaraan het tot aan de pacificatie van *Gent* [7]), bij welke de inwoners van *Bergen op Zoom* gemeene zaak met zoovele andere Nederlanders kozen, verbleven is.

Belegering en verdediging

Maar de Staten-Generaal der vereenigde provinciën verzuimden de gelegenheid niet, die zich in 1577 opdeed, om de stad met krijgsvolk te bezetten, namelijk, toen JAN VAN WITTEM, heer van *Berseele, Bautersem* en *Braine la Leu,* die door het huwe!ijk met MARGARETHA VAN MERODE, dochter van MANSIA, zuster en wettige erfgename van JAN VAN GLIMES, in het bezit van het markgraafschap getreden en de partij van *Spanje* toegedaan was, door de inwoners uit Bergen op Zoom verjaagd werd.

Zoo zeer bleef sedert dit tijdstip de aandacht der Staten-Generaal voor het behoud van Nederland op dit gewigtig punt gevestigd, dat zij deze stad nog in het volgende jaar, naar de in dien tijd als de beste, bekende manier, met zeer aanzienlijke kosten deden versterken.

De stad was eene der eerste die den 23 Januarij 1579 de vermaarde Unie van Utrecht teekenden.

---

[7] 8 november 1576

In 1581 werd zij door de Spanjaarden overvallen. Deze aanval mislukte echter, hoewel de vijand reeds tot op de markt was doorgedrongen.
Deze aanslag, en de verwoestingen, zoowel door de staatsche als spaansche partijen, in de omstreken en in het geheele mark-graafschap, ten gevolge van den verwaarloosden staat waarin het zich thans zonder heer bevond, aangerigt, bewogen de Staten-Generaal om het markgraafschap aan eenen nieuwen heer te geven, ter vervanging van den verdrevene, die zijne bezitting aan de Staten als het ware had overgelaten. De Hoogmogenden droegen het gebied tijdelijk op aan den Prins van Oranje, WILLEM I.
In het jaar 1588, nadat de vesting door Engelsche troepen, uit kracht van een tractaat, bezet was, werd zij in de maand September door prins ALEXANDER VAN FARNESE met 30.000 man omsingeld en belegerd; doch deze veldheer werd genoodzaakt zijn beleg den 12den November van dat jaar op te breken.
In het jaar 1597 deed de aartshertog-kardinaal ALBERT VAN OOSTENRIJK de vesting op nieuw overvallen met 3 à 4000 man; maar ook deze onderneming werd met verlies afgeslagen, hetgeen nogthans niet belette dat dezelfde veldheer, bijgestaan door den gouverneur VAN HULST, in 1602, eene tweede verrassing beproefde, nadat gedurende het jaar 1600, binnen *Bergen op Zoom,* te vergeefs eene bijeenkomst, zoo van wege den hertog als van wege de Staten-Generaal, tot het beproeven van eene vredehandeling had plaats gehad; ook deze aanval mislukte.

Beide deze nederlagen schrikten nogtans den aartshertog niet af om in het jaar 1605, tweemalen binnen den tijd van eene maand, te weten, den 25sten Augustus en den 19den September, gelijke

aanvallen te herhalen; maar ook de derde en laatste maal werd hij met een aanmerkelijk verlies terug geslagen, hoewel hij door het beleid van zekeren DU TERRAIL reeds tot de markt was voor-uitgedrongen. Hier werd hij door de burgers en troepen met zooveel kracht aangetast, dat hij met zijn volk in wanorde en met groot verlies de stad ontruimde.

Het is van dezen tijd dat de meeste rampen dagteekenen, die de omstreken der stad getroffen hebben, rampen, zoowel door vriend als vijand toegebragt.
De Franschen verwoestten, als bondgenooten van de Staten, alle landen en bezittingen aan den markgraaf toebehoorende; en onder voorgeven dat deze de partij der Spanjaarden gekozen had, verbrandden zij het kasteel van *Borgvliet* en de nog meer vermaarde kasteelen van *Wouw* en *Halsteren,* mitsgaders het nieuwe van *Gastel;* van deze is er nooit een weder hersteld; met moeite vindt men thans nog de plaatsen waar zij gestaan hebben.
Vele dorpen, gehuchten, hofsteden en gebouwen, bijna al de kerken, kloosters en gasthuizen ten platten lande, werden verbrand of omvergehaald.
Hetzelfde lot trof ook de voorsteden van *Bergen op Zoom* en een zeer schoon bosch buiten de Bosch- of Antwerpsche poort gelegen, waarvan de overblijfselen niet meer te vinden zijn, hoewel de poort nog steeds den naam van Boschpoort heeft behouden.

Naar aanleiding van het daarna, in 1609, gevolgd bestand met *Spanje,* werd aan graaf HERMAN VAN DEN BERG, die eene erfgename van VAN WITTHEM, met name MANSIA, gehuwd had, het markgraafschap toegekend: deze nam het in hetzelfde jaar in bezit. Eene twaalfjarige

rust herstelde wel de landstreek een weinig, maar naauwelijks was het bestand geeindigd, of de Spanjaarden beraamden nieuwe aanslagen op deze vesting. Zoo onontbeerlijk was dit punt voor hunne krijgsbewegingen.

Den 18den Julij 1622 vertoonde zich SPINOLA met een talrijk leger voor de muren der vesting en, na die gedurende 78 dagen te vergeefs belegerd te hebben, werd hij met een verlies van 18.000 man genoodzaakt op te breken, zoowel ten gevolge van de dappere verdediging der troepen, aangevuurd door den moed en de veerkracht der burgerij, als door de aankomst van Prins Maurits, die tot ontzet der vesting was aangerukt, tot algemeene vreugde der *Nederlanden.*
Met roem worden te dezer gelegenheid reeds genoemd de namen van DE BÈRE en van zijne aanverwanten DUMONT en DE LA COSTERIE, die met andere burgers, onder bevel van den gouverneur der plaats, den heer van *Reyhove,* aan de Spanjaarden zoo mannelijk weerstand geboden hadden, dat hun voor namelijk het behoud der stad dank geweten werd.
Geen oogmerk hebbende om hier eene bijzondere geschiedenis dezer heldendaden te geven, maar slechts opgave te doen van de gebeurtenissen die tot veranderingen in den topographischen toestand der bevestiging aanleiding gegeven hebben, onthouden wij ons, hoewel noode, eene belegering te beschrijven, die zooveel eer en roem aan de Nederlandsche wapenen heeft toegebragt.

Versterking

De Staten inmiddels, hierdoor meer en meer van het gewigt der vesting overtuigd, lieten van nu af niet na de versterking van dit punt te vermeerderen en te verbeteren.
Nadat Hoogmogenden in het jaar 1623 het markgraafschap van graaf HERMAN VAN DEN BERG, uit hoofde van diens vijandelijke gezindheid, in beslag genomen en aan prins MAURITS VAN ORANJE, daarna aan zijnen broeder prins FREDERIK HENDRIK, in vruchtgebruik gegeven hadden, werd onder het beheer van dezen laatsten vorst, in het jaar 1628, het verschanste kamp *Kijk in de Pot* gebouwd, dat naauwelijks voltooid zijnde, door de Spanjaarden aangevallen werd, in de hoop om, na bemagtiging zich gemakkelijk eenen weg tot in de stad te banen, waarin zij zich eenige verstandhouding voorbereid hadden. Doch ook ditmaal te vergeefs. Hun toeleg werd tijdig ontdekt.
Bij herhaling alzoo was den Staten het belang gebleken dat de vijand in de bemagtiging van dit punt stelde en dat de Republiek bij het behoud daarvan had, zoowel ter beveiliging der gemeenschap met Brabant als ter afwending van een inval langs de zeeuwsche stroomen en het Hollandsch diep, in het hart van Holland; zoodat nog in hetzelfde jaar, op voorstel van den stadhouder, ter bereiking van dat oogmerk de hiervoren gemelde waterlinie van *Bergen op Zoom* naar *Steenbergen* werd aangelegd, waardoor de toegangen tot de rivier de Eendracht en de Zeeuwsche stroomen, het Slaak en de Krammer geheel afgesneden werden.

Slechts twee doorwaadbare zandplaten onderscheppen de moerassige vallei tot op een uur afstands van de vesting, waarbij een hoogere duin of zandrug, het Steenbergsche lage moeras vervangt en zich voorts tot *Steenbergen* uitstrekt.

De gemelde hooge rug werd ingenomen door een fort van vrij grooten omvang, *Rover* genoemd naar een gecommitteerde wegens de provincie Holland*;* de beide tusschen dit fort en de vesting van *Bergen op Zoom* doorwaadbare zandstrooken werden door kleinere forten bezet, waarvan het laatste den naam van *Moermont,* naar een gecommiteerde wegens *Zeeland* droeg; terwijl het tusschen beide gelegen fort *Pinsen* genoemd werd, naar den kolonel, die met eene sterke brigade infanterie in het centrum, achter de geretrancheerde linie op de *Noordgeest,* gekampeerd stond en zijne onderhebbende troepen tot het opwerpen dezer forten bezigde.
Het overige dezer linie, van het fort *Rover* tot *Steenbergen,* bestaat in een breede grift of waterloop door moer- of turfgronden die, gelijk hierboven gezegd is, ondoorwaadbaar zijn.
Te zelfder tijd werden eenige versterkingen te *Steenbergen* en in de nabijheid dezer stad aangebragt, tot bescherming der sluis en tot behoud van het in dit gedeelte der linie daardoor instroomend zoutwater.
Van dezen tijd af tot aan het einde van het bewind van FREDERIK HENDRIK diende deze vesting tot een punt van vereeniging der troepen en ter verzameling van de krijgsmaterialen, die de prins op zijne togten en ondernmingen tegen de Spanjaarden bezigen wilde.
De vermaarde overwinning op *het Slaak,* is behaald door de op de *Noordgeest* gelegerde troepen en door de schepen, die door het geschut der forten beschermd werden.

De vesting is vervolgens door de Spanjaarden onaangeroerd gebleven, en hoewel het platte land veel overlast van den vijand te lijden had, mogt de stad rust genieten en tot uitrustingen verzamelplaats strekken voor de troepen van den staat, die uit deze vesting zoowel

tot groote ondernemingen als tot kruis- en strooptogten afgezonden werden.
Inmiddels was het bezit van het markgraafschap sedert het overlijden van graaf ALBERT VAN BERGEN, dat in 1623 plaats vond, een twistappel tusschen verschillende erfgenamen geworden, en eerst in den jare 1623 toegewezen aan ELIZABETH, huisvrouw van EIJDEL VAN BRANDENBURG, prins van Zollern, die bij overlijden haar regt naliet aan hare eenige dochter HENRIETTE, in het jaar 1661 met den graaf van AUVERGNE, gouverneur van het *Limousin* en kolonel-generaal der Fransche kavalerie, gehuwd.
Dit huwelijk was naauwelijks voltrokken, toen de prins wegens gemelde dienstbetrekkingen genoodzaakt werd met zijne gemalin de vesting te verlaten en zich naar Frankrijk te begeven, om onder de vanen van LODEWIJK X*IV* tegen de *Nederlanden* te strijden.
In tijden van langdurigen vrede is het den Hollanders eigen aan de bestendigheid der rust te gelooven en alle voorzorgen, door het bekende *si vis pacem para bellum* 8) voorgeschreven, niet alleen als overbodig, maar zelfs als verderflijk voor hunne welvaart, zoo wel de toekomstige als tegenwoordige, te beschouwen.
Sedert den dood van prins FREDERIK HENDRIK was het leger en het defensiewezen te lande geheel verwaarloosd; alleen aan het zeewezen werd ten gevolge der oneenigheden met *Engeland* de hand gehouden; van daar dat toen, in den diep gezonken en kommervollen toestand des vaderlands in 1672, zoo vele sterke steden uit gebrek aan voorzorg in handen van den vijand vielen, voor de bezetting althans der vesting *Bergen op Zoom* en der linie van *Steenbergen* zoo wel was gewaakt geworden, dat de Franschen de provincie van *Zeeland,* in welker zeehavens men eene veilige verblijfplaats voor de

8 Wie vrede wil, bereide zich voor op oorlog

vloot wilde bewaren, als ook de provincie van *Holland* aan deze zijde en aan de zeekant, onaangeroerd moesten laten.

Wanneer wij bij deze beschouwing den toenmaligen staat van tegenweer op dit punt van het frontier, tot behoud van eene zoo belangrijke provincie en van de landen achter de linie van *Bergen op Zoom* tot *Steenbergen* gelegen, vergelijken met de hedendaagsche verdedigingswerken en de onverschilligheid daaromtrent of verwaarlozing daarvan, zien wij ons in een en toestand verplaatst, die eenen nog droevigeren tijd voor *Nederland* voorspelt dan die van DE WITT in 1672, wanneer *Nederland* thans met dezelfde veroverzieke natie in oorlog mogt geraken.
De vestingwerken van *Steenbergen* en een gedeelte der linie bij *Bergen op Zoom* zijn geslecht. De in die linie gelegene forten *Rover, Pinsen* en *Moermont,* met de sluis en waterwerken dezer linie en het riviertje *de Zoom,* die de inondatie voor deze vesting en linie moeten formeren, worden niet alleen niet onderhouden, maar zijn verlaten [9]) en vervallen, zoodat gansch *Zeeland* en het beheer der Zeeuwsche stroom en en wateren, die naar het hart van *Holland* voeren aan vermeestering prijs gegeven zijn; gevolglijk is ook naar *Bergen op Zoom* de toevoer, die de voornaamste sterkte dezer vesting uitmaakt, geheel aan afsnijdig blootgesteld.
En toch gelooven wij geen te groot vermogen aan deze vesting en linie toe te kennen, als wij beweren, dat zij het behoud van *Holland* en *Zeeland* in de rampvolle tijden van 1672 gewaarborgd en daardoor tot behoud van de onafhankelijkheid van den staat niet weinig bijgedragen hebben.

---

[9] In 1857 geheel geslecht en in bouwland herschapen

In het jaar 1672 werd het markgraafschap, vermits LODEWIJK XIV den oorlog aan de Staten Generaal verklaard had en de graaf van AUVERGNE, markgraaf van *Bergen op Zoom,* en als zoodanig onderdaan der vereenigde *Nederlanden,* de Fransche partij niet verlaten wilde, door Hun Hoogmogende, over het gedrag van den markgraaf verontwaardigd, in beslag genomen ten voordeele van WILLEM III, wiens prinsdom *Oranje* wederkeerig door den koning van *Frankrijk* ten behoeve van den graaf van Auvergne bezet was; blijvende deze wederkeerige bezetting voortduren tot den vrede van het jaar 1678, toen beide eigenaren in hun regt hersteld werden. Dit geschiedde nogmaals in 1697 en in 1701, nadat in 1688 op nieuw door *Frankrijk* aan de republiek de oorlog verklaard was, en de beide strijdvoerende magten zich andermaal in het wederkeerig bezit der genoemde eigendommen gesteld hadden, welke bij den vrede van *Rijswijk* in 1697 waren terug gegeven.
Doch in 1702 keerde het markgraafschap van *Bergen op Zoom* in eigendom terug aan den prins FRANÇOIS EGON, zoon des graven van Auvergne, die volgens zijn schrijven van den 5en Julij 1702 aan den minister DE CHAMILLARD, de partij van *Frankrijk* verlaten had, uit misnoegen dat hij in zijn rang was voorbij gegaan en dit niet verdiend meende te hebben.
Het was deze FRANÇOIS EGON, die zijn vader EMANUEL MAURICE DE LA TOUR D'AUVERGNE in het bezit van het markgraafschap opgevolgd hebbende, later zijn dienst aan de Staten wijdde, eenen door de Franschen in 1705 beraamden aanslag op *Bergen op Zoom* door een doeltreffend tegenontwerp verijdelde, en hierop door de Staten tot opperbevelhebber der kavalerie benoemd zijnde, *Zandvliet* nam en slechtte; die in de bataille van *Ramelies,* in het beleg van *Meenen,* in den slag bij *Oudenaarden,* bij het beleg van *Rijssel,* bij den roemrijken

overtogt over de *Schelde* (waardoor de keurvorst van *Beijeren* genoodzaakt werd het beleg van *Brussel* op te breeken) en in het beleg van *Doornik* door zijne veerkracht en zijnen onvermoeiden ijver zooveel roem behaalde; wien eindelijk de zegepraal in den slag van *Malplaquet* toegeschreven wordt, door zich, aan het hoofd van veertig escadrons, in de retranchementen van den vijand te werpen, tusschen de beide bosschen van *Bars la Bruijère* en van *Blaugies,* zonder door het hevigste artillerievuur van den vijand in het minst tot wankelen te zijn gebragt.
Hoewel deze bedrijven vreemd mogen schijnen aan de geschiedenis van *Bergen op Zoom,* herdenkt men ze niet te min gaarne bij het noemen van een landgenoot en held die, als heer van het markgraafschap van *Bergen op Zoom,* door eene talrijke hofhouding, in die stad overvloed, weelde en vermaken aanbragt : die door de veldheeren der verbondene mogendheden reeds in 1703 gezocht, althans met hun vertrouwen vereerd schijnt geweest te zijn, zoodat zij te *Bergen op Zoom* vergaderden om hunne veldoperatien te beramen en de hertog van MARLBOROUGH op den 10en Julij van dat jaar er een krijgsraad hield, waarvan de uitkomsten voor de geallieerden niet onvoordeelig waren.

De verwantschap van den markgraaf lokte ook vele aanzienlijken derwaarts.
In 1711 was dit het geval met den kardinaal van *Bouillon,* die met het Fransche hof in verschil levende en door de Staten-Generaal begunstigd, bij zijne nicht, de prinses HENRIETTE VAN AUVERGNE, te *Bergen op Zoom* een toevlugtsoord vond.
Na de omwenteling van het jaar 1713 was het markiezaat van *Bergen op Zoom* gedurende vele jaren door Fransche troepen bezet, hoewel

het beheer of opzigt over de vestingwerken aan het corps ingenieurs der Bataafsche republiek opgedragen bleef.
In 1800 eindelijk ging het volle regt van souvereiniteit der stad met omliggende landen, tot het markiezaat behoorende, aan den Staat over. Te weten, KAREL THEODOOR, keurvorst van *Paltz Beijeren,* overleden zijnde, verviel het markiezaat aan prins MAXIMILIAAN JOSEPH, hertog van *Tweebrugge,* die dit eigendom, alsmede de heerlijkheden *Borgvliet* en *St. Michiels Gestel* met al hare ap- en dependentien, den 24en Februarij 1801 bij transactie aan de Bataafsche republiek heeft afgestaan voor de som van een millioen en vijfmaal honderd duizend gulden, zijnde van dezen verkoop op den 28en Mei te *München,* de residentie van voormelden hertog, sedert koning geworden, openlijke afkondiging gedaan, die bij besluit van het Bataafsche gouvernement van den 1en Julij daaraanvolgende in alle de voormelde afgestane landen herhaald werd.

Vesting

Terugkeerende tot de beschrijving van de ligging, de gedaante en den bouw der vesting, komen wij tot de merkwaardige groote werken, die in het jaar 1688 aangelegd zijn.
De Staten vonden toen geene kosten te zwaar om tot versterking dezer vesting alles aan te wenden wat de kunst van dien tijd vermogt, ten einde van dit punt naar de denkbeelden van den grooten en genialen COEHOORN het voornaamste militaire kunstgewrocht van *Europa* te maken.
Het cirkelvormige hooge gedeelte der stad werd door COEHOORN volgens een eigenaardig stelsel op eene regelmatige wijze door zeven fronten omgeven, terwijl het langwerpig lage vierkant der stadshaven

ter regter zijde door vier en ter linker zijde door vijf fronten aan de voorschreven cirkelvormige vesting werd aangesloten.
Alle deze fronten zijn alzoo in zestien bastions bevat, waarvan die welke het hoornwerk *Bek af* vormen, slechts halve bastions te noemen zijn.
Aan de geregelde fronten, die het hooge gedeelte der stad tegen *Antwerpen* en *Breda* insluiten, en als de fronten van attaque aangemerkt worden, is de meest mogelijke zorg besteed.
Van een heuvelachtigen en zeer ongelijken grond, tusschen de *Schelde* en den Wouwschen weg gelegen, werd door COEHOORN eene kunstmatige glooijing gevormd, op welker kruin de hoofdwal en vervolgens afdalende de buitenwerken zoodanig onder dezelfde helling opgetrokken werden, dat de vijand van den voet van dit glacis af, op een afstand van 6 à 800 ellen van den hoofdwal, waartegen hij zijn aanval en vuur het krachtigst rigt, geen vorm of gedaante van werken die hij te bevechten heeft, ontdekken kan.
De wallen der vesting meer en meer naderende, blijven de muren nogtans voor het kanonvuur verborgen, zijnde de borstwering tot dat einde voorzien van eene aarden buitendossering.
Van hier de zoogenaamde halve bekleedingsmuren, die zoo scherp door den kolonel LE GRAND veroordeeld worden, als alleen, volgens zijn gevoelen, zuinigheidshal ve aangelegd.
Het is er echter zoo verre af, dat besparing van kosten de beweegreden tot deze wijze van constructie zou geweest zijn, dat er bezwaarlijk een voorbeeld van eenige vesting aan te halen is, aan welker bouw zoo groote kosten besteed zijn, zoo wel wat den kunst-bodem betreft waarop het geheel is opgetrokken, als de zeer ruime bastions, de dubbele flanken, de orillons en de retranchementen.

De heer LE GRAND zelf erkent, dat er geene plaats in *Europa* is, waar deze tot het oogmerk beter ingerigt zijn, en waar in het bijzonder de keurige uitvoering van het mijnenstelsel, het metselwerk der mijnen en de gaanderijen zijne hoogste bewondering verwekt hebben.
Het stelsel der zoogenaamde halve bekleedingsmuren, is weldoordacht uitgekozen door een man, die vele belegeringen aanvallender en verdedigender wijze heeft bestuurd tegen den vermaarden VAUBAN (die niet minder groot en verheven was door kennis en ondervinding), - een man, in het kort, die het verbergen en beveiligen der muurwerken tegen het bresschieten van let allergrootste belang achtte in de verdediging van vestingen en hetgeen nu door den kolonel LE GRAND, niet onnatuurlijk een weinig bitter, omdat men deze muren met ladders beklommen heeft, *le vice radical* van COEHOORN's systeem genoemd wordt.
Het zal genoeg zijn hierbij te voegen dat de hoogte der muren, die voor den aanval op ongeveer 25 voet geschat werd, bij beklimming bevonden werd de juiste lengte te vereischen der ladders, die daartoe vervaardigd waren, en dat het betredenvan eenige meerdere sporten de overklimming niet zou verhinderd hebben, het hooger klimmen zou ons aan zoo vele verliezen niet blootgesteld hebben, maar wel het oponthoud, in het gegeven geval, door de breede of dikke *doornenhaag* tusschen en langs de buitendossering der borstwering en de rollaag der bekleedingsmuren.
Deze haag kostte ons het leven van drie officieren en van verscheidene manschappen en was een hinderpaal, die zeer moeijelijk te overwinnen zou geweest zijn wanneer de bezetting zich op de kruin der borstwering begeven en van daar ons te weer gestaan had.

Vóór de hooge fronten, van het bastion af tot het bastion *William* bij de Wouwsche poort, bestaat een groot en voortreffelijk stelsel van contra-mijnen.

Aan den bouw dezer fronten, die de bastions van *Hertel, Pucelle* en *William* vormen, tegen *Antwerpen* en *Breda* gekeerd, en die uit den aard van deze zuidelijke ligging de fronten van attaque zijn, heeft de bouwmeester zijne zorg, kunst en ervaring in verdedigingsmiddelen als het ware uitgeput.
Ruime bastions, dubbele flanken, met tegen het kanonvuur verborgene batterijen, drooge grachten, in het kort, al wat tot eene verdediging van voet tot voet verlangd kan worden, is bij de constructie aangewend.
In dezen staat van bevestiging, die later geene merkwaardige verandering heeft ondergaan, vond de graaf LÖWENDAHL, kommandant van het Fransche leger voor *Bergen op Zoom,* deze vesting, toen hij op den 12en Julij 1747 zijn belegeringsleger, sterk 22 bataillons en 10 escadrons, met den linker vleugel aan de *Schelde* en met den regter aan de *Zoom* nedersloeg en den 14en Julij de loopgraven voor haar opende, doch eerst na een beleg van 65 dagen en na eene herhaalde versterking, tot 42 bataillons infanterie en 70 escadrons kavalerie, ontvangen te hebben om het beleg voort te zetten (waarbij nog geene sporen van attaque of beschadiging der hoofdwal aanwezig waren) hij wijze van verrassing vermeesterde. Daar deze verrassing in het bijzonder langs of op een lage flankmuur geschiedde, heeft dit wel eens tot het verwerpen der lage flanken aanleiding gegeven, zonder te weten of te bedenken dat deze slordig of in het geheel niet bewaakt waren.

De niet meer dan 16 voet hooge bekleedingsmuren der lage flanken werden in 1747 niet beklommen dan gelijktijdig met de bres en *den trap* achter de flank van het bolwerk *Pucelle,* nadat de vijand reeds meester was van het ravelijn *Dedem.*
Het verdient aanteekening dat bij deze gelegenheid de poterne van dien trap door de belegerden open gelaten was, zoodat de belegerden en de belegeraars elkander op den trap ontmoetten, de eerste te laat afklimmende om de belegeraars te stuiten.

De zuidelijke fronten, tusschen het ravelijn *Antwerpen* en den *Oranje beer,* zijn daarenboven door het retranchement *Kijk in de Pot* gedekt, hetwelk zich van het ravelijn *Antwerpen* in eene regthoekige rigting tot den oever der *Schelde* uitstrekt door middel van 4 lunetten, die in de keelen gesloten zijn en waarvan de laatste, op het schor gelegen, tegen het omtrekken en overvallen beveiligd is.
Van den *Oranje beer* tot de haven, wordt de vesting gesloten door een groot onbemuurd of aarden front, met natte grachten, het W*aterfront* genaamd, hetwelk met een ongemeen groot ravelijn voorzien is, en vervolgens door het hoorn werk *Bek af.*
De grachten dezer werken, de *Zoute Vest* genaamd, worden door het water van de *Schelde* gevuld en zijn dienvolgens aan den invloed van eb en vloed onderhevig, gelijk mede de kreeken, die het voorliggend schor in alle rigtingen doorloopen, zoodat het ondoenlijk is deze fronten op eene geregelde wijze door opening van loopgraven te naderen.

Verdediging in 1814

Gedurende den winter van 1814*,* waren de grachten dezer *Zoute vest* bcvrozen, en hoewel daarin eene lunet of bijt van 12 voet breedte opengehouden werd, zou zij nogthans met hulp van planken

gemakkelijk te passeren geweest zijn, wanneer men het geluk had mogen hebben door het retranchement *Kijk in de Pot* zonder veel tegenweer of gevecht te naderen, zoo als dit tijdens den aanval verondersteld kon worden.
De speling van eb en vloed maakt echter dikwijls het ijs aan de boorden der gracht zeer onzeker en broos, zoo als wij dit in den nacht van den 8en Maart ondervonden.
Deze fronten, nu reeds zeer sterk door hunne ligging en constructie, zijn daar en boven nog door het W*aterfort,* dat aan het hoofd van het haven-kanaal gelegen en boven beschreven is, gedekt. Dat althans dit fort aan zijne bestemming uitstekend voldoet, is genoegzaam in den morgen van den 9en Maart 1814 gebleken, toen de generaal GRAHAM langs de waterpoort geschut in de stad wilde brengen, maar hierin door het aanhoudende vuur van het *Waterfort* belet werd.
Van het bastion *Zoute vest* tot de haven zijn de werken weder met bekleedingsmuren voorzien.
Twee hooge dijken stooten aan dit front, te weten: de havendijk, die langs het havenkanaal loopt, tegen het genoemd hoornwerk, en de Tholensche dijk, die den *Theodoruspolder* van de *Schelde* keert, tegen de linkerface van het bastion *Dun.*
Te dezer plaatse strekken deze beide dijken door de grachten van dit front tot dammen, die men vroeger wel eens door steenen beeren heeft willen vervangen, doch die thans met zware boomstammen, als palissaden digt tegen elkander bezet, met ijzeren eggen en verhakkingen belegd en van andere beletselen zoo wel voorzien waren, dat zij een te lang oponthoud aan de aanvallers zouden berokkend hebben, dan dat men langs dezen weg een spoed vereischenden doortogt wagen kon.

De Steenbergsche fronten, reeds tijdens het bouwen van COEHOORN door de inundatien en forten van de Steenbergsche linie gedekt, waren door hem minder sterk met buitenwerken bevestigd, maar zijn wat de hoofdwal aangaat niet minder tegen een coup de main verzekerd dan het overig gedeelte der vesting, omdat de grachten zeer diep en dien ten gevolge zoowel de contre escarpes-muren als de muren van den hoofdwal zeer hoog zijn, en door buitenwerken, die met zeer weinig troepen kunnen bezet worden, behoorlijk beschermd worden.
Volgens LE GRAND zou de mindere uitgebreidheid der voorwerken aan het Fransch garnizoen vrees hebben aangejaagd voor verrassing op deze fronten.
Werkelijk is men hier spoedig aan den voet van den hoofdwal, om dien te bestijgen, en deze hooge muren moeten dan voor geen groot beletsel zijn aangemerkt, hetgeen in strijd is met de latere aanmerkingen van den gedachten kolonel. Wij meenen nogtans meer geloof te mogen hechtenaan de veelmaals in der tijd verspreide verzekering, zoo vóór als na den aanval, dat ons verblijf en de herhaalde bijeenkomsten van eenige stafofficieren te *Steenbergen* aanleiding gaven tot de voorzorgen der Fransche ingenieurs aan de Steenbergsche poort en de fronten, zoo als dit trouwens te verwachten was.
De reduits of kleine lunetten in de wapenplaatsen van den bedekten weg, waren door hen gepalissadeerd en in de keel met zware boomstammen gesloten, alsmede met houten wachthuizen bezet.
In het dekken der poort was in het bijzonder voorzien door een tamboer van zwaar plankwerk, voor de ophaalbrug geplaatst, en door eene tweede barrière achter deze brug (tusschen de pro-

filmuren der poort) die hier, even als de overige poorten niet verwelfd maar van boven open is.
De dekplanken op deze en andere bruggen van het vak tusschen de ophaalbrug en de barrière of poort gelegen, werden des avonds opgenomen en naar binnen gehaald.
Deze voorzorgen bewijzen, zegt de kolonel LE GRAND, hoe wij vreesden aan die zijde overvallen te worden.

Thans bevinden wij ons aan den hoek, waar de Steenbergsche fronten oostwaarts eindigen, waar *de Zoom* in de gracht der hoofdwal valt, en de vestingwerken der Steenbergsche linie aan die der stad sluiten.
Van dit punt, *de Zoom* opwaarts volgende, vormt dit riviertje de gracht der linie tot op den afstand van 1200 el van de vesting.
Vroeger bestond deze linie slechts uit dit gedeelte van *de Zoom,* vereenigd met de watergrachten der forten *Moermont, Pinsen* en *Rover,* met de tusschen gelegene moerassen, en eene vaart die van het fort *Rover* door moerassige veengronden naar *Steenbergen* leidt; maar in het jaar 1727 werden de drie forten door een stelsel van bastions en redans met elkander verbonden en *de Zoom* bij het fort *Moermont* door deze linie zuidwaarts verlegd, zoodat deze nieuwe gracht het gedeelte van *den Zoom* maakt dat vervolgens in de gracht der vesting valt.
Gezegde linie van redans strekt zich tot op een kleinen afstand voorbij het fort *Rover* uit, waar zij sluit aan de uitgestrekte moerassen, h*et laag* genaamd, die te *Steenbergen.* door middel van eene sluis met zeewater naar verkiezing tot eene ondoorwaadbare diepte onder water kunnen gezet worden.

Door deze linien worden niet slechts de uitgestrekte velden onmiddelijk achter deze tot de rivieren de *Eendragt* en *Krammer,* maar ook tot het eiland *Tholen* en geheel *Zeeland* van de landzijde beveiligd, zoodat daarom ook *Bergen op Zoom* met regt steeds voor een bruggenhoofd van *Zeeland* gehouden wordt; terwijl die vesting daarenboven, door de inundatien rondom *Steenbergen,* die zich, vereenigd met die langs de *Rosendaalsche Vliet* en de *Markstroom,* tot *Breda* uitstrekken, de gemeenschap van *Holland* en *Zeeland.* met het vaste land, of *Noord Brabant,* te water en te land verzekert, invoege dat de troepen op verschillende punten uit deze uitgestrekte, aaneengeschakelde waterlinie naar welgevallen, maar in het bijzonder uit *Bergen op Zoom,* in *Noord Brabant* kunnen dringen, en dat de vesting nimmer aan eene volkomen insluiting onderworpen, noch van vrijen toevoer van voet- en paardenvolk, of oorlogsbehoefte van welken aard ook, verstoken kan worden.
Wij zeiden hierboven dat door deze linie geheel *Zeeland* van de landzijde beveiligd wordt; te weten: in verband met de maatregelen die vroeger ten behoeve van *Zuid Brabant* genomen zijn en steeds behooren genomen te worden.
Tusschen den zuid-oostelijken hoek van *Zuid Beveland* en *Woensdrecht* is bij laag water de *OosterSchelde* en het verdronken land doorwaadbaar, weshalve in de jaren 1747 en 1748, toen in de polders van dien zuidhoek des eilands, de oostpolder van *Krabbendijke,* die van M*aire* en *Valkenisse,* drie regementen krijgsvolk gelegd werden, de Franschen den overtogt naar *Zuid Beveland* niet waagden.
Merkwaardig is de versterking die de bezetting van dit eiland destijds ontving door de 25 kompagnien weerbare mannen, bewoners van

het eiland zelve, te zamen 2580 man, door de schouten der bijzondere heerlijkheden als kapiteins aangevoerd.

Het kan in ons bestek niet vallen in eene beschouwing van de bijzondere sterkten dezer linie te treden; wij mogen nogtans niet nalaten aan te merken dat, al mogt ook het eene of andere dier forten in 's vijands handen vallen, dit niet den val van het geheel behoeft ten gevolge te hebben, wanneer slechts de forten *Moermont, Pinsen* en *Rover* behoorlijk verdedigd worden, na alvorens weder in den staat hersteld, dat is, in de keelen gesloten te zijn, gelijk zij voor het jaar 1784 waren.
Het valt somtijds zeer moeijelijk te gissen welke beweeggronden er toe geleid hebben om af te breken hetgeen door een ander met zorg en wel beraden inzigt, ja met reeds beproefde en gelukkige gevolgen gebouwd was.
In het jaar 1784 namelijk werden de drie gemelde forten in de keelen geopend, niettegenstaande het van eene publieke bekendheid was, dat de generaal VON LÖWENDAHL bij de belegering van *Bergen op Zoom* in het jaar 1747 de Steenbergsche linie niet had durven aanvallen, omdat na de vermeestering der gebastioneerde linie dan nog de geslotene forten, ieder op zich zelf ter belegering over bleven, hetgeen hem voorkwam meer moeite en volk te zullen kosten en een minder gewenscht resultaat te zullen geven dan om het sterke front van *Antwerpen* (dat der bastions *Coehoorn* en *Pucelle)* en hier, zoo als hij het noemde, de koe bij de hoorns aan te tasten.
De militaire commissie uit den Raad van Staten, aan welke de voorschreven ontsluiting van de keelen der forten voorgedragen was, keurde dit voorstel af, en verzette zich aanvankelijk op klemmende gronden daar tegen, maar den last ontvangen hebbende van zoo veel

doenlijk geld te laten verwerken, stond zij eindelijk dit openen der keelen aan de genie toe.
Wie heeft in onzen tijd, bij minder of wel geen overvloed van geld, niet dezelfde verkeerdheden bij den vestingbouw opgemerkt?

Na het voor ons doel noodige aangaande de topographische gesteldheid en het historisch aanwezen der stad met hare vestingwerken, uit het oogpunt van haar gewigt als vesting van den Staat, medegedeeld te hebben, zou het voor ons bestek voldoende zijn naar het hierbij gevoegde plan te verwijzen, ter kennisneming van de onderscheidene punten van attaque en van de rigting die de colonnes genomen hebben, ware het niet van groot belang, den waren toestand te kennen waarin de formatie en sterkte der bezetting, alsmede de staat van defensie der werken, zich tijdens den aanval bevonden.
Deze zijn naar wij vertrouwen, op eene even naauwkeurige als omstandige wijze door den kolonel LE GRAND beschreven, zoodat wij ons eene voldoening kunnen bereiden, die zelden aan soortgelijke krijgsbeschrijvingen te beurt valt, te weten, van de opgaven van den Franschen hoofdofficier te kunnen toetsen aan de kennis, die wij, aanvallers, over den toestand der vestingwerken en de middelen die de bezetting ten dienste stonden, door kondschap ingezameld hadden.
Wij hebben reeds van tijd tot tijd gelegenheid gehad de opgaven en oordeelvellingen van den heer LE GRAND aan te stippen en er ons gevoelen over uit te spreken. Van eenige andere, ter zake dienende, zijn wij verpligt met het zelfde doel eene beschrijving te geven, en dit verslag aangaande den waren toestand der plaats met de door ons verkregene berigten te laten volgen.

Hiertoe dient men te weten, dat behalve de 4 genoemde poorten of hoofduitgangen, die uit de stad naar buiten leiden, zich in de hoofdwal nog 4 groote uitgangen bevinden, om gemeenschap met en door de buitenwerken te houden, bekend onder den naam van *Sortie Fullenius, Steenbergen, Stoelemat* en *Faasdoender,* alle van dezelfde constructie en ruim en breed genoeg om het grof geschut en groote voertuigen door te voeren, alsmede 22 kleine uitgangen of zoogenaamdc poternes, die naar de lage flanken en van deze in de grachten leiden. Maar aangezien het garnizoen de buitenwerken niet bezette, waren deze uitgangen alle, ééne uitgezonderd, door barricades gesloten, en wel in het bijzonder die in de rigting der Steenbcrgsche fronten met zeer zware balken, omdat de bezetting op deze steeds een aanval wachtte.
Er viel dus geen groote of kleine uitgang door de bezetting te bewaken, en zij kon zich daarentegen geheel aan de zorg der hoofdwallen en van den toegang aldaar wijden.
De buitenwerken van het retranchement *Kijk in dePot* waren in de keelen door muren gesloten, zoodat de uit het garnizoen daarop gedetacheerde posten bij de aflossing ze met ladders moesten beklimmen.
De kolonel LE GRAND berekent dat met de 6 bastions van het *Waterfort,* de 15 bastions der vesting en de 4 lunetten van het retrancheerde kamp *Kijk in de Pot,* de gansche omvang der wallen 26 bastions besloeg, een getal, dat eene bezetting van 10 tot 12.000 man vereischte.
W anneer men naar deze berekening van den heer LE GRAND de bezetting der vestingwerken van *Bergen op Zoom* te beoordeelen had, gelijk zulks helaas te dier tijd maar al te dikwijls gebeurd is, zou men wel zeer verbaasd moeten zijn dat in 1747 eene Hollandsche

bezetting van niet meer dan 3200 man, aan een leger van 70.000 Franschen, gedurende 2 maanden heeft weerstand geboden en aan dat leger een verlies van meer dan 15.000 man toegebragt heeft, een verlies groot genoeg om met dat van een voornamen veldslag gelijk gesteld te worden.

Men wachte zich alzoo om uit de redeneeringen van LE GRAND de noodige sterkte van eene bezetting in een anders gewonen oorlogstoestand te schatten, hoewel de positie waarin zich de vesting in 1814 bevond, werkelijk eene veel talrijker manschap vorderde dan die van 1747, vermits de vesting toen geisoleerd of aan zich zelve overgelaten was en van alle zijden omringd en aangetast kon worden, terwijl het garnizoen bij vermoeijing en verlies in 1747, door de troepen die de linie bezetteden, vervangen, of tot de vereischte sterkte onderhouden en ondersteund werd, en slechts de zuidelijke helft der vesting aan den vijandelijken aanval blootgesteld was. In 1814 kon ook niet aan een geregeld beleg gedacht worden, zoodat de vesting in hare afgesloten stelling alleen tegen een coup de main of verrassing behoefde bezet te zijn, waartoe eene garnizoenssterkte van 5000 man, overeenkomstig de bevelen van NAPOLEON, bij eene goede schikking ten volle toereikend zou geweest zijn.

Wij mogen te dezer plaats niet met stilzwijgen voorbij gaan, dat sedert de onderwerping van *Holland* aan het Fransche bewind, na 1795, en meer bijzonder sedert de inlijving van *Holland* in het Fransche keizerrijk, of wat *Noord Brabant* en *Zeeland* betreft sedert de lente van het jaar 1810, het verdedigingsfront der vesting geheel was omgekeerd, dewijl het niet meer tegen het zuiden of tegen *Frankrijk,* maar tegen het noorden, in den schakel der vestingen ter

verdediging van het Fransche rijk moest dienen, en dat alzoo de Franschen de *linie* van *Steenbergen,* die tegen het zuiden gerigt, den toegang voor de Franschen naar *Nederland* afsloot, te regt moesten wenschen verlaten en in het belang hunner verdediging geslecht te zien. Maar die ontruiming, en thans helaas! de slechting door ons bewind, in *Franschen zin,* verwezentlijkt, zal wel door ieder vaderlander, en in het bijzonder door hen die het krijgsbelang, van *Nederland* op dit punt kennen, als bedroevend en voor onze toekomst als zeer bedenkelijk geoordeeld worden.

Personele bezetting

Overgaande tot den staat van de sterkte en de zamenstelling der bezetting, merken wij aan, dat de opgave van den kolonel LE GRAND met mijne ingewonnen berigten, globaal tamelijk wel overeenkomt: De door mij verkregen opgave bedroeg:

2300 man	infanterie
200	artillerie en genie
450	matrozen.

Hierbij komt nog een groot getal officieren zonder troepen, gendarmes en andere manschappen tot geene der voorschreven korpsen behoorende, die te zamen de sterkte tot 3000 strijders brengen; terwijl het garnizoen, volgens het berigt van LE GRAND, bij eene wapenschouwing op den 5en Maart gehouden, uit 2700 man zou bestaan hebben, te weten uit:

4 bataillons infanterie en	
6 kompagnien veteranen,	
te zamen	1984
2 kompagnien artillerie	129
kompagnie mineurs	42

matrozen, omstreeks 400
Te zamen 2555
Welk getal, met de gendarmes, douaniers en geïsoleerde manschappen, door LE GRAND op ongeveer 2700 begroot is.
Wij vermoeden echter dat hieronder niet alle de in de vesting aanwezige soldaten begrepen zijn, vermits het wel niet denkbaar is, dat van de 5200, aanvankelijk op 23 December 1813 tegenwoordig, 2300 man zou gedeserteerd zijn.
Van de matrozen althans waren er geene van hun post geweken en hun getal bedroeg, bij den intogt van de *Willemstad,* met die van *Antwerpen,* ruim 450, terwijl het getal der veteranen, volgens de sterkte op 12 December opgegeven, 600 moet bedragen hebben en deze ook zeker niet door desertie zullen geleden hebben.
Uit het een en ander is af te leiden, dat de sterkte van het garnizoen wel ruim 3000 man zal beloopen hebben.
Onder deze sterkte is niet begrepen het aanzienlijk getal hoofdofficieren, kapiteins en onderhoorigen tot den generalen staf, de artillerie en genie behoorende, waarmede de vesting, ten gevolge der ontruiming van de *Willemstad, Klundert, Geertruidenberg* en *Breda,* bij toeval als opgevuld was en die in een krijgsbedrijf als dit, ieder in het bijzonder meer ter verdediging toebragten dan eene grootere sterkte der wapenkorpsen zou gedaan hebben.
Volgens de mededeeling van den kolonel LE GRAND, was de hoedanigheid dezer korpsen even voortreffelijk als het getal groot.

De staf van het garnizoen bestond uit:

1. den lt. generaal BIZANET, gedurende vele jaren alhier plaatskommandant, doch op den 13en December tot opperkommandant en fungerend bevelhebber benoemd en bijgestaan door

2. den bataillons-chef en plaatselijken adjudant DE NEUVILLE, dienstdoende als chef van den staf,
3. den chef de bataillon BARÇELLE, gewezen kommandant van *Tholen,*
4. de plaatselijke adjudanten DOURIN en MAUPIN,
5. den kolonel der genie LE GRAND, den bataillons-chef LE CLERC en den kapitein der genie GAGEOT, behalve de officieren van dit wapen bij de kompagnie mineurs ingedeeld.
6. Voorts den luitenant der gendarmerie ROUET, en uit het wapen der artillerie de kapiteins DENIS en EVRARD en de plaatselijke adjudanten LAMPREUX en MILLION.

De volgende mededeelingen met de opmerkingen zooals deze in het verhaal van LE GRAND woordelijk voorkomen zullen nog ter waardering van de hoedanigheid, den staat en de dienst der troepen binnen de vesting kunnen strekken.

" De kompagnie artillerie en het detachement, mineurs, waren uitmuntende troepen. De zeelieden waren wel zeer losbandig, maar moedig en wel geoefend: aangevoerd door uitstekende en gestrenge officieren waren zij ons van uitnemende dienst; schier allen wisten met het kanon om te gaan en zij werden daarom te gelijk met de kanoniers tot de bediening van het geschut of door de genie tot de vestingwerken gebezigd.

Wat onze infanterie aangaat, deze bestond uit eerst onlangs geligte manschappen, voor het meerendeel uit Vlaanderen"

En elders:

" Wij hadden vóór de insluiting eene genoegzame hoeveelheid meel en daarvan zelfs twee schepen vol naar het fort Bath gezonden, welke door de Engelschen genomen werden, doch bij gebrek aan nieuwen aanvoer van levensmiddelen, werden wij sedert het begin van Maart,

tot het gebruik van gezouten vleesch beperkt: waarvan slechts de zieken, die nu talrijker begonnen te worden, verschoond bleven.
Het gedurig waken, het aanhoudend bivouakeren en de talrijke, lastige diensten van een garnizoen in het geheel niet geëvenredigd aan den omvang eener vesting, die gedurende de vorst met eene overrompeling bedreigd werd, bragten veel toe tot het verminderen van het getal onzer verdedigers.
De desertie onder onze jeugdige manschappen werd door de ingezetenen der stad ook niet weinig aangemoedigd.
De Belgen en Vlamen bedienden zich van den tijd waarop zij in de buitenwerken de wacht hadden, om tot den vijand over te loopen.
Deze verschillende oorzaken verminderden de bezetting zoodanig, dat bij eene revue op den 5en Maart niet meer dan 2700 man onder de wapenen stonden".
De ons medegedeelde lijst der sterkte op dien dag, geeft het getal *dienstdoende* infanteristen en matrozen, zonder andere wapens, tot gemeld bedrag aan.
Voorts treed de heer LE GRAND in eene vermelding der oefeningen van het garnizoen, en zegt onder anderen, "*dat de infanterie verwonderlijke vorderingen in haar vak gemaakt had*", daarbij voegende, nopens de genomen voorzorgen, "*dat des avonds tegen het slaan van de taptoe, alle wachten werden verdubbeld; dat er des nachts troepen in bivouac in houten loodsen op de wallen geplaatst en de patrouilles menigvuldig waren, en dat in geval van onraad de piketten, op de avancés gekommandcerd, op hei eerste alarm, zonder den generalen marsch af te wachten, de voorposten moesten versterken*."
Wegens de vrees voor nieuwe desertie en de vermindering van het garnizoen, laat hij volgen:

"*In het begin van Maart bezetten wij slechts een zeer klein gedeelte nu de zeer talrijke buitenwerken, te weten, buiten de Waterpoort de Waterschans met 60 matrozen; aan de Steenbergsche poort het voor ravelijn dienende reduit en het tot voorpost dienende wachthuis in het ravelijn voor de poort van Breda; aan de Antwerpsche poort,behalve het ravelijn Antwerpen, ook het ter zijde gelegene reduit, waarop 2 stukken geschut ter bestrijking van de binnenruimte van het retranchement Kijk in de pot bestemd werden, om den vijand te verhinderen van de lunetten van het retranchement in de keel of den rug te vallen*".
En vervolgens "*wij bezetten sedert eenige dagen de redouten No. 1, 2 en 3, bij ons bekend onder de namen van de lunetten (23) Camus, (24) Rosant en (25) Kijk in de pot, alsmede No. 26 Redout Op het Slik, welke beide laatste behoorlijk bezet zijnde, het kamp van de waterzijde tegen het omgaan van het schor beveiligen*".
Doch van deze waren, volgens LE GRAND, C*amus* en *Rosant* ieder slechts met 5 man en de twee laatste, dat is de hooge lunet *Kijk de Pot* en de *redout Op het Slik,* beide met 10 man bezet; terwijl de redout Op het Slik of schor, mede van 2 stukken geschut voorzien was om de schorren te bestrijken.
Naar luid van de door mij op den 6en en in den morgen van den 7en ingewonnen berigten was alleen de lunet *Kijk in de Pot* met 1 onderofficier en 5 soldaten bezet; men verzekerde mij dat die manschappen na hunne aflossing de ladder, waarmede zij de lunet in de keel beklommen, nu eens lieten staan en dan weder optrokken en naar binnen haalden.
"*Alle overige buitenwerken*", zegt LE GRAND, "*waren onbezet; ons ligt geschut was gedeeltelijk op de paradeplaats geplaatst, gedeeltelijk*

op het bastion No. 12 bij hen, No. 9 bij ons, genaamd Ginkel, ter linkerzijde der Steenbergsche poort”.
Het mij medegedee lde beri gt meldde, dat er 4 veldstukken, met de brandende lont, bij de hoofdwacht op de markt steeds gereed stonden.
De kolonel LE GRAND besluit de beschrijving van den toestand binnen de vesting vóór en op den dag van den aanval of den Sen Maart op volgende wijze:
"*De blokkering, meer of minder gestreng in de maanden December, Januarij en Februarij door de bewoners der omstreken van de stad met Kozakken aangevangen en door de Pruissen voortgezet, was ten laatste alleen door de Engelschen voltooid.*
Hunne armee, die in het begin van Maart ons zeer naauw insloot en zeer talrijk te Tholen, Steenbergen, Wouw en Rosendaal lag, had zich sedert eenige dagen verwijderd en scheen zich aan den kant van Antwerpen zamen te trekken.
De generaal GRAHAM , die er het bevel over voerde, had zijn boofdkwartier naar Calmpthout, het centrum tusschen Antwerpen, Bergen op Zoom en Breda, verlegd.
Zijne gemeenschap bleef natuurlijk op dat punt open met de laatstgcnocmde plaats en Rozendaal, waar hem uit Tholen en de Willemstad levens- en krijgsbehoeften aangevoerd werden.
Hij scheen de insluiting onzer vesting te verwaarloozen en zelfs den toegang der boeren te begunstigen, die ons eetwaren aanbragten",

In dezen staat verkeerden dus de passive en active middelen van verdediging der vesting en de voorzorgen en maatregelen, die te harer verdediging genomen waren, volgens de opgaven van den heer LE GRAND.

Ik heb bij het aanhalen aangeteekend, in hoever mij die bekend waren op het tijdstip, toen de generaal-en-chef van het Britsche leger, sir THOMAS GRAHAM, besloot tot den aanval over te gaan. Te weten, voor zoover deze opgaven niet reeds vermeld zijn in de inleiding, die ons, om het verhaal der voorbereide maatregelen tot den aanval en den opmarsch tot de vesting niet te storen, tot aan den voet van het glacis gebragt heeft, kort voor het oogenblik waarop het sein tot den gelijktijdigen aanval der 3 tot het binnenrukken bestemde kolonnes door het kanonvuur eener vierde kolonnc gegeven werd, welke kolonne tot den valschen aanval op het front der *Steenbergsche poort* moest dienen.

DE BEWEGINGEN, AANVALLEN EN GEVECHTEN

Wij staakten ons verhaal bij het tijdstip dat het kanonvuur der valsche attaque op het Steenbergsche front het sein gaf tot den gelijktijdigen opmarsch en aanval, met alle kolonnes die voor het binnenrukken bestemd waren, ingevolge de orde, geteekend 7 Maart 1814. Wat de 1ste, 3de en 4de kolonne betreft [10]):

" De vesting *Bergen op Zoom* zal morgen den 8sten Maart, des avonds te half elf uren, op vier punten aangevallen worden, zijnde gelegen:
Het eerste *over de Zoute Vest naast den Oranje Beer.*
Het tweede *op het front de Zoom,* ter reglterzijde van dee Wouwpoort.
Het derde *op de Steenbergschepoort,* om door eene valsche attaque op dit punt de aandacht van het garnizoen af te leiden.
Het vierde *door den ingang der haven bij laag water.*

De eerste kolonne *of linker vleugel,* welke met den aanval over de *Zoute Vest,* of *langs den Oranjebeer, door de drooge gracht op het bastion Oranje* belast is, zal zich tot den aanval in orde stellen *langs het strand bij Borgvliet,* tusschen dit gehucht en het glacis van de Lunet.
De *tweede kolonne* schaart zich op den Wouwschen weg, die naar het glacis leidt, eene plaats aan aan den geleider der kolonne bekend.
De *derde kolonne*, bestemd tot den valschen aanval op de Steenbergsche poort, vat post bij de aan den gids bekende herberg

[10] De 3de was er op den 8en Maart bijgevoegd.

het *Haantje.* Zij doet den aanval een kwartier na tien uren, en moet van 2 of 3 veldstukken voorzien zijn, en

***de vierde kolonne**,* of *rechter vleugel,* bestemd om door den *ingang der haven* binnen te rukken, zal zich in orde stellen bij de hoeve van de erven Geers, aan den *Tholenschen dijk,* mede door den gids dezer kolonne aan te wijzen.

Alle deze verzamelplaatsen zijn zóó gekozen, dat de kolonnes op een gelijk tijdstip met dezelfde pas tot den aanval aftrekkende, gelijktijdig de vesting kunnen bereikt hebben, met uitzondering van de derde kolonne, die een kwartieruurs vroeger het punt van aanval bereikt en, na de wacht in het ravelijn overrompeld te hebben, met het geschut het vuur op de vesting opent.

- De eerste kolonne of linkervleugel moet van dertig stormladders, ieder van 26 voet lengte, en een gelijk getal planken, van 16 voet lengte, voorzien zijn, ten einde met deze over de in het ijs gemaakte doorsnijding te kunnen geraken, of de muren te beklimmen, naar eisch der omstandigheden. Zij neemt haren weg, met de ladderdragers voorop, tusschen de 2de en 3de van de Schelde gelegen lunet van het retranchement *Kijk in de Pot,* verzekert zich van de wachten op de lunetten, en begeeft zich met versnelden marsch regt op den *Oranjebeer.* Op het bastion geklommen zijnde, sluit zij haren linkervleugel aan de 4de kolonne, die, zoo zij door de haven nog niet binnengekomen is, door de eerste kolonne moet te gemoet gegaan en geholpen worden.
- De tweede kolonne, door den Heer kapitein De Bère op het *front der Zoom* aangevoerd, zal op haren weg de avancéwacht, vóór de *Wouwpoort,* overrompelen en op het bastion geklommen, het binnenrukken der eerste kolonne behulpzaam zijn, of binnen gerukt zijnde zich met deze vereenigen; voorts de Bosch poort

openen en bezetten. Zij moet voorzien zijn van stormladders, die niet minder dan 25 voet lengte hebben.

- De derde kolonne, of het detachement tegen de *Steenbergsche* poort bestemd, zal, wanneer het zich genoodzaakt ziet te werken, het ravelijn voor dit front omtrekken, en de daarin geplaatste wacht overrompelen: waarna het, naar omslandigheden, zich in veiligheid zal kunnen stellen, maar ook met het geschut een allerlevendigst vuur maken, of wel den aanval voortzetten, indien de gelegenheid zich voordoet om zonder veel weerstand binnen te rukken.
- De vierde kolonne, of regter vleugel van den aanval, neemt haren weg langs de buitenglooijing van den Zeedijk, en moet, tusschen de muren der haven genaderd, met den meesten spoed en zonder oponthoud in den marsch der kolonne eenige eggen doen ligten, beklimt regts den haven wal, verzekert zich van de wachten op het schip en in het hoornwerk, alsmede van de beide op de kade der haven geplaatste veldstukken, bewerkstelligt eene opening in de palissadering, die hier den wal afsluit, en ontsluit de barrière op de brug, ten einde de gemeenschap op den wal en naar buiten met de overige troepen te onderhouden.
  Zij rigt vervolgens haren marsch door de waterbinnenpoort, de eerste helft der kolonne regts den wal op, tot het *bastion Oranje;* waar zij zich aan de eerste kolonne sluit; doch zoo die niet opgekomen mogt zijn, dringt deze afdeeling door tot de Bosch-poort, opent deze en laat de eerste kolonne daar langs binnen-halen. De andere afdeeling der vierde kolonne begeeft zich links den wal op, maakt zich meester van het arsenaal en de beide eerste bastions, en is bedacht om het piket van het garnizoen in het kruidmagazijn, bij den molen geplaatst, in bedwang te houden,

en in verband met eene derde afdeeling, die langs de haven van de Gevangenpoort tegen den wal oprukt, te verdrijven en te omsingelen".

De orde van aanval, door den opperbevelhebber gegeven, volgde dit ontwerp, doch met de zeer gewigtige afwijking, dat de troepen de wallen beklommen hebbende deze niet verlaten mogten, terwijl mijn voorstel aan den opperbevelhebber daarentegen nog bevatte, dat de binnengerukte troepen, na zich vereenigd en de gemeenschap naar buiten door het openen der Boschpoort geregeld te hebben, het kruidmagazijn tusschen de Bosch- en Wouwpoorten terstond moesten bezetten en blijven bewaken; terwijl almede dadelijk twee detachementen, verbonden en gerugsteund met de binnenrukkende troepen, het ééne langs de Boschstraat, het andere door de Hoogstraat, zich naar de markt moesten begeven en van de vier aldaar bij de hoofdwacht geplaatste veldstukken meester maken. Reeds is gemeld, dat mijn ontwerp, ter voorkoming van twijfelachtige en ongelukkige gevechten of van een ernstigen wederstand der bezetting, op het binnenrukken van 6000, kon het zijn, 8000 man gebouwd was. De magt daarentegen, die er toe gebruikt werd, bedroeg naar de navolgende officiele opgave niet meer dan 3300 man, vermits de 3de kolonne 650 man sterk, verondersteld werd buiten de vesting te blijven.
De ter binnenrukking gebezigde troepen bestonden
bij de **1ste kolonne** :
Uit de brigade der garde, gekommandeerd door
den kolonel lord PROBY, sterk 1000
bij de **2de kolonne**: gekommandeerd door den lt. kolonel MAURICE.
Uit het 55ste regiment infanterie, sterk 250

Uit het 69ste regiment infanterie, sterk	350
Uit het 33ste regiment infanterie, sterk	600
	1200

bij de **4de kolonne**:

Uit het 44ste regiment infanterie, sterk	1300
twee flankkompagniën	
van het 21ste reg.	200
en 37ste reg.	600
Uit het regiment Royal Scot	1100
Te zamen	3300

Waarvan nogthans zoo veel wij kunnen nagaan, geen 3000 binnengerukt zijn, terwijl
de **3de kolonne**, onder bevel van den lt. kolonel HONEY, bestond:

Uit het 91ste regiment infanterie, sterk	400
Uit het 21ste regiment infanterie, sterk	100
Uit het 87ste regiment infanterie, sterk	150
Te zamen	650

Ongeveer een kwartier vóór klokslag tien, en dus een half uur vroeger dan bepaald was, nam de 3e kolonne den marsch aan, en volbragt dien met zooveel gezwindheid, dat zij nog voor tien uren het ravelijn voor de *Steenbergsche poort* (30) vermeesterd, de wacht overrompeld en gedood en het planken retranchement of tamboer (33) op de brug bemagtigd had. Onder het vervolgen dezer behaalde voordeelen, hetwelk zij, niet zonder een hevigen tegenstand, met eenige weinigen tot het beklimmen der Hoofdwal doorzette, opende zij het kanonvuur tegen de wallen, hetwelk den geheelen staf van het garnizoen op dit punt trok en het sein tot den aanval der overige kolonnes gaf.

Het doel van den aanval dezer kolonne was alzoo bereikt.

De lt. kolonel HONEY meende evenwel zijne bevochten voordeelen tot het vermeesteren van den hoofdwal te moeten uitstrekken, en, aangevuurd door de onweêrstaanbare stoutmoedigheid van dezen bevelhebber, drongen eenige zijner manschappen tot binnen de walmuren, waar zij welligt zouden post gevat en aan hunne krijgsmakkers gelegenheid gegeven hebben zich bij hen te vervoegen, ware hun dappere aanvoerder HONEY te dezer gelegenheid niet zwaar gekwetst geworden.
Hier zien wij ons gedrongen aan het verhaal van den kolonel LE GRAND eenige bijzonderheden te ontleenen van de voorbeeldelooze onverschrokkenheid, het beleid en de volharding door de Engelsche soldaten bij dezen aan den dag gelegd.
Na het planken retranchement, tamboer genoemd, onder een schrootvuur van de wallen overgeklommen en bemagtigd te hebben, werden de aanvallers hier, op de vaste brug tot voor de opgehaalde brug genaderd, staande gehouden. Drie stukken geschut, met schroot geladen, op de linkerface van het bastion *Hoogmogende* gesteld, flankeerden dit planken retranchement en braakten hun vuur uit, tegelijk met een aanhoudend geweervuur van de bastions *Ginkel* en *Hoogmogende* en van de courtine, die deze bastions verbindt, op dit punt der brug. Weldra, zegt LE GRAND, vereenigden de Franschen met dit geweervuur de vuren van al het geschut op dit gedeelte van den wal aanwezig; ook de linker, hooge en lage flanken van het bastion *Hoogmogende* bestreken deze brug over hare geheele lengte. In weerwil van deze magt van schroot- en geweervuren, had een gedeelte der Engelschen de onversaagdheid met stormladders over den tamboer te stijgen, de ladders mede te

slepen en na die op den kant der vaste brug, bij de opening, die door het ophalen der valbrug ontstaat, tegen den voorkant der valbrug geplaatst te hebben, deze te beklimmen en zich daarlangs op het andere deel der vaste brug te laten afglijden. Op dit gedeelte der brug waren echter de dekplanken van het laatste vak, dat is van het gedeelte der brug tusschen de twee uiterste gebinten, afgenomen en op dit laatste gebint stond de barrière, hier dienende tot stadspoort, die tusschen de profilmuren der wallen den doorgang afsluit.
Dit was het eenige beletsel, of de eenige klove, die de aanvallers nog van het binnenste der vesting scheidde, maar deze klove was diep en de overtogt slechts voor weinigen mogelijk.
Eenige smalle overleggers of brugbalken boven een meer dan dertig voet diepe, drooge gracht, moesten overschreden worden tegen het geweervuur in, dat door de tusschenruimten der barrièrestijlen gemaakt werd, maar ook deze overtogt, hoe moeijelijk cok onder het aanhoudend geweer- en schrootvuur, schrikte den stoutmocdigen Britschen soldaat niet af.
Terwijl eenigen de ketting der valbrug zochten los te maken, om de opgehaalde brug te doen vallen, waagden het de meest onversaagden op deze smalle brugbalken het opene vak over te trekken, en vervolgens van de binnenzijde der vaste brug de profilmuren der poort te beklimmen, waarvan zij lang, de buiten-docering der wal den walgang van den hoofdwal bereikten, doch tot een al te klein getal gedund, den wissen dood niet ontgaan konden.
Een veldstuk met schroot geladen, door de Franschen tusschen de profilmuren gesteld, vereenigd met het geschut op de wallen en het onafgebroken flankvuur van alle zijden, vernielde ten laatste het gedeelte de aanvallers, dat nog op de brug overgebleven was. De overigen van deze kolonne, die over de brug en in de werken nog

aanwezig waren, trokken het glacis om, en beklommen langs den Tholenschen dijk over de gracht, de *Zoete Vest* genaamd, het bastion *Gadelière,* van waar de Franschen door de troepen onder bevel van den generaal SKERRET reeds verjaagd waren, en voegden zich alzoo hier bij hunne spitsbroeders van de 4de kolonne.
De Franschen onderhielden niet te min hun kanon- en geweervuur over het veld voor de Steenbergsche poort nog gedurende een geruimen tijd.

Zoodra deze aanval op de Steenbergsche poort plaats vond, werd in de vesting alarm geslagen. De troepen van het garnizoen trokken naar de poorten en bolwerken, of maakten zich gereed naar de hun aangewezen plaatsen te trekken, en de reserve verzamelde zich op de paradeplaats, terwijl de piketten op hunne posten gereed stonden. De straten werden doorkruist van gendarmes en patrouilles, die den inwoners gelastten binnen hunne huizen te gaan of te blijven, en hunne deuren en vensters gesloten te houden, op straf van doodgeschoten te worden, zoo zij niet gehoorzaamden of zich vertoonden.

Middelerwijl hadden de Engelsche kolonnes, tot den werkelijken aanval ter binnenrukking bestemd, haren marsch aanvaard. De 4de kolonne of regter vleugel was de eerste die in dit binnenrukken slaagde.
Op het oogenblik dat het geweer- en kanonvuur zich aan de *Steenbergsche poort* liet hooren, nam de voorhoede van den regtervleugel, onder aanvoering van den lt. kolonel CARLETON en geleid door den gids VISSER, dien wij aan den Tholenschen dijk bij de hoeve van de *erven Geers* gereed zagen, het geweer op tot den

afmarsch, hoewel het nog geen tien uren was en dit ook eenige bedenking veroorzaakte, daar het getij nog een half uur tot laag water verloopen moest. Maar het klein verschil van waterstand mogt nu geen hinderpaal uitmaken; men snelde met den gezwinden pas langs den dijk en den voet van het glacis der linkerface van *het bastion Dun,* onder het musketvuur van 50 man, die dit bastion bewaakten, zonder een geweerschot terug te doen, met gevelde bajonet naar den ingang der haven, doorwaadde deze, stapte met de meest mogelijke vlugheid over de drie rijen breed liggende ijzeren stormeggen, die op den grond in de haven vastgestoken waren, en beklom den walgang van het hoornwerk *Bek af.*
De wacht van de schuit vóór dezen ingang geplaatst, vlood zonder een schot te doen, gelijk mede de kompagnie met de verdediging van het bastion (13) *Bek af* belast, doch waarvan 14 man in handen der aanvallers vielen en gedood werden.
De kanonniers der beide veldstukken, die mede ter bestrijking van den ingang der haven in batterij stonden, losten slechts een enkel schot, hetwelk geen nadeel deed, en kozen te gelijk met de infanterie de vlugt.

De *Waterpoort*, die nevens eene heining van pallissaden het hoornwerk *Bek af* van het overige van den wal en van de stad afsluit, ten gevolge der overhaaste vlugt opengebleven zijnde, werd het den kommandant CARLETON gemakkeljk en verkieslijk daardoor binnen te dringen, en langs dezen weg, op voorstel van den gids, regts den wal op te rukken, hoewel men later ook voor de gemeenschap op den wal eene opening in de pallissadering gemaakt heeft.
De helft dezer kolonne, ongeveer 500 man sterk, door den brigade-generaal GORE aangevoerd, volgde onmiddellijk de voorhoede, onder

den lt. kolonel CARLETON, door de haven op den wal, en binnen deze poort regts den wal op.
In denzelfden tijd rukte de generaal-majoor SKERRET, onder achterlating van het regiment Royal Scott, in reserve op het hoornwerk *Bek af* en aan de *Waterpoort*, met ongeveer 300 man langs de haven de waterpoort binnen, beklom links de wallen, maakte zich meester van het arsenaal met de daarvoor geplaatste artillerie-wacht en van de bastions *Dun* en *Gadelière* tot aan den windmolen en den flank van het bastion *Hertel,* waar hij door een 300 man sterk piket, in het bomvrije en door een cavalier gedekt kruidmagazijn geplaatst, staande gehouden werd.
De afdeeling onder CARLETON , regts den wal opgerukt zijnde trok, onder nedervelling van eenige Fransche schildwachten en verstrooide manschappen, zonder verhindering tot aan het bastion *Oranje* voort. Hier echter begon deze veldheer vele vijanden te ontmoeten, zoodat hij genoodzaakt werd aanvallenderwijze voort te rukken tot aan de *Bosch*- of *Antwerpsche poort*, waar hij de op dezen marsch gemaakte gevangenen onder bewaring stelde van een sterk detachement van het 44ste regt., hetgeen tevens de van de poort en wallen verdreven wacht en manschappen, die zich in de Hoofd- en Boschstraten [11]) en de belendende stegen teruggetrokken hadden, in bedwang moest houden.
Volgens het rapport van den gids VISSER zou deze hier den lt. kolonel CARLETON hebben aangeboden de barrière te openen en de ophaalbrug te laten vallen, zeggende, dat hij een koevoet bij zich had om dit ten uitvoer te brengen, doch ten antwoord bekomen hebben, dat zulks niet noodig was.

---

[11] Vermoedelijk is hier bedoeld Hoogstraat en Boschstraat

Zonder zich verder op te houden trok de moedige chef met het overige van zijn regiment op dezelfde wijze voort, en nam, door den generaal GORE en diens onderhebbende afdeeling op den voet gevolgd en bijgestaan, het bastion *Coehoorn* en het naast gelegen bastion *Pucelle* in bezit, doodde de kanoniers, die daar bezig waren naar buiten te vuren, en verzekerde zich van twee kompagniën veteranen, die hij met geleide op het detachement naar de Boschpoort ter bewaring zond.
Van het bastion *Pucelle* langs de courtine naar het bastion *William* willende voorttrekken, ontmoette hij een hevigen tegenstand van het 12de bataillon Franschen, onder bevel van den bataillonschef BARON, hetwelk ter versterking van den post aan de *Wouwpoort* was opgerukt.

De aanval der tweede kolonne, onder bevel van den lt. kolonel MAURICE, had meerdere troepen naar dit punt doen afzenden.
Deze kolonne, op het hooren van het eerste kanonschot te gelijker tijd of welligt nog eenigzins vroeger dan de vierde kolonne, den aanval op het front *de Zoom* aanvaard hebbende, was in het beklimmen van den hoofdwal met groot verlies afgeslagen. Hoewel aanvankelijk ongedeerd den vijand overvallen hebbende, had zij, na de voorgracht overgetrokken te zijn, de avancéwacht overrompeld en afgemaakt, en door den bedekten weg het punt bij den beer aan den Zoom bereikt, maar op het oogenblik dat een gedeelte der voorhoede hier uit den bedekten weg op de gracht sprong, werd het geschut van het bastion *Noyelles* op haar gelost. De eerste schoten wondden reeds de aanvoerders, waaronder de kapitein DE BÈRE, op het midden der kapitale gracht, slechts vergezeld van één

onderofficier die mede gewond werd, even als ook de lt. kolonel MAURICE en ELPHENSTONE.
De kapitein MITCHEL, die over de sappeurs het bevel voerde, bragt het nog zoo ver dat hij met eenige manschappen de ladder tegen den muur van den hoofdwal der courtine beklom, maar ook hij bekwam daarbij verscheidene zware wonden.
Hoewel in het geheel slechts 30 man gedood en gekwetst waren, werd het overschot der kolonne nogthans, door het verlies der aanvoerders, tot den aftogt genoodzaakt. het werd echter met achterlating van ééne kompagie, om de gewonden van het glacis weg te voeren, op de vorige verzamelplaats weder hersteld, onder den majoor MUTTLEBURG, die omstreeks twee uren later, langs den weg door de eerste kolonne onder den generaal-majoor COOK gevolgd, binnen de vesting trok.
De Franschen evenwel, door de duisternis misleid, meenden nog vele troepen voor dit front te zien, en hielden niet op onafgebroken tot aan den dageraad het schieten van alle batterijen van dit front en van de zijdelingsche fronten door te zetten.

Middelerwijl had de eerste kolonne, onder den generaal -majoor COOK, dien wij bezig zagen met haar tot den aanval in orde te scharen, in afwachting van de gevraagde magtiging om met stormladders den hoofdwal te beklimmen, ook het bastion *Oranje,* hoewel niet zonder eenig verlies, bereikt. Terstond nadat gemelde magtiging was aangebragt werd het bevel tot den aanval gewacht.
Ik stelde mij, met den lt. adjudant der genie ABBEY en den kommanderenden officier van de kleine voorhoede der garde, aan de spits dezer kolonne. De gidsen DE HAAS en VAN DEN ENDEN volgden tusschen twee onderofficieren; na deze de kommandant der

sappeurs, met 50 man, die de ladders droegen en bovendien met bijlen en andere gereedschappen beladen waren.
Niettegenstaande dezen last ging de marsch ijlings voort; de ladders werden met gezwindheid over de palissaden van den bedekten weg heen gedragen; officieren en soldaten sprongen daarover, en tusschen de lunetten *Kijk in dePot* en *Rasant,* van de strandzijde, binnen de linie van het retranchement gekomen zijnde, werd een klein detachement ter bewaking der wachten of bezetting dezer lunetten afgezonderd, terwijl wij met den looppas in eene regte strekking naar den *Oranjebeer* onverhinderd den voet van het glacis bereikten.
Hier echter begon het kanon- en geweervuur, zoowel van het bastion *Oranje* als uit de flanken der gebroken courtine en van het ravelijn *Stoelemat,* op ons te werken, zoo dat, alvorens in den bedekten weg te geraken, de kommanderende officier der sappeurs en eenige manschappen gedood en gekwetst werden, en met mij slechts de luitenant-ingenieur ABBEY, de kommanderende officier van de voorhoede der garde, de gids DE HAAS en hoogstens 30 manschappen van slechts 8 ladders voorzien, over de palissaden in den bedekten weg geraakten.
Ik ging zonder verwijl met den luitenant ABBEY op het ijs der *Zoute vest,* om dit te onderzoeken, terwijl de sappeurs zich voorover langs de ladders op den grond vlijden; doch het ijs bij de eerste voetstappen doortredende, deed ik den luitenant ABBEY terstond aan zijne sappeurs bevelen, de ladders voor zich heen te schuiven en langs den muur in de gracht te stellen, hetgeen JILLIS DE HAAS met de eerste in den hoek van den *Oranjebeer* ten uitvoer bragt; vijf andere volgden, en naauwelijks waren deze dáár of wij lieten ons met de grootste gezwindheid daar langs neder in de gracht, sleepten vijf

ladders naar de overzijde en beklommen met deze den escarpmuur van den hoofdwal.
De drift om in het beklimmen de eerste te zijn, was bij allen zoo groot, dat JILLIS DE HAAS de uiterste moeite had om eene eenige ladder tegen den contre-escarpmuur voor de afklimmenden te behouden.
Inmiddels bleef het schrootvuur uit de hooge en lage flanken van achter het ravelijn *Stoelemat* braken, en het was door dit vuur dat de luitenant der genie ABBEY, de officier der troepen, een onderofficier en twee gemeenen onder het bestijgen der ladders doodelijk getroffen werden; zoodat ik met slechts ongeveer twintig man, een sergeant der sappeurs en een hoornblazer, de rollaag der muur van het bastion bereikte.
De opgestegenen moesten zich regts en links op de rollaag begeven, om voor de opstijgenden plaats te ruimen, tot dat wij verder te zamen de docering van den wal zouden kunnen beklimmen, waarin wij thans nog door eene dikke doornen haag, die zich aan den voet dezer docering bevond, verhinderd werden.
De sergeant der sappeurs, zijne bijl aan den voet der ladder gelaten hebbende, moest naar beneden afklimmen en de bijl ophalen, om een open vak in de doornen haag te kappen. Dit oponthoud, hoe kortstondig ook, kostte nog aan eenige onzer manschappen het leven, doch nu waren wij, met eene den Engelschen eigene gezwindheid langs de binnenzijde der haag wederom gerigt, en toen gelijkelijk de borstwering beklimmende en van deze op den walgang springende, maakten wij ons als bij verrassing meester van de het bastion bewakende Franschen, die zich dadelijk overgaven en waarvan slechts weinigen ontkwamen.
Hier vielen drie officieren in onze handen, die onmiddellijk door den hoornblazer en enige weinige manschappen langs den ladder naar

beneden vervoerd werden, terwijl wij tevens door ons geroep van *Oranje boven !* en *Victorie!* aan onze kolonne de behaalde overwinning verkondigden.
De eerste door mijn sergeant gegrepen gevangene was een hoofdofficier der marine, wien door dezen de degen afgenomen werd. Eenige andere officieren zeiden, eerst zoo even hun kwartier verlaten en zich op deze hunne loopplaats begeven te hebben. Deze gaven blijken dat zij zich den tijd niet gegund hadden zich behoorlijk te kleeden.

Inmiddels drongen meerdere Franschen langs de courtine van achter het ravelijn *Stoelemat;* zij trokken echter meerendeels weder terug. Deze toestand zou voor ons nogthans niet lang houdbaar geweest zijn, wanneer wij niet spoedig door een detachement van het 44ste regiment, onder bevel van een majoor, versterkt geworden waren. Dit detachement, met het bewaken van gevangenen aan de Boschpoort belast, werd door het vuur uit de Hoog- en Boschstraat en de zijdelingsche stegen, waarin zich de Fransche wacht bij het verlaten der poort terug getrokken had, zoo zeer verontrust, dat de kommandant zich genoodzaakt zag, dien post met de hem vertrouwde gevangenen te verlaten, met het voornemen langzamerhand op de reserve van den regtervleugel bij de waterpoort terug te trekken, toen het op het bastion *Oranje* tot ons stiet en nu met ons vereenigd bleef.

De Franschen, onder bevel van den plaatsadjudant DOURIN, hadden zich alzoo weder in het bezit der Bosch- of Antwerpsche poort gesteld, en de afdee!ing onder GORE was daardoor af gesloten, toen ook de eerste volgelingen van de voorhoede der garde de wallen vm

het bastion *Oranje* bestegen met den generaal-majoor COOK, lord PROBY, den lt. kolonel ingenieur CARMICAEL SMYTH en eenige andere hoofdofficieren.
Uit hoofde van het gering getal ladders had de kolonne veel tijd noodig om op te klimmen. Na volbragte bestijging werd zij regts af op den walgang in de Boschpoort in slagorde gesteld.
Aangezien deze verrigting een geruimen tijd vorderde, sloeg ik den generaal COOK voor, inmiddels met eenige manschappen de belendende straten te verkennen, en begaf mij te dien einde met twee officieren en eenige manschappen door het walstraatje [12]) naar de haven. Van hier, in de rigting van de *Bonte brug* een troep volks bemerkende en wegens de nabijheid der waterpoort onderstellende dat het Engelschen waren, snelden wij tot hen onder het veldgeschreeuw van *Oranje boven!* en *God save the King!* maar bespeurden weldra onzen misslag, daar wij met geweerschoten begroet werden, waardoor de officieren met wie ik arm in arm ging en een soldaat gekwetst werden.
Teruggekeerd vond ik het straatje tot aan de havenkade met Engelschen bezet; ik stelde den kommanderenden officier dezer troepen voor, order te vragen om de vijandelijke magt aan de *Bonte brug* aan te tasten, vermits deze onze gemeenschap met de waterpoort langs de haven afsneed en zich tusschen twee vuren bevindende, gevangen zou moeten geven; maar ik ontving een weigerend antwoord, onder bijvoeging, dat hij zich niet van dit punt mogt verwijderen. Vervolgens ons regts begevende tot de Gevangenpoort, ontdekten wij in de Lieve Vrouwestraat een gewapende troep, van geschut voorzien.

---

[12] Kabelstraatje

Het blijkt uit de beschrijving van den kol. LE GRAND, dat deze troep uit detachementen mariniers, veteranen en artilleristen bestond, aangevoerd. door den kapitein der genie GAGEOT, met eenige mineurs, die wij alzoo tot op weinige schreden van de Gevangenpoort genaderd zagen, maar die hier terugkeerden, en volgens LE GRAND naar de markt trokken.
Nu keerde ook ik met mijn klein detachement naar den generaal COOK terug, om van mijne bevinding verslag to doen; ik stelde voor den aanval op den Franschen hoop bij de Bonte brug te herhalen en de Gevangenpoort te bezetten, waarop ik den last ontving mij aan het hoofd van een detachement onder den lt. kolonel CLIFTON te stellen, en dit naar de Antwerpsche poort te geleiden. Op mijne aanmerking dat het detachement klein was (het kwam mij voor slechts 40 à 50 man sterk te zijn) gaf men mij te verstaan, dat het overige der kolonne ons dadelijk volgen zou.
Even als vroeger, toen de troepen van CARLETON en GORE de wallen tusschen de *Water- en Boschpoort*, van Franschen gezuiverd hadden, die wallen terstond na hun vooruitschrijden weder in den rug bezet waren, vonden wij, nadat het detachement van het 41ste regt. de Boschpoort verlaten en zich bij ons op het bastion gevoegd had, de wallen en bastions tusschen het bastion *Oranje* en de *Boschpoort* door het Fransche garnizoen weder met veel artillerie en infanterie in bezit genomen.
Geweerschoten uit de gebroken courtine voor *Stoelemat* en van achter een tuinhuis, genaamd *Scheldezigt,* kwetsten eenige soldaten en verhaastten onze beweging. Men verdreef den vijand met de bajonet in den rug, met zulke snelheid, dat de troep bij *Scheldezigt* en alle kanoniers bij de stukken op het bastion zich gevangen gaven, terwijl het overige deel der infanterie langs de binnendocering

ontvlugtte, en zich op nieuw in de hier op den wal uitkomende straatjes vereenigde.
Boven het geschut op de wallen maakten wij ons bij deze gelegenheid ook nog meester van een geladen veldstukje, dat de Franschen in de vlugt achterlieten.

Met ons detachement de *Antwerpsche poort* bezet hebbende, waarvan de Fransche wacht even als vroeger in de Hoog- en Boschstraat geweken was, keerde ik met een stafofficier (men heeft mij later gezegd dat deze de lt. kolonel MACDONALD was) en eenige weinige manschappen naar het *Roskamstraatje*, waaruit eenige geweerschoten vielen. Wij maakten hier vijf gevangenen, waaronder een Vlaamsch onderofficier, die op mijne navraag erkende, dat wij door dit straatje voorttrekkende ons van vier stukken geschut op de markt konden meester maken. Een gedeelte der genoemde Fransche wacht had zich inmiddels aan het einde van dat straatje hersteld en gaf tegen onze verwachting op ons vuur, zonder hare nog bij ons zijnde spitsbroeders te ontzien, waardoor de stafofficier die mij vergezelde gewond werd.
Men getroostte zich deze geweerschoten met eenige onzerzijds te beantwoorden, maar begreep toch, wegens ons gering getal, niet verder te moeten doordringen.

Bij de wacht teruggekeerd berigtte ik den lt. kolonel CLIFTON het medegedeelde onderhoud met den gevangen onderofficier, onder vermelding, dat zijne getuigenis wegens de op de markt staande stukken overeenkwam met mijn verslag aan den generaalen-chef, weshalve ik hem dringend verzocht mij een detachement mede te geven tot het veroveren daarvan en het bezit nemen van de markt.

De kolonel antwoordde, dat zijn detachement te zwak was om hiertoe een gedeelte af te zonderen; dat zijne order buitendien inhield, zich niet van den wal te verwijderen, en dat hij zelfs moeite had de gemeenschap met het hoofd der kolonne te onderhouden; waarop ik hem herinnerde, hoe hij mij gezegd had, dat het overige der kolonne zou volgen; dat dit ook hier post vatten moest, en dat de poort en barrières behoorden geopend en door deze de gemeenschap naar buiten onderhouden te worden, hetgeen langs de ladders op het bastion *Oranje* niet geschieden kon. Hij herhaalde, dat hij geen order had de poort te openen.
Ik begaf mij toen niettemin met een onderofficier en een paar gemeenen naar de barrière of hoofdpoort, waarvan het slot open was, en vervolgens naar de ophaalbrug, die wij slechts met moeite en niet zonder eenige dekplanken van de vaste brug weggenomen en weder gelegd te hebben, konden bereiken, terwijl wij eindelijk te vergeefs het slot van de ophaalbrug, tegen het gebint geplaatst, met onze wapenen poogden af te breken. Hiertoe ontbrak ons een geschikt werktuig; weshalve ik onverwijld den onderofficier zond naar den lt. kolonel CARMICHAEL SMYTH, bij den generaal COOK, met verzoek mij eene bijl of oenen koevoet te doen geworden. Bij deze gelegenheid ontdekkende dat het ravelijn *Antwerpen* vrij sterk door de Franschen bezet was, die onze beweging op de brug ongestoord gadesloegen, zond ik op het antwoord, *"*dat het onnoodig was de poort te openen of de ophaalbrug te laten vallen, vermits alle onze troepen reeds binnen waren", een tweeden bode, om in staat gesteld te worden de valbrug neder te laten, ten einde het ravelijn *Antwerpen* te bezetten, daar de bezetting hiervan willig scheen zich over te geven. Maar ook op dit verzoek ontving ik hetzelfde bescheid. Mijne aanmerking hierop, dat men niettemin de verzekering der

gemeenschap met buiten behoefde, bleef zonder gevolg; de onderofficier kwam niet terug.

Bij voortduring hadden wij tot nu toe, sedert onze intrede, het vuur aan de *Wouw- en Steenbergsche poorten* gehoord, en bij tusschenpozen geweerschoten uit de op ons uitkomende straten ontvangen, zonder eenige poging te doen om dezen naasten vijand te verdrijven. Wij hadden er ons enkel toe bepaald, die geweerschoten even afwisselend en op dezelfde wijze te beantwoorden, lot omstreeks een half uur na middernacht, toen het vuren van alle zijden ophield, en door eene doodsche stille vervangen werd.
Aan de *Wouwpoort* werd deze stilte veroorzaakt door den val van den lt. kolonel CARLETON. Van het bastion *PUCELLE* langs de courtine naar het bastion *William* willende voortrukken, werd hij verrast door een zeer hevig kruisvuur, dat zoowel van het bastion *William* als van beneden langs den voet van den wal en uit de Wouwsche straat op hem gerigt werd. Hij dreef den vijand niettemin met groot verlies voor zich uit, tot in het bastion *William,* maar werd hier tot staan gebragt, en zelfs genoodzaakt eenige schreden terug te wijken. Aangemoedigd door hun dapperen chef werd het verloren terrein door zijne brave soldaten met zooveel kracht herwonnen, dat de Franschen reeds de geweren wegwierpen, toen een schot den moedigen CARLETON dood ter aarde deed storten.
De hierdoor ontstane verwarring werd spoedig door de Franschen opgemerkt, en de val van dezen bevelhebber bragt zoo veel schrik. teweeg bij zijn regiment, dat zoo als gezegd is de voorhoede der afdeeling onder den generaal GORE vormde, dat het nu niet meer aanviel, maar eindigde met zich te laten aanvallen, en op de reserve van den generaal GORE terug trok.

Deze zag zich nu gedrongen zijne magt verdedigenderwijze tot in het bastion *Coehoorn* terug te voeren, waar hij post vatte en zich aansloot aan ons detachement, van welks aankomst en stelling aan de Antwerpsche poort hij reeds eenige oogenblikken te voren kennis droeg. Wij vonden ons alzoo vereenigd met de kolonne van den generaal GORE en verbeidden in diepe stilte het sein of bevel tot de verdere verrigtingen.
Men dacht bij ons detachement dat er onderhandeld werd, toen eensklaps de stilte werd afgebroken door den stormmarsch (pas de charge) der Franschen. Wij hoorden hen van den kant der markt opkomen en meenden uit het geluid te bespeuren, dat zij zich naar twee wegen verdeelden, de eene kolonne tegen ons naar de *Bosch-poort*, de andere naar de *Wouwpoort*.

De kolonel LE GRAND verhaalt onjuist wat van hunne zijde op dit tijdstip gebeurde; want wij werden niet, gelijk hij beweert, door de algemeene charge met de bajonet tot in het midden der Antwerpsche- of Hoogstraat teruggedreven; wij waren tot hiertoe niet op die straat voortgerukt, maar bij de eerste huizen aan de *Boschpoort* blijven staan. Wij hadden dezen toegang en dien tot de Boschstraat slechts op een kleinen afstand van de vijandelijke bezetting met eenige schildwachten vrijgehouden, terwijl de Fransche wacht der poort en de bezetting der aangrenzende wallen tot in het midden der Hoogstraat gevlugt en daar op dat tijdstip op elkander gedrongen stonden, toen de majoor DE NEUVILLE, volgens het vermeld verhaal van den heer LE GRAND, met vijftig man, waaronder eenige gendarmes, voor de hoofdwacht in bataille geschaard, de spits van dezen zamengepakten hoop vlugtelingen bereikte en, gelijk wij

zeiden, met deze en een veldstuk aan het hoofd, à pas de charge, tegen de Boschpoort optrok.
Van hier echter werd hij toen door de onzen, onder CLIFTON, met zoo veel drift met het geveld geweer te gemoet gesneld, dat hij het geschut ongelost in onze handen achterliet, en in groote wanorde onder wegwerping der geweren naar de hoofdwacht tot het benedeneinde der Hoogstraat terugvlood.

Nog ééne schrede verder en wij waren nu meester van de markt, en zooals LE GRAND verklaart, *meester van de stad,* geweest. Op dit punt evenwel waar de Hoogstraat zich met eene zijdelingsche straat [13]), die naar de paradeplaats leidt, vereenigt en een hoek maakt met het kleine overschietende deel der Hoogstraat dat tot de markt voert - een hoek die ons den vijand verborg -, ontvingen wij een hevig, digt gesloten, twee gelederenvuur, hetwelk CLIFTON en velen der onzen deed sneuvelen.
De Franschen drongen dadelijk na dit schot met den stormmarsch voorwaarts, waardoor onze verdunde troep genoodzaakt werd zich te verdeelen, met snelheid regts en links langs de huizen terugtrok en zich achter een ander peloton onder den lt. kolonel JONES formerende, met dit peloton opnieuw en herhaaldelijk de aanrukkende Franschen aanviel, en hen tot op een grooten afstand voorbij de *Beulstraat* [14]) terug drong. Maar hier ook op onze beurt nogmaals terug geworpen sijnde, werden wij in twee deelen gescheiden, waarvan het eene, met den lt. kolonel JONES aan het hoofd, zich in het Beulstraatje stortte en zich daar gevangen gaf, terwijl het andere, waarbij ik mij bevond, in orde en steeds vurende naar de *Boschpoort* terugtrok en

---

[13] Kerkstraat
[14] Schoolstraat

zich hier voor en naast het wachthuis, tot voor de profilmuren der poort, in linie ter verdediging stelde. Doch steeds vervolgd, werden wij door het vuur van het door den vijand medegevoerde veldgeschut weldra zoo hevig met schroot beschoten, dat de meesten onzer, en ik zelf, ter aarde vielen, de overigen echter of stand hielden of zich in en achter het wachthuis en bij de profilmuren der poort nog eenigen tijd hardnekkig handhaafden.
Gedurende dezen strijd werd ik inmiddels door een onderofficier, die mijne zijde in de Hoogstraat niet verlaten had, opgeheven en bij de profilmuren der poort neêrgelegd, Daar ik mij in de regterzijde slechts pijnlijk, maar niet gewond gevoelde, nam ik wederom als vroeger deel aan het gevecht.
Hier ging het nu aanvankelijk man tegen man, met de bajonet en het blank geweer, zeer bloedig en verward toe, maar dit duurde slechts kort, daar de Franschen achter hun kanon, dat tot op den hoek der Hoogstraat voortgetrokken was, teruggeslagen zijnde, na het lossen van dit stuk opnieuw aanvielen, en onze weinige overgeblevenen naar de wallen verdreven.
Mij bleef met een klein getal onderofficieren en manschappen niet anders over, dan mij tusschen deze muren tot op de brug verdedigenderwijse terug te trekken, voor eenen troep, die ons, hoewel behoedzaam, vervolgde, tot ik eindelijk, met den gezegden onderofficier, van de brug in de gracht en gelukkigerwijze' door het ijs in het, water stortte. De anders drooge gracht was namelijk toen onder water gezet.
De bezetting had voor de ophaalbrug eenige dekplanken opgebroken en weggenomen ; daar wij echter vroeger bij onze poging om de valbrug neder te laten reeds eenige planken herlegd hadden, waren wij tot digt aan de valbrug genaderd, toen ons dit ongeluk overkwam.

De vijand zette de vervolging tot boven ons voort, en loste eenige geweerschoten, waarna hij spoedig wegtrok, mij gelegenheid gevende mij uit het water op het ijs te beuren.

Dit geschied zijnde zocht ik nog een korten tijd, maar te vergeefsch, naar mijn onderofficier, en besloot toen door de gracht en zoo mogelijk door den bedekten weg mij wederom bij den generaal COOK te vervoegen. Maar dit gelukte langs dezen weg niet, daar de Franschen de lunet *Gelderland* bezet hielden en bij mijne nadering eenige manschappen in den bedekten weg zonden, die, nadat ik op den aanroep van de op het bastion *Belvedere* staande Engelsche schildwacht *English officer* had moeten antwoorden, mij met geweerschoten vervolgden en voor het ravelijn *Stoelemat* post vattende, mij eene ligte wonde aan het hoofd toebragten, zoodat ik genoodzaakt werd over het lunet terug te wijken, om een doek om mijn hoofd te doen en een anderen weg te zoeken. Ik moest alzoo achter of langs de keel van dit ravelijn, als den eenigen weg, door een vijf tot zes voet diep grachtje, bijna onder water (want het ijs brak onder mijne voeten) de gracht voor het bastion *Oranje* pogen te bereiken.
Na te vergeefsch beproefd te hebben om door het leggen van mijn degen op het ijs meer weerstand in het ijsvlak te brengen, besloot ik, nu eenmaal in het water zijnde, den hagchelijken marsch onder het water door te zetten, hetgeen mij, door telkens, bij iederen stap voorwaarts, een voet op de uitspringende rij steenen van den voet des muurs te zetten en lucht te geven, gelukte. Eindelijk echter stootte ik met mijn hoofd tegen een van ijzeren pinnen doorkruiste sluitbalk van dit grachtje, schoof daarvan met eene onbeschrijfelijke moeite het uiterste einde tusschen mijne beenen onder mij, en na op

dien balk een weinig uitgerust te hebben beklom ik weder het ijs op de gracht.
Hier de stem mijner Engelsche krijgsmakkers weder hoorende, spande ik de weinige mij nog overgeblevene krachten in om bij den generaal COOK te geraken. Verstijfd en afgemat schenen de krachten mij soms te begeven op het gladde en ongelijk gebrokkelde ijs, en in het bijzonder onder het beklimmen der ladders, wier sporten door mij opzettelijk, ter sneller bestijging, op een wijden afstand van elkander gelegd waren. Ik vond den generaal COOK in een tuinhuis, *Belvedère* gcnaamd, bij het bastion *Oranje* terug.
Op zijn verlangen deed ik hem verslag van hetgeen ik bijgewoond had, van hetgeen er van het detachement, waarmede bij mij naar de Antwerpsche poort gezonden had, geworden was, van de vereeniging met de troepen, onder den generaal GORE, die zich op de wallen voorbij de Antwerpsche poort op het bastion *Coehoorn* bevonden en van de gevechten van ons detachement gardes met de Franschen in de Hoogstraat en bij de poort; de bijzonderheden, bij de afdeeling onder den generaal GORE voorgevallen, waren mij toen nog niet bekend.

Wij vinden verhaald dat genoemde generaal in zijne stelling op het bastion *PUCELLE* door het 12de bataillon Franschen met vernieuwde krachten aangetast zijnde, bijna op hetzelfde tijdstip dat wij ons detachement gardes onder CLIFTON aan de Antwerpsche poort door den majoor DE NEUVILLE aangevallen zagen, eene doodelijke wonde ontving, zoodat het overschot dezer afdeeling van de 4de kolonne en ons detachement gardes van de 1ste kolonne weinige oogenblikken na elkander hunne aanvoerders verloren, en beide op de

Antwerpsche poort terug getrokken, aldaar overrompeld en verslagen werden.
De generaal COOK gaf mij te kennen van eenige dezer bijzonderheden reeds verwittigd te zijn. Hier in het tuinhuis *Belvedère* werd de pijn in mijne regterzijde steeds gevoeliger, derwijze dat ik naauwelijks aan den generaal COOK de verlangde mededeelingen had gedaan of ik zonk bewusteloos neder. De generaal vond goed mij naar het ambulante hospitaal te *Borgvliet* te doen vervoeren, waar ik mij later, tot bewustheid teruggekeerd, half uitgekleed en half verkleed op stroo naast eenige zwaar gewonde of stervende officieren terug vond. Hier was ik door mijn getrouwen gids JILLES DE HAAS ontdekt en werd door zijne zorgen tot vorige bewustheid teruggebragt, zoodat ik weldra genoeg hersteld was om den generaal-en-chef op nieuw van dienst te zijn.

Alvorens den toestand en de laatste pogingen van dien opper-bevelhebber buiten de vesting te beschrijven, hebben wij nog de verrigtingente volgen van het detachement van den regtervleugel, onder bevel van den generaal SKERRET, dien wij aan den windmolen in de nabijheid van het bomvrije kruidmagazijn, tegen het hier gestelde drie honderd man sterke piket (tot zijne doodelijke verwonding *toe)* in gevecht gelaten hebben.
Treurig lot en groot verlies van een man, die alleen zich met het terrein vertrouwd gemaakt had, en zijn moed zoowel als zijne bekwaamheid tot den aanval met eene indrukwekkende vastheid had doen kennen !
SKERRET en CARLETON brandden van begeerte om den roem der Britsche wapenen te verhoogen; maar hoe verheugd zij ook waren tot dien roem persoonlijk *te* zullen bijdragen, ondersteunden zij toch

met nadruk mijne bedenking, dat de onderneming tegen de vesting niet met eene gelijke sterkte van troepen als die van het daarin liggend garnizoen moest begonnen worden, eene sterkte, bestaande in drie kolonnes tot het binnenrukken bestemd, die wel als kleiner maar niet als grooter kon berekend worden, en waaraan de overwinning, in geval wij gelukkig binnen de vesting geraakten, hevig kon betwist worden.
De generaal-en-chef had op deze bedenking wel gezegd, dat bij de opgegevene magt nog twee regimenten zouden gevoegd worden, doch beneden zal blijken dat deze beide te laat aankwamen.
Het bleek mij niet of dit te laat, uit hoofde van het zeer verwijderde kantonnement dezer regementen, door beide hoofdofficieren voorzien was, maar als ondergeschikten hun eigen gevoelen verzakende, kenden zij geen hoogeren pligt dan de eer, en gingen moedig met alle voorteekenen van een wel doordacht plan ten strijde, toen ik ben te *Halsteren* verliet.
SKERRET had zich hier op eene zeer duidelijke wijze de ligging van den wal, tusschen het tuighuis en het door een cavalier gedekte bomvrije kruidmagazijn, doen uitleggen en was bekend met de sterkte van het piket, hetwelk hij daar ontmoeten zou.
Tot hiertoe zagen wij hem ook reeds, kort na het binnenrukken der haven, meester van het tuighuis en van den geheelen hoofdwal, tot aan den windmolen, en nu handgemeen met het voorschreven piket, waarmede zich de wacht van het tuighuis en de posten van de bastions *Dun* en *Gadelière* vereenigd hadden. Het bastion *Hertel,* waarin het bomvrije kruidmagazijn, onder dekking van een cavalier geplaatst was, leverde een slagveld op, zegt LE GRAND, van meer verscheidenheid dan de overige. De windmolen, die het bestreek en

door den generaal SKERRET vermeesterd was, diende zijne troepen tot een soort van kasteel, rondom hetwelk zij zich vereenigden.
De Franschen schaarden zich om het kruidmagazijn, en begonnen reeds te deinzen, zegt LE GRAND, toen de kapitein COUERC aan het hoofd der matrozen, wier bevelhebber hij was, te hulp aansnelde. Hij hield zijn degen in de eene en een der vele pistolen die in zijn gordel hingen in de andere hand, en riep zijne makkers toe *" à I'abordage mes amis, à l 'abordage*", deed hen het geweer vellen en drong alzoo zonder een schot te doen op den vijand in. De beweging der Engelsche kolonne werd hierdoor gestuit en de generaal SKERRET doodelijk gewond, maar kort daarna werd ook COUERC door een kogel getroffen en stortte levenloos ter aarde. De kapitein DAGUAI volgde hem dadelijk op; deze werd ondersteund door de zeeofficieren en anderen, onder welke zich ook een kapitein met drie stukken ligt geschut bevond, die nu, na het terugtrekken van den lt. kolonel HONEY van het bastion *Ginkel,* waarin de Steenbergsche poort gelegen is, gemist konden worden. De matrozen werden bijgestaan door den bataillons-kommandant SOMBART, aan het hoofd van het 51ste en 17en bataillon, te zamen 700 man sterk. Wanneer men hierbij voegt de sterkte van het piket en meer dan 300 matrozen, zoo bevonden zich meer dan 1300 Franschen tegenover het slechts 75 man sterke detachement Engelschen bij dezen molen, en hoogstens 125 man op de naast gelegene gebroken courtine en de bastions *Gadelière* en *Dun.*
Het detachement bij den molen kon dus van alle zijden omringd en ingesloten worden, en dit zelfs zeer bedektelijk, wegens den vorm en bouw der linkerflanken van het bastion*Hertel* en der bijgelegen gebroken courtine. De matrozen slopen langs de buitenglooijing van

de borstwering dezer vestingwerken, vielen de Engelschen in de flank, en namen de 75 alhier geposteerde manschappen gevangen.
“ Tot dusver", verhaalt een Fransch hoofdofficier die op deze werken het bevel voerde, “had ik mijnen troep, die meest uit conscrits [15]) bestond, niet, tot staan kunnen brengen, doch eene, hoewel kleine beschutting voor de Franschen en de bijzonder vreemde gedaante die het cavalier op dit bastion den Engelschen aanbood, deden de vechtenden aan wederzijde stand houden, en de docering van den wal, waarvan zich de Engelschen in den beginne met vrucht hadden kunnen en moeten bedienen, om onzen vlugtenden hoop te omsingelen en te vernielen, strekte ons tot middel, om hen in de flank en in den rug te vallen, waarop zij de wapenen wegwierpen en zich ten getale van 75 overgaven".
De overigen trokken in geregelde orde tot de bastions *Gadelière* eu *Dun* terug, waar zij zich met moed en beleid van eenige zware palissaden stapels bedienden, om den vijand, hoe sterk ook, te beletten verder tot, hen door te dringen. Twee stukken van 24 pond, op het bastion *Gadelière,* met genoegzamen voorraad van kruid en kogels, door de Franschen ongebruikt, maar gereed staande om den dijk van *Tholen* in de lengte te bestrijken, werden nu door de Engelschen tegen de Franschen gekeerd en met hunne eigen kardoezen geladen. De Engelschen lieten daarbij slechts weinige manschappen ter bediening, en deze trokken zich telkens, na geladen en vuur gegeven te hebben, achter de palissaden terug.
Toen de Franschen met hunne veldstukken ter zijde van den walgang der gebroken courtine over den linkerhoek van het bastion *Gadelière* wilden doordringen, maakten de Engelschen met deze stukken van zwaar kaliber op hen een geweldig schrootvuur, en namen hen

[15] recruten

telkens van achter de palissaden-stapels met een vernielend musketvuur in de flank.
De Franschen werden dan genoodzaakt tot het bastion *Hertel* terug te trekken, en zich daar en langs de courtine in veiligheid te stellen, en dit bij herhaling. Zoo dikwijls de Franschen langs denzelfden weg zochten aan te rukken, werden zij door dezelfde manoeuvre gedrongen op dezelfde punten terug te vallen, en zich achter deze op nieuw te dekken.
*"*Het was gelukkig", zegt LE GRAND, "dat de Engelschen deze zware, moeijelijk te bewegen stukken op beddingen, die in een omgekeerde strekking lagen, of te hoog of te veel tegen den linkerflank der Franschen rigtten, anders zouden wij door dit schrootvuur spoedig geheel zijn vernield geworden".

Ondertusschen nam het verlies der Franschen, vooral aan officieren, toe en hun ligt geschut werd bijna geheel onbruikbaar. Doch vruchteloos was deze hardnekkige en wel overlegde tegenslag der moedige Engelschen. Bij al hun beleid verzuimden zij den rug en de flanken veilig te houden en te vrijwaren van bekruiping, waardoor zij langs de buitenglooijing der flanken en facen van de door hen bezette bastions *Gadelière* en *Dun* konden in den rug gevallen en omsingeld worden.
Het 600 man sterke regiment Royal Scot aan de*Waterpoort* en het hoornwerk *Bek af,* door den generaal SKERRET in reserve achtergelaten, kwam de wapenbroeders die onder hun adem, naauwelijk op 50 passen afstand, als met wanhoop vochten, niet te hulp. Welligt was dit het gevolg eener al te slaafsche opvolging der ode aan den kommandant dier Schotten verstrekt, om deze hem aangewezene standplaats niet te verlaten. Doch het is de berispende

aanmerking van den generaal-en-chef niet ontgaan, dat met een klein detachement ter hulp te zenden de zege op eene beslissende wijze had kunnen behaald worden.
De kommandant overzag van zijne standplaats binnen de Waterpoort het strijdveld links en regts, en het regement was sterk genoeg om zich, Iinks aan SKERRET en regts aan COOK leunende, van de geheele havenbuurt tot aan de Gevangenpoort meester te maken en zich hier van wal tot wal te vestigen; maar de beurt om aangevallen te worden, en die het regiment van den aanval af zonder zich te bemoeijen met hetgeen in zijne nabijheid gebeurde scheen afgewacht te hebben, bleef ook niet achter.

De Franschen thans, even als vroeger, ook langs de buitenglooijing der bastions *Gadelière* en *Dun,* de in deze bastions met een steeds klimmenden ijver strijdende Engelschen in den rug en de flanken bekropen hebbende, maakten zich meester van deze dapperen, van de beide door hen bezette bastions en van den flankhoek, van waar zij nu een zeer levendig vuur uit hunne teruggebragte veldstukken maakten op de haven, de tegenover gelegen *W*aterpoort en het veld, *den Ham,* waarop het meergedacht regiment Royal Scot geposteerd stond.
Het moet te dezer tijd geweest zijn, dat de kommanderende officier, hier eindelijk ontwakende en bemerkende,wat hem te doen stond, aan den generaal GRAHAM een officier zond met verzoek, hem langs de *Waterpoort* geschut te zenden. De generaal liet hierop twee stukken door het retranchement *Kijk in de Pot* naar den bedekten weg aan den waterkant voeren, maar hier door eene grip of sloot in het glacis verhinderd verder te rijden, liet de generaal mij verzoeken de artillerie te regt te helpen en den weg te wijzen langs welken zij de

Waterpoort bereiken kon. Ik verzamelde mijne krachten om mij tot den lt. kolonel sir GEORGE WOOD te begeven, opende met hulp van zijne kanoniers eene goede baan door den bedekten weg van de *Zouten Vest,* en het geschut stelde zich reeds in beweging toen een hevig vuur uit de Waterschans, ten deele dit punt beheerschende, onze artillerie in wanorde bragt, en volgens het gevoelen van sir GEORGE WOOD belette de stukken verder te brengen.

Inmiddels had het 12de bataillon Franschen op hunnen linkervleugel tegen den generaal COOK bij het ravelijn *Stoelemat* kunnen gemist worden en zich juist aan de staart van de reeds 1300 man sterke kolonne op den flankhoek van het bastion *Gadelière* aangesloten, toen deze kolonne van de bastions *Dun* en *Gadelière* bezit genomen had en de vlugtende Engelschen, langs het lijf als het ware van gemeld 12de bataillon, hunne krijgsmakkers aan de overzijde der haven, over het draaibruggetje en langs het arsenaal, door den haven zochten te bereiken.
De bataillons-chef hierdoor als van zelf uitgelokt om hen over dit bruggetje te vervolgen, klom den wal af, maakte zich meester van het wachthuis bij het arsenaal, en zich voorts links met zijn bataillon en met zijne manschappen, één voor één, over het bruggetje wendende, viel hij regt op het tegenoverstaande wachthuis bij de Waterbinnenpoort aan, nam dit wachthuis, zonder eenigen wederstand te ontmoeten, en had de hem volgende kolonne, onder SOMBART, die de krijgsmagt tot 1500 man versterkte, niet eens noodig om de overgebleven Engelschen, die zich naar de Waterbuitenpoort spoedden, met het regiment Royal Scot, hetwelk zich thans reeds tusschen de profilmuren der poort of uitgang had terug getrokken, zonder een geweerschot gevangen te nemen.

De weinigen die nog langs het schor voor de *Zouten Vest* zochten te ontvlugten, werden door het vuur uit de Waterschans, alsmede door het thans opgekomen watergetij genoodzaakt terug te keeren en zich aan hunne vervolgers buiten de Waterpoort over te geven. De vierde kolonne was alzoo nu geheel opgelost.
Daar deze 1200 man sterk was en het regiment Royal Scot in zijn geheel aan de Waterpoort in reserve gelaten had, waren er niet meer dan 500 man, verdeeld in twee kolonnes, in gevecht geweest, te weten: ééne onder den generaal-majoor SKERRET, bestaande uit twee ligte kompagniën van het 21ste en 37ste regiment, te zamen 200 man, en de andere onder den brigadiergeneraal GORE, uit het regiment van CARLETON No. 14, sterk 300 man.
Van dit getal had het 44ste, bij het doorloopen van niet minder dan acht bastions met inbegrip der' courtine achter het gedetacheerde bastion of ravelijn *Stoelemat* (eene uitgestrektheid van ruim 2000 schreden gaans), een groot getal schildwachten en een aanzienlijk detachement aan de Boschpoort achtergelaten, en kon dus met niet meer dan hoogstens 225 man tegen eene magt van 800 man, aan de Wouwpoort in het front, slaags geweest zijn; terwijl de laatste het voordeel van langs den benedenkant van den wal de Engelschen te bekruipen en in den flank te overvallen geheel aan hunne zijde hadden.
Een gelijk lot wachtte den nog kleineren hoop onder generaal SKERRET, die eene overmagt van 1300 man te bestrijden had. SKERRET was intusschen gewaarschuwd dat hij 300 man zou vinden in het kruidmagazijn bij den windmolen, en dat deze terstond versterkt konden worden door een groot deel der bezetting, die op het gerucht der valsche attaque in de nabijheid van dit punt zoude te zamen getrokken zijn. Indien hij deze wilde aanvallen moest men

onderstellen dat hij zulks niet zonder eene krachtige ondersteuning op zijn regtervleugel zou ondernemen. Maar stipte opvolging der algemeene orde, eigen moed, en het vertrouwen op zijne dappere manschappen, moesten ook dien uitgelezen troep in een onvermijdelijk verderf storten, al had ook de generaal zijne stoutmoedigheid niet met den dood betaald.

Op de straten of aan den voet van den wal gekomen of teruggetrokken, werden de Franschen door de Engelschen niet vervolgd, en zij die aanvankelijk de wapenen bij den intogt der Engelschen weggeworpen hadden, werden door hunne chefs genoodzaakt deze weder op te vatten, zich te vereenigen, en in onderling verband een strijd aan te vangen, waarvan zij geene vervolging binnen de stad ondervonden noch te duchten hadden. Dit gevecht kon dan ook niet anders eindigen, dan met eene wel te berekenen nederlaag, van deze weinige verstrooide Engelschen der 4de kolonne, hoe heldhaftig zij zich ook mogten verweren.
Die kolonne verbrokkelde en verwijderde hare afdeelingen zoo ver van elkander, dat dit moeijelijk te verklaren zou zijn wanneer ik mij niet herinnerde mijn schoonvader DE BÈRE met CARLETON te hebben hooren afspreken, dat wie van hen beiden het eerst binnen de vesting was, voor den andere de poort zou openen. Hieruit moet ik opmaken, dat CARLETON zich aan de Boschpoort niet wilde ophouden, maar tot de Wouwpoort voortdringen, waarvan hij zich op weinige schreden afstands bevond, toen het doodelijk lood hem trof; terwijl de generaal SKERRET het op het openen der Steenbergsche poort schijnt gemunt te hebben, om de kolonne onder den lt. kolonel HONEY binnen te laten.

Na de oplossing der vierde kolonne bleef de generaal COOK met zijne onderhebbende gardes alleen aan den aanval der Franschen blootgesteld, maar de troep was talrijk en schoon, hij kon naar gissing ruim 800 man bedragen. Sedert de beklimming en bezitneming van het bastion *Oranje* met de brigade gardes, naar opgave 1000 man sterk, was de generaal COOK, na aanvankelijk een detachement van ongeveer 50 man onder den lt. kolonel CLIFTON ter bezetting der Antwerpsche poort afgezonderd te hebben, gedurende zes uren een onbewegelijk getuige geweest van herhaalde bijzondere gevechten, van welke eenige onder zijn gezigt en den rook der koepel waarin hij zich bevond, plaats hadden. Hij was getuige dat, op naauwelijks een geweerschot afstands, het regement Royal Scot aan de Waterpoort door de Franschen aangevallen en gevankelijk weggevoerd werd, terwijl wanneer hij slechts met eene kleine afdeeling van zijne schoone bende zich in de rigting naar de Waterpoort over den aangrenzende walgang der *Zouten Vest* bewogen had, hij de aanvallende Franschen in den rug overrompeld en een geheel anderen uitslag aan deze actie zoude gegeven hebben.
Verwonderd en hoogst verontrust over de lijdelijkheid van den generaal, op het tijdstip waarop ik bij hem op de koepel aankwam, uit een hevigen strijd van man tegen man, een strijd, waarin het detachement gardes, wanneer het door den generaal gevolgd en ondersteund geweest was, zoo als dit bij den aftogt van het detachement naar de Boschpoort was toegezegd, gewis zou hebben gezegepraald, kon ik mij niet weerhouden hem te zeggen, dat bij een gelijk geregelden aanval door de Bosch- en Hoogstraat over de markt, waartoe niet eens de helft der sterkte van do brigade gardes gevorderd werd, terwijl de grootere helft aann de Antwerpsche poort

in reserve kon blijven, de bezetting der markt en de bezitneming der plaats onbetwistbaar volgen moest.

Reeds vroeger hebben wij gezien, dat CLIFTON wegens de zwakheid van zijn detachement, de voorgestelde beweging naar de markt weigerde of niet durfde ten uitvoer brengen, zij moest den verlangden uitslag aan de onderneming geven, dat is, de onderwerping van het garnizoen; doch dezelfde reden die den generaal COOK bewoog om CLIFTON niet te volgen, hem niet te ondersteunen en zich zelfs bij het bezetten der Antwerpsche poort met dit detachement niet vereenigd te houden, ten einde meester van die poort te blijven en daardoor zijne gemeenschap met buiten in stede van nu door middel der ladders te onderhouden, scheen ook nu nog te bestaan. Nog meer verwonderd en verontrust over deze onbedrijvigheid, op een oogenblik dat bij voortduring en van vele zijden het kanongebulder vernomen werd, en wij in onze nabijheid, aan de overzijde der ha ven, een levendig vuur hoorden en zagen, zonder dat eenige poging gedaan werd om te onderzoeken waar en op welke wijze den strijdenden landgenoot hulp kon verleend worden, valt het mij nu nog even moeijelijk als toen, mij te onthouden van eene nog grievender aanmerking op het beleid des generaals, eene aanmerking, die niet door zijn betoonden moed, hoe schitterend ook, mag bemanteld door worden, wanneer onze beschrijving waarheid behelzen en krijgskundig nut stichten zal.
De generaal herhaalde, orders te hebben, en deze schenen hem onbewegelijkheid te gebieden, terwijl mij op mijne voorstellen steeds tegemoet gevoerd werd: *" Mijnheer wij hebben onze orders."*

Wij moeten evenwel voortgaan, de stelling des generaals te doen kennen. De walgang van de Waterbinnenpoort, of wel van het palissade-staketsel dat het hoornwerk *Bek af* van het bastion *Edelmogende* afscheidt, langs de keelen der twee bastions van de *Zoute Vest* tot het bastion *Oranje,* bevat een afstand van naauwelijks 400 schreden.
Deze bastions werden bij den aanvang van het binnenrukken der 4de kolonne met schildwachten bezet; zij waren sedert korten tijd verlaten en de gemeenschap tusschen het bastion *Oranje* met Royal Scot of de Waterpoort was afgebroken. De Franschen eenmaal meester zijnde van de wallen bij of achter het arsenaal, bestreken met hun geschut zoowel de wallen van de *Zoute Vest* als de linkerkade der haven ; aldaar hadden zich in de huizen, grenzende aan den voet van het bastion *Oranje,* veel soldaten der garde begeven, terwijl kort daarop nadat de bataillons-chef BARON, van het 12de bataillon Franschen, de Waterpoort, zooals boven gezegd, hernomen had, de generaal COOK met zijne garde afgesloten werd en alleen overbleef. Deze krijgsman bevond zich daarbij van alle zijden geblokkeerd; van den kant der Antwerpsche poort waren de Franschen in de gebrokene courtine achter het ravelijn *Stoelemat* voortgerukt, en hadden zich alzoo meester gemaakt van de hooge en lage flanken, die de gracht bestreken voor het bastion *Oranje,* waar de stormladders, langs welke de gemeenschap naar buiten plaats had, nog gesteld stonden.
Op de genoemde flanken vonden zij nog het geschut, door hunne kanoniers geladen, ongelost terug, en zij bedienden zich hiervan dadelijk met voordeel, om den toegang en de beklimming der ladders te beletten; maar verder willende trekken dan dit punt, werden zij door de Engelschen niet alleen met een zeer hevig musketvuur van

de flankcompagnie van het 55ste regiment, maar ook met kanonschoten zoodanig ontvangen, dat zij genoodzaakt werden tot in het bastion *Belvedère* met groot verlies terug te trekken ten einde zich te herstellen.
De Franschen, onder den bataillons-chef LESPEZ, konden hier 4 à 500 man sterk zijn.
Wanneer de Engelschen den vijand verder vervolgd hadden, waren zij nogmaals meester van de Antwerpsche poort geworden. Maar de generaal COOK zette deze beweging niet verder door. De Franschen later versterkt door een bataillon, onder den bataillons-chef SOMBARD, en steeds van een veldstuk voorzien, hervatten den aanval, doch zonder hetzelfde punt te overschrijden, tot waaraan de vroegere aanvallen zich reeds uitgestrekt hadden.
De generaal COOK, op zijn linkervleugel nu ook bestookt door de troepen onder bevel van den bataillons-chef BARON, en van voren, of het centrum, door eene kolonne met eene sterke batterij veldgeschut, die aan de Gevangenpoort geplaatst, onder aanvoering van den gouverneur in persoon, de Engelsche soldaten belette zich uit de huizen op de kade te begeven, zag zich eindelijk geheel afgesloten en zijne stelling zeer bemoeijelijkt, ten aanzien van de gemeenschap naar buiten, zoodat hij toen, overeenkomstig het rapport van den generaal-en-chef sir Th. GRAHAM , tot den aftogt der garde (dat is, het verlaten der vesting) besloot, en schikkingen trof om dien aftogt door het overschot van het 69ste en den regtervleugel van het 55ste regiment te doen dekken.
Zeker is, dat eenige manschappen zich nu door middel van dezelfde ladders, die hen op het bastion *Oranje* gebragt hadden, naar beneden en buiten de vesting redden. De garde daarentegen hield nog dapper in de positie stand, en hieronder muntte in het bijzonder

uit het 1ste regiment, tot dat de lt. kolonel JONES, van de koninklijke garde, die, zooals gemeld is, zich bij het gevecht in de Antwerpsche straat in een zijstraatje, de Beulstraat [16]) genaamd, gevangen gegeven had, zijne tusschenkomst aanbood, om, gelijk hij zeide, zulk een onnutte slagting te doen ophouden.

De gouverneur beschouwde op dit oogenblik den strijd nog onbeslist, en nam alzoo dit voorstel geredelijk aan, op voorwaarde, dat de Engelschen, die nog binnen de vesting waren, de wapenen zouden nederleggen en zich krijgsgevangen geven. De lt. kolonel JONES ontdeed zich van zijn overjas, om des te beter door zijne in het oog vallende monstering bij zijne landgenooten herkend te worden, en vertrok gearmd met den Franschen kapitein der artillerie DENIS. Beide hadden een witten zakdoek in de hand, waarmede zij wuifden, om het teeken van onderhandeling te geven. Op deze wijze begaven zij zich op alle punten, waar nog geschoten werd, deden den Engelschen de wapenen nederleggen, zonder voorkennis van hunnen kommanderenden generaal, en zich krijgsgevangen geven. De officieren werden in de hoofdwacht, op de paradeplaats en in het naburig koffijhuis, en de soldaten in de groote kerk gebragt. De generaal COOK verdedigde zich echter nog het laatst uit zijne kleine koepel, gelijk LE GRAND aanmerkt.
Deze generaal, bevelhebber der nog strijdende troepen binnen de vesting en onmiddellijke chef van den lt. kolonel JONES, was, gelijk wij reeds zeiden, dus niet gekend, vóór het verdrag, door den lt. kolonel JONES met den Franschen gouverneur aangegaan, ten uitvoer gebragt werd.

---

[16] Schoolstraat. Merk op dat eerder dit gevecht in de Kerkstraat plaatsgevonden zou hebben.

Op eigen gezag ging deze ondergeschikte hoofdofficier de onder bevel van den generaal COOK staande soldaten tot afval van hunnen chef en tot overgave van hunne personen aanmanen, en dit alles, terwijl zijn wettig hoofd nog geen den minsten schijn gegeven had den strijd te willen eindigen, maar zich moedig verdedigde, ja nog altijd in staat was meer te doen, en ook welligt meer zou gedaan hebben, wanneer er gelegenheid gebleven ware de middelen aan te wenden die buiten de vesting bereid werden; hetgeen door een langer volhouden van den generaal en het verplaatsen van zijne stelling naar de Antwerpsche poort mogelijk was.
De lt. kolonel JONES slaagde hierin bij den kolonel lord PROBY, dien hij insgelijks zonder weten van den generaal COOK overhaalde zich met de gardes, onder zijn bevel, over te geven, hoewel deze nog niet aangevallen waren en zich in staat bevonden om de voorgestelde beweging naar de Antwerpsche poort ten uitvoer te brengen en er zich in afwachting van versterking staande te houden. Dit onregelmatig en ongehoorzaam bedrijf stuitte alle verdere maatregelen.

Een kwartieruur vroeger, doch op den tijd dat de Franschen zich reeds meester gemaakt hadden van het bastion *Belvedère* en de gebroken courtine achter het ravelijn *Stoelemat* en alzoo van de flanken die de gracht van het bastion *Oranje* bestrijken, ontbood mij de generaal-en-chef sir THOMAS GRAHAM voor het huis te *Borgvliet* bij zich, en zeide, dat de twee regementen, waarvan vroeger gesproken is, thans waren aangekomen, maar dat zij langs dezen weg door het retranchement niet konden binnen komen, omdat er te veel vuur gegeven werd op de ladders, en de weg langs de Waterpoort eveneens afgesneden was door het vuur van het Waterfort. Ik

antwoordde, dat de weg om de Antwerpsche poort te openen alsnog voor den generaal COOK moest openstaan, aangezien hij genoeg troepen te zijner beschikking bij zich had; dat ik Z.E. aanraadde een adjudant tot hem te zenden, om al zijne onderhebbende magt te vereenigen, zich met deze alsnog derwaarts te begeven, dáár post *te* vatten en de poort te openen, om deze regementen binnen te laten, met bijvoeging, dat de werken buiten deze poort slechts met weinig manschappen bezet waren. De generaal, te paard gezeten en vergezeld van den lt. kolonel ingenieur CARMICHAEL SMYTH, verliet mij met een tevreden blik, en zijn paard aanzettende, begaf hij zich binnen het retranchement *Kijk in de Pot.* Wat hierna gebeurd is, en of de generaal de voorschreven orde nog heeft kunnen geven, is mij onbekend gebleven; doch ruim een half uur later liet de generaal mij weder tot zich roepen en zeide, dat ik mij van hier terug naar *Steenbergen* kon begeven, waar een goede geneesheer te mijner beschikking stond: dat de onderneming ongelukkig geeindigd was.

Het was nu omstreeks negen uren op den morgen. De lt. kolonel CARMICHAEL SMYTH voegde hierbij nog eenige bijzonderheden, waarvan wij in dezen tekst ten deele hebben gebruik gemaakt, en die op het gedrag van den lt. kolonel JONES en den kolonel lord PROBY den blaam werpen van den ongelukkigen alfloop der onderneming, vermits de garde onder dien lord in kracht nog genoegzaam bevonden was om zich aan de Antwerpsche poort te vestigen.
De generaal COOK had zich na den afval van den kolonel PROBY aan het door den Franschen gouverneur aangenomen voorstel ven den lt. kolonel JONES mede moeten onderwerpen, en zich dientengevolge met de nog aanwezige troepen onder zijn bevel gevangen gegeven, onder de voorwaarden, die wij hierachter laten volgen.

De officieren werden, als de vorigen, in de hoofdwacht en in het naastgelegen koffijhuis, en de soldaten in de groote kerk gebragt. De Franschen openden vervolgens de *Steenbergsche* en *Bredasche* poorten, om hunne in het ravelijn voor de Steenbergsche poort overrompelde wapenbroeders, die als gevangenen door de Engelschen met hunne gekvetsten in de gewelfde opril, welke uit de kapitale gracht met het ravelijn voor de Steenbergsche poort gemeenschap heeft, bewaakt werden, te bevrijden; alsmede om de gekwetsten, die op de gracht van het ravelijn *de Zoom,* bij de inundatiesluis, in de nabijheid van de Bredasche poort, waren blijven liggen, namelijk den kapitein DE BÈRE en een Engelsch onderofficier, in de stad te brengen.

De kapitein DE BÈRE, bij den aanval gekwetst en gestort, kon zich niet oprigten, veelmin van de plaats verwijderen, en ontving, toen het daglicht aankwam, van de op den wal staande schildwachten nog vier andere wonden, aan de gevolgen van welke vijf wonden hij twee dagen daarna overleed.
Zijn lijk, door den generaal-en-chef sir THOMAS GRAHAM als dat van een officier der Engelsche bondgenooten opgevorderd, werd onder Engelsch geleide, op eene buitengewoon plegtige wijze naar het dorp *Wouw* overgebragt, en aldaar met al de krijgseer, die in dien tijd door de Engelschen en door een zeker getal reeds aanwezige Hollandsche hoofd- en andere officieren kon bijgezet worden, ter aarde besteld. Zijn naam werd, nevens dien der vele en aanzienlijke Engelsche slagtoffers der onderneming, in marmer tegen eene der muren van de hoofdkerk te *Bergen op Zoom* ingebeiteld.
Eerst tusschen tien en elf uren ces ochtends, zegt LE GRAND, dat is, na een gevecht van meer dan 12 uren, kon de Fransche gouverneur het

garnizoen op de paradeplaats verzamelen, en de soldaten, die geen dienst meer behoefden te doen, ontslaan. Toen werd het verzoek van den generaal COOK door den gouverneur toegestaan, dat de lt. kolonel JONES aan den geaeraal-en-chef GRAHAM het berigt zou overbrengen van den ongelukkigen afloop eener onderneming, die op zulk eene schitterende wijze was aangevangen.

Terugblik

Het getal gesneuvelde of aan hunne wonden overleden Engelsche generaals en hoofdofficieren was groot. Wij hebben bij de beschrijving der onderscheidene gevechten gelegenheid gehad de voornaamste te vermelden; maar dit zal wel niemand verwonderen, die bedenkt dat behalve de chefs en andere hoofdofficieren der zeer zwakke bataillons (hier regimenten genoemd), nog twee generaals met het bevel *over* den regtervleugel, sterk in zijn geheel 1200 man, en één generaal met niet minder dan 8 hoofdofficieren der drie regementen gardes, te zamen sterk 1000 man, met het aanvoeren dezer gardes belast waren. Behalve deze maakte ieder stafofficier, die zich onder de meest begunstigden van den generaal-en -chef telde, van de onderneming deel uit, en ook deze officieren begaven zich overal vooraan, ter plaatse waar zij door hunnen moed en beleid den soldaat tot de overwinning geleidden.

Het was wel vermoed, dat bij den aanval de aanvoerders van een of twee kolonnes welligt met 300 man zouden buiten gevecht gesteld worden, wanneer de bezetting slechts een weinig, dat is op eenige punten, op hare hoede was, terwijl het daarentegen aan ééne der drie kolonnes gelukken zou zonder verlies binnen te rukken. De uitvoering was echter gelukkiger dan deze verwachting. De eerste kolonne verloor bij het beklimmen der vestingmuren drie officieren: den lt. adjudant der genie ABBEY, den 1sten lt. en kommandant der sappeurs, en den kommandant der voorhoede, met 17 man dooden en gekwetsten; de tweede kolonne haren aanvoerder den lt. kolonel MAURICE en den lt. kolonel d'ELPHENSTONE, die over het 33ste regement bevel voerde, den kapitein der artillerie MITCHEL, die als vrijwilliger de sappeurs en den kapitein DE BÈRE die de kolonne geleidden, met

omstreeks 100 dooden, gekwetsten en buiten gevecht gestelde manschappen; de derde kolonne, of valsche attaque, den It. kolonel HONEY, met eenige manschappen, terwijl de vierde kolonne bij den aanval geen verlies aan dooden of gewonden telde, zoodat men aan dooden vóór de vesting hoogstens dertig manschappen te betreuren had. Het verlies der Engelschen aan dooden binnen de vesting wordt door den kolonel LE GRAND begroot op omtrent 800, die in de groote grachten begraven werden. Het getal der gevangenen bestond, volgens zijne opgave, uit 2077, waaronder die in het hospitaal verpleegd werden en aan de wonden overleden, hetgeen het getal der in de vesting binnengerukte troepen op minder dan 2900 brengt. Het was ons niet mogelijk ons van de juistheid der opgave van den heer LE GRAND nopens het getal der Engelsche dooden te vergewissen. Volgens de Engelsche opgave bedraagt het getal der gesneuvelden en gewonden 900, en legden 1800 de wapens neder. Volgens deze opgave zijn alzoo wel minder maar niet meer dan 2700 Engelschen binnen de vesting gerukt. Ten aanzien der gcsneuvelde Franschen echter, die op de bastions begraven werden, bedraagt de aangifte, mij in het laatst van Mei 1814 door den adjunct-maire J. DRABBE verstrekt, ongeveer 550 en die der officieren 8, terwijl zeer vele zwaar gewonden nog bij den uitmarsch van het Fransch garnizoen, in Mei, gezien waren.
De verhouding van het verlies der Fransche officieren tot de gemeenen is alzoo niet minder dan dat der Engelschen, maar het getal der dooden en gewonden van de Engelsche troepen, die deel aan het gevecht genomen hebben, is op 1/3, en dat der Franschen slechts op 1/4 te houden. Dit verschil, ten voordeele der Fransche bezetting, is ontegenzeggelijk door hunne betere kennis der plaatselijke gesteldheid te verklaren, terwijl met eene magt die sterk

genoeg was geweest om de wallen vereenigd te bezetten, het garnizoen van zelf ingesloten en door het gemis van arsenalen en kruidmagazijnen van alle middelen van tegenweer verstoken had kunnen zijn, en eindelijk van zulk eene overmagt ook een goed deel had kunnen gedetacheerd worden, om de Franschen spoedig tot onderwerping te noodzaken.

Maar velen scheen het vereerend met eene gelijke magt den strijd te wagen, en zeker is dat de zucht bij den generaal-en-chef en bij menig stafofficier heerschte, om met een kleinen hoop de overwinning te behalen.
Zeker is ook, dat dit oogmerk bereikt en de overwinning in vollen glans aan de Engelschen zou verbleven zijn, wanneer de generaal Cook, als zelfstandig generaal, onafhankelijk van voorschriften, bedrijvig en voortvarend geweest was. Dan toch zou hij, terstond na het bestijgen der wallen, zijne gemeenschap met den generaal-en-chef door eene poort op effen bodem, in plaats van de zeer moeijelijke ladder-beklimming, bewerkt hebben.
Als bevelhebber binnen de vesting zou hij zich terstond eene stelling hebben moeten kiezen, waaruit hij niet alleen van binnen niet kon afgesneden worden, maar zich met alle troepen binnen de vesting en met den generaal-en-chef buiten de vesting in gemeenschap kon stellen en deze onderhouden. Dit werd geboden door alle krijgsregelen en tevens door zijne verantwoordelijkheid, al ware het ook alleen ten aanzien der garde, waarover hij het bevel voerde.
Wij moeten het er voor houden, dat de generaal-en-chef dit alles aan zijn beleid heeft overgelaten, wanneer wij de volgende in het rapport van den generaal-en-chef voorkomende zinsnede raadplegen. “*Twee kolonnes kregen bevel langs den wal te marcheren, ten einde zich*

zoodra mogelijk te vereenigen, vervolgens de wallen te zuiveren en de kolonnes van het centrum hulp te bieden, of de Antwerpsche poort open te breken." Immers noch de vereeniging van de 1ste met de 4de kolonne ten volle, zooals zij kon, noch het openbreken der Antwerpsche poort werd ten uitvoer gebragt.
De generaal COOK versnipperde zijne eigene kolonne, door, met verwaarlozing van het noodige verband, te detacheren, waarvan wij het noodlottige in de Hoogstraat en aan de Antwerpsche poort gezien en ondervonden hebben, terwijl wanneer hij terstond gevolgd ware en het dctacheminent naar de markt had kunnen ondersteunen, hij meester van de markt en alzoo van de stad zouden geweest zijn. Tegen den wil van den kolonel CLIFTON beproefde ik nog met behulp der bajonetten en ouderofflciers-sabels het slot van de ophaalbrug af te breken; alleen bij het slot der barrière was dit onnoodig, ik vond die niet gesloten. Doch al ware het mij ook gelukt het slot der brug open te breken en deze brug te doen vallen, dit zou om niet gebaat hebben, toen de generaal ons met zijne overige troepen niet volgde; vermits ons detachement, kort na mijne poging om de brug neder te laten, door de Franschen weder van de poort verdreven werd, en de generaal COOK ook daarna nog werkeloos op zijn *Belvedère* bleef. Hoewel vermoeid en krachteloos, schoot mijn gemoed vol, toen ik hem op dat tuinhuisje rustig en werkeloos aantrof.

Intusschen, wanneer de generaal COOK ten laatste, na van de troepen aan de Waterpoort afgesneden te zijn, zijne manschappen uit de nabijgelegene huizen, of die, welke onder zijn bereik stonden, verzameld en zich met deze nog talrijke, ten minsten 800 man sterke magt, meester van de Antwerpsche poort gemaakt, deze geopend en er post gevat had, zou de batterij artillerie, de eenige strijdkracht die

zich buiten in de nabijheid der poort nog buiten beschikking bevond (behalve de twee gemelde regimenten infanterie) binnengevoerd zijn kunnen worden, en deze batterij had, wij twijfelen er geenzins aan, de zegepraal beslist.
Doch al had zij ondersteund door de beide hoewel zwakke regimenten een onverwinnelijken tegenstand ontmoet, dan nog was de positie te dezer plaatse, de Antwerpsche poort en de hooge wallen en bastions regt vóór de naburige straten (Bosch- en Hoogstraat), zoo sterk, dat er tijd genoeg zou geweest zijn, om meer troepen van andere zijden te doen aan- en binnenrukken; al had men dan ook zijne toevlugt moeten nemen tot het Hollandsche legertje van zeven bataillons, onder den generaal-majoor Baron DE PERPONCHER, of tot de 3000 Russische zeelieden te Tholen gestationneerd.
Maar dit alles zou, wij houden er ons van verzekerd, overbodig geweest zijn, wanneer de generaal COOK zich met zijn onderhebbenden troep naar de Antwerpsche poort begeven had, de roem der Engelsche wapenen, zoowel verdiend door het gedrag van zoo vele dapperen die er zich hebben onderscheiden, zou daar tot eene nooit gekende hoogte gestegen zijn.

Het was den ontwerper onmogelijk den opperbevelhebber, eens binnen de wallen zijnde of de hoofdtaak overwonnen hebbende, tot een overleg te brengen, om met de ingerukte troepen vereenigd te werken. Steeds ontving hij ten antwoord: “als wij er in zijn, laat het overige aan den kommanderenden generaal binnen de vesting over."
De kennisgeving aan de chefs der onderscheidene kolonnes, van hetgeen een ieder te doen had, en wat aan elken chef der overige kolonnes was opgedragen, deed bij allen zulk een geestdrift ontstaan

(gegrond op de overtuiging dat zij zoowel hunne eigene laak als het verband van deze met die hunner overige kameraden ten volle begrepen), dat zij zich reeds van hunne overwinning zeker rekenden; en die was ook werkelijk volkomen, voor zooverre de hoofdzaak, het binnen de vesting rukken, betreft.

De tegenpartij, LE GRAND, laat zich dienaangaande op de volgende wijze uit:

“ Cette rélation est assez détaillée pour que les militaires instruits puissent juger quelles ont été les causes du résultat,
Ils auront observé que jamais plus de précautions n'ont été employées pour se garantir d'une surprise, et que cependant jamais surprise n'a été plus complete; que l'insuccès des Anglais n'a pas tenu à ce qu'une colonne ait attaqué une demi-heure plutôt, puisque ce devait être une fausse attaque qui, changée en réelle, a fait une GRANDe diversion, ni à ce qu'une autre colonne ait attaqué une demi-heure plus tard, puisque l'essentiel était d'entrer en ville, et qu'elle y est entrée sans obstacle ; mais qu'ils auraient pu réusser si les Généraux GORE et SKERRET ne se fussent pas separés dès leur arrivée au port, et si ensuite le general GORE eut pris une autre dircction,
Mais voici à notre avis des fautes plus graves; c' est d'avoir sur le dire de quelques habitans, méprisé la faiblesse de leurs ennemis au point de n'avoir pris aucune précaution en cas d'une vigoureuse résistance de leur part, et d'avoir, parcequ'ils étaient entrés en ville, cru à une victoire complête, quand rien n' était encore décidé; c’est d’avoir souffert, dès leur entrée en ville, que leurs soldats en GRAND nombre et quelques officiers, s’introduisissent dans les maisons pour y faire tout autre chose que de se battre, tandis que leurs cameradcs affrontaient à découvert, dans les rues et sur les remparts comme en dehors, notrc mousquetterie et un déluge de mitrailles.
A la verité les Anglais qui étaient dans les maisons ont pris part à différent combats, en nous fusillant par les fenêtres; mais une fusillade de ce genre, bonne pour une défense combinée, ne mêmne

à rien dans une attaque; or il s'agissait pour eux, dans le premier moment, d'attaquer et non de se défendre.
Il est sans doute impossible de mettre plus de vigueur, ni plus d'ensemble que les Anglais n'en ont mis dans leurs premières attaques, ni ensuite plus d'opiniâtreté dans leurs défenses, mais sans ensemble, parce qu'ils étaient coupés en deux par le bassin du port et par les quais balayés par notre artillerie, placée à la fausse porte. Dans une telle position purement défensive, ils dévaient nécessairement succomber à une attaque combinée qui réunissait des forces majeures sur leur gauche (à notre droite), pour ensuite tourner leur droite et l'envelopper, et qui opposait ainsi successivement, pour les battre en détail, le fort au faible, ce en quoi consiste tout l'art de la guerre".

Wij hebben in onze beschrijving van dit merkwaardig wapenfeit te menigwerf ons leedwezen betuigd over de scheiding der binnengerukte troepen en de verbrokkeling van deze magt op verre afstanden, zonder eenig onderling verband te zoeken of te behouden, en te vele gelegenheden aangewezen, waarin die troepen zich hadden kunnen vereenigen, en vereenigd zijnde eene vaste stelling aannemen, van waar zij de punten konden bemeesteren, welker bezetting den val van het garnizoen of de overgave der stad, volgens de eigene erkenning van den kolonel LE GRAND noodwendig ten gevolge zou hebben gehad, dan dat niet ieder krijgskundige hierin onze overeenstemming met den heer LE GRAND zal ontwaard hebben, en dat aan die verdeeling van krachten het verlies der door de Engelschen reeds behaalde, schitterende en wezenlijke overwinning te wijten is; terwijl bij deze beschouwing tevens het zwaar verwijt op eenige hunner officieren drukt, dat zij niet alleen de gelegenheid

lieten voorbijgaan om den vijand afbreuk te doen, maar zelfs, als gevoellooze en onbewegelijke aanschouwers, hunne spitsbroeders zagen ter aarde vellen, zonder een musket te lossen om dit te keer te gaan.
Wij zijn, zoo hier als later in de gelegenheid geweest, de Engelsche soldaten het geweer- en schrootvuur moedig te zien trotseren; wij zagen hen steeds in de eerste aandrift met de bajonet en een onvergelijkelijken ijver hunnen driemaal sterkeren vijand verdrijven en de overwinning behalen; maar de overwinning te behouden, en zich daarin te handhaven door eene gesloten vereeniging en eene strenge krijgstucht der troepen onder de wapenen (hetgeen na het binnendringen eener vesting immers een heilige pligt is, zoo tot eigen behoud als tot dat der inwoners), en eindelijk, den vijand tot diens ontwapening te vervolgen, daarin faalden zij.
De vesting ware anders aan de kleine magt der Engelschen overgegeven en in hun bezit gebleven, in weêrwil der verliezen, door eenige afgezonderde troepen geleden, blijkens de eigene verklaring van den lt. generaal BIZANET, gouverneur der vesting *Bergen op Zoom,* later (na den 3den Mei 1814) aan den heer generaal-majoor, wijlen den generaal DE PERPONCIER gegeven.
“Ik was bezig”, zegt de generaal BIZANET, “aan een mijner adjudanten den last op te dragen zich tot den kommanderenden generaal te begeven en een mijner voorslagen van capitulatie ter overgave der vesting aan te bieden, toen mijn andere adjudant binnentrad met berigt, dat de Engelsche soldaten zich in de huizen bedronken, zoodat zij ons het terrein overlieten en er geene reden meer kon bestaan met hun chef eene onderhandeling te openen”. “*Au nom de Dieu, mon général*", riep hij uit, “ *ne parlementez pas - les Anglais sont entrés dans les maisons et yvres, ils sont incapables de se battre.*

En réprenant les armes et attaquant ceux qui en restent sur pied, nous ne pouvous manquer de vaincre."
Hoe kwetsend en grievend voor menigen bevelhebber dit voorval zij, wij mogen het niet verzwijgen, daar het een stellig bewijs oplevert, dat de overwinning *volledig* was, toen de zorgeloosheid van eenige officieren en soldaten hun de zegepalm deed ontvallen die door hunne spitsbroeders met zooveel roem verworven was, maar nu door den reeds overwonnen maar naauwlettenden vijand opgenomen en weggedragen werd.

Na de verkregen kennis der gebeurtenissen, zal het wel voor geen krijgsman meer duister zijn, welke de redenen waren van het verlies der aanvankelijk zoo schitterend behaalde overwinning.
Aan het Engelsche legerhoofd sir THOMAS GRAHAM moet men gewis het regt laten wedervaren, vooreerst, dat zijne verwachting van den Engelschen soldaat niet te groot was, daar het niet wel mogelijk is meer moed, kracht en stoutheid aan den dag te leggen dan de troepen in den opmarsch tegen de vesting, het beklimmen der muren en het baden door slik en diepe watergangen, over ijzeren pinnen en andere beletselen, in het gezigt en tegen het schroot en geweervuur van den vijand, betoonden, en ten andere, dat het vermeesteren der zoo te regt beroemde sterke wallen van *Bergen op Zoom,* ten gevolge van zijne schikking of keuze van troepen, met het beste gevolg ten uitvoer gebragt werd.
Volkomen eer komt hem dus toe, die deze wallen met weinig of geen verlies veroverde, en geen ervaren krijgsman zal dien veldheer den roem ontzeggen van de grootste moeijelijkheden te boven gekomen te zijn.

Maar mag nu ook aan dezen chef geweten worden wat binnen de muren verrigt en niet verrigt werd, door zijn luitenant of onderhebbenden generaal? Wij houden het er voor, dat hij in de keuze zijns luitenants, den generaal-majoor Cook, heeft misgetast, en op de bekwaamheden en het beleid der kommanderende officieren en den goeden geest en de krijgstucht zijner troepen meer staat gemaakt heeft dan waarop na het binnenrukken van eene stad of vesting stormenderhand mag gerekend worden, en waarin door den ontwerper voorzien was, door boven alles te ontraden dat binnen de vesting met gelijke magt gestreden zou worden, hetgeen met *zekerheid* alleen door een dubbele sterkte van die der bezetting of van die der tot den aanval bestemde troepen (dat is in plaats van het de nu gebezigde 3000 door 6000 man) kon bereikt zijn. *En deze magt was gewis beschikbaar,* wanneer een ander, meer doortastend chef aan het hoofd der gardes gestaan had.
Ook de nu gebezigde 3000 Engelsche aanvallers waren voldoende geweest om van de vesting meester te worden en te blijven (gelijk de omstandigheden dit genoeg bewezen hebben), maar geboorte en rang beperken bij het Engelsche leger niet zelden meer, dan bij eenig ander de keus der opvolgers in het kommandement.
Zoo ooit, dan mogt nu in meer dan één opzigt de moeijelijk te behalen (en werkelijk behaalde) overwinning, de vermeestering der wallen van de vesting, aan geene kansen van een strijd, hoe gering ook, blootgesteld worden.
Wij roemen gaarne de ongemeene physieke kracht, den onversaagden moed en de stand vastigheid van den Engelschen officier en den Engelschen soldaat, maar ten aanzien van de kennis van de vestingwerken en van de bediening van het geschut ondervonden wij al spoedig gemis en ongeoefendheid; en wat aangaat de eigelijke

militaire dienstpligt en zorg om den rug en de flanken te dekken, met behoud van eene goede reserve als vereenigingspunt, hierin liet het beleid en de bedrijvigheid der bevelvoerende officieren veel te wenschen over, terwijl de onderofficieren daarentegen een ijver en doorzigt toonden, die mij toeschenen den ijver en het doorzigt der Fransche onderofficieren verre te overtreffen.

Wij laten ten slotte volgen het verslag, door den lt. generaalen-chef van het Britsche leger, sir THOMAS GRAHAM, aangaande dit krijgsbedrijf aan zijn gouvernement gegeven [17]).

Sir THOMAS GRAHAM to LORD BATHURST.

Head quarters, Calmhout, Marsh 10, 1814

My Lord,
It becomes my painful task tot report to Your Lordship that an attack on Bergen op Zoom, which seemed at first to promise complete success, ended in failure and occasioned a severe loss to the first division of Brigadier general GORE' S brigade.
It is unnecessary for me to state the reasons which determined me to make the attempt to carry such a place by storm, since the success of two of the columns in establissing themselves on the ramparts with very trifling loss must justify the having incurred the risk for the attainment of so important an object as the capture of such a fortress.
The troops employed were four columns, as per margin.

	R. and T
No. 1. Colonel lord PROBY	1000
Detachements of guards	1000

[17] De dépêches van Graham zijn in de Nederlandse taal verschenen in de Nederlandsche Staatscourant van 23 resp 24 maart 1814. Een kopie ervan is aan het eind van deze publicatie opgenomen.

No. 2 Lt. colonel MAURICE 69th reg.1200		
33rd	600	
35th	250	
69th	350	
N0 3. Lt. colonel HONEY, 21th reg. 650		
21th	100	
37th	150	
91th	400	
No. 4 Lt. colonel CARLETON 44th reg.1100		
44th	300	
21th + 37th flank troops	200	
Royal Schotch	600	
TOTAL.		3950
No. 1	1000	
No. 2	1200	
No.3	556	
No 4	1100	

N°. 1 the left column, attacked between the Antwerp and Waterport gates,

N°. 2 attacked to the right of the New Gate,

N°. 3 was destined only to draw attention by a false attack near the Steenbergen Gate and to be afterwards applicable according to circumstances.

N°. 4 right column attacked at the entrance of the harbour, which could be forded at low water, and the hour was fixed accordingly at half pas 10 p.m. of the 8the instant.

Major general COOK accompanied the left column; Major general SKERRET, and Brigadier-general GORE both, accompanied the right column.

This was the first wich forced its way into the body of the place.

These two columns were directed to move along the rempart so as to form a jonction, as soon as possible and then to proceed to clear the rampart and assist the centre column, and to force open the Antwerp Gate.

An unexpected difficulty about passing the ditch and the ice having obliged major-general COOKE to change the point of attack, a considerable delay ensued, and that column did not gain the rempart till half-past 11.

Meanwhile the lamented fall of Brigadier-general GORE and Lieutenant-colonel the Honorable GEORGE CARLETON, and the dangerous wound of major-general SKERRET, depriving the right column of their able direction, it fell into disorder, and suffered great loss in killed, wounded and prisoners.

The centre column, having been forced back with considerable loss by the heavy fire of the place, Lieutenant-colonel MAURICE, its commander, and Lieutenant-colonel ELPHENSTONE 33rd. regiment, being both wounded, was reformed under the command of major MUTHLEBURG, marched round, and joined to major-general COOKE the left wing of the 55th remaining to remove the wounded from the glaces.

However the guards too had suffered very severely during the night, by the galling fire from the houses on their position, and by the lost of the detachement of the 1th guards, which having been sent to endeavour to assist lieutenant-colonel CARLETON, was cut off after the

most gallant resistance, which cost the lives of many most valuable officers.
At daybreak the enemy, ha ving turned the guns of the place, opened their fire against the troops on the unprotected rampart, and the reserve of the 4th column, the Royal Scotch, retired from the Waterport gate followed by the 33rd., major-general COOKE then despairing of succes, directed the retreat of the guards, which was conducted in the most orderly manner, protected by the remains of the 69th and right wing of the 55th. regiments (whith corps repeatedly drew the enemy back with the bajonet) under the major-general's immediate direction.
The general afterwards found it impossible to withdraw those weak corps; and having then, with the genuine feelings of a true soldier, devoted hemself, he surrendered, to save the lives of the gallant men remaining with hem.
I should wish to do justice to the conspicuous gallantry and great exertions of all those officers who had opportunities of distinguishing themselves. I have not yet been able to collect sufficient information. Major-general COOKE reports to me his highest approbation, generally of all the officers and men employed near him, particularly mentoning, Colonel lord PROBY and Lieutenant-colonels ROOKE commanding the 1th guards, MERCER commanding the light companies of the brigade (the latter infortunately among the killed) Mayors MUTHLEBURG and HOOG of the 69th and 55th, as deserving of his warm praise.
He laments, in common with the whole corps, the severe loss to the service of those distinguished officers Lieutenant-colonel CLIFTON, commanding the 1th guards, and of Lieutenant-colonel the honorable JAMES MCDONALD, of that regiment. These officers fell with

many others at the Antwerp Gate all behaving with the greatest intrepidity; and lieutenant-colonel JONES with the remainder of the detachement, was obliged to surrender.
The service of conducting the columns was ably provided for by lieutenant-colonel CARMICHAEL SMYTH, commanding Royal Engeneers (he himself accompanied major-gcncral COOKE, as did Lieutenant-colonel sir GEORGE WOOD, commanding Royal Artillery), who attached officers to lead each column, viz: captain sir GEORGE HOSTE, Lieutenant ABBEY to the left, and Lientenant SPARLING to the right, and Captain EDWARD MICHELL, Royal Artillery, who volunteered his services, to the centre volumn.
Lieutenant ABBEY was dangerously wounded, and captain MICHELL was covered with wounds in the act of escalading the scarpwall of the place, but I trust there are good hopes on his not being lost to the service.
Your Lordship will readly believe that, though it is impossible not to feel the disappointment of ultimate faclure in this attack, I can only think at present, with the deepest regret, of the loss of so many of my gallant comrades,
I have the honour to be, etc.
THOMAS GRAHAM.
P. S. Returns will be transmitted as soon as they can possibly be received.
Meanwhile, I send the most correct nominal list of the officers killed, wounded, and prisoners.

Doordrongen van het gewigt dezer onderneming, was de Britsche regering na de ontvangst van dit rapport even gevoelig over den ongelukkigen uitslag, als trotsch op en erkentelijk voor de kloeke en

stoutmoedige daden harer troepen, De officieren, die zich aan de spits der kolonnes bevonden of elders op eene andere wijze onderscheiden hadden, werden alle met bevordering van rang beloond. De kapiteins die, over de sappeurs het bevel voerende, aan het hoofd der kolonnes hadden gestaan, werden tot majoor bevorderd. Zulk eene belooning viel ook den schrijver dezes ten deel, op aanbeveling van den generaal sir THOMAS GRAHAM aan den prins souverein vorst der Nederlanden, die bij eene dagorder aan het Nederlandsche leger deze bevordering bekend deed maken, met de woorden: *voor zyn uitstekend gehouden gedrag in de affaire van Bergen op Zoomi op den* 8ste *Maart* 1814. Later mogt hij zich tot ridder van de militaire *Bath-orde* van Groot Brittannie benoemd zien. Aan de gidsen werden door den schrijver, van wege het Britsch gouvernement, de geldelijke belooningen uitgereikt; aan VISSER en VAN DEN ENDEN gelijk zij bedongen waren; aan overigen volgens de meerdere of mindere verdiensten van ieder.
Op hun verzoek werd voorts door hem aan elk een schriftelijk bewijs verstrekt van de door hen betoonden moed en trouw; terwijl hij allen, overeenkomstig hun verlangen, aan den souvereinen vorst aanbeval tot het bekleeden van de eene of andere betrekking, ieder naar de mate zijner kunde en geschiktheid, vermits van velen -het bedrijf verloopen was, door de lange afwezigheid, waartoe zij tot in Mei genoodzaakt werden, want eerst op dien tijd werd de stad *Bergen op Zoom,* krachtens het sedert te *Parijs* gesloten vredes-tractaat, door de Franschen verlaten en aan de Nederlandsche troepen overgegeven.
Eenigen werden, naar hun verlangen, bij burgerlijke administratien geplaatst, anderen keerden tot hun vroeger bedrijf terug.

De kapitein DE BÈRE, wiens krijgsmansgeest zich op eene zoo schitterende, aan zijn voorouders herinnerende wijze had geopenbaard, - die reeds met zijne kompagnie grenadiers bij de gevechten te *Lincelles* in het jaar 1794 onder prins FREDERIK van Oranje van de Franschen drie stukken (waarop de naam van " la Trenite" gebeiteld stond) veroverd had, was de eerste geweest, die zich tot deze onderneming had aangeboden, maar nu ook de eerste die bij den aanval voor het bastion *Edelmogende* zwaar gekwetst werd en weinige dagen daarna aan zijne wonden overleed.
Zijn onverschrokken moed, beleid en liefde tot de onafhankelijkheid van zijn vaderland zullen te allen tijde een onuitwischbare bladzijde beslaan in de geschiedenis van Nederland en in die van *Bergen op Zoom* in het bijzonder, waar zijne nagedachtenis en die zijner voorzaten steeds in hooge eere voortleeft.

Hiermede meen ik naar vermogen eene taak volbragt te hebben, door behoefte des harten en uit pligtgevoel op mij genomen: de beschrijving van een wapenfeit, dat in de krijgsgeschiedenis met meer waarheid en vollediger geboekstaafd behoorde te worden, dan tot hiertoe door eenig schrijver had plaats gevonden [18]).

[18] Onder deze schrijvers behoort o. a. ook Archibald Alison, die in zijne *History of Europ from the commencement of the French, Revolution* 1760 *to the Restoration of the Bourbons* 1815, *Vol. IX Reg.* 138-142 een vrij uitvoerig verhaal van deze onderneming gegeven heeft.

Toegevoegde bijlagen

In het navolgende is de correspondentie van de legerleiding met de regering in Londen is opgenomen. Deze komt niet in het oorspronkelijke boek voor.

A°. 1814. N°. 69.

NEDER- LANDSCHE

STAATS- COURANT.

JE MAINTIENDRAI.

Woensdag, *den* 23 *Maart*.

Deze Courant is alomme te bekomen, voor den prijs van een' en een' halven stuiver per exemplaar.

Wij hebben eenen pligt te volbrengen, welke, Gode zij dank, ons maar zelden opgelegd wordt, dien van het mislukken eener engelsche onderneming mede te deelen. De majoor Stanhope is, gisteren, met de onderstaande depêches van sir Thomas Graham, aangekomen, behelzende een aanval op de sterke vesting Bergen-op.Zoom, welke, ofschoon in het begin de besten uitslag belovende, op het laatst mislukte, zoo door het verlies van de voornaamste officieren der regter- kolom, waardoor dezelve in wanorde geraakte, als door het verzwakken der linker-kolom, veroorzaakt door het verlies van een detachement van het eerste regement garden, hetwelk door den vijand afgesneden werd.

De aanval werd, in den avond van den 8sten en den morgen van den 9den dezer, ten uitvoer gebragt, door eene magt van ***3950*** man, alle engelsche troepen, verdeeld in vier kolommen. De onderneming schijnt met overleg ontworpen en met den grootsten moed bestuurd geweest te zijn. Het wel gelukken derzelve zou van groot aanbelang geweest zijn. Bergen-op-Zoom is bijna van zoo veel gewigt als Antwerpen, en, in sommige opzigten, welligt van nog grooter gewigt. De zorg, welke tot deszelfs versterking aangewend is, de sterkte en voortreffelijkheid van deszelf vestingwerken zijn wel bekend; echter is deze plaats, boe sterk dezelve ook zij, op het punt geweest van door een engelsch korps van 3000 man

vermeesterd te worden. Twee der kolommen plaatsten zich op de wallen; doch een toeval, dat zelden gebeurt, het sneuvelen van de aanvoerders der regte kolom, den brigadegeneraal Gore, en den kolonel Carleton, en de gevaarlijke wond van den generaal-majoor Skerrett, welke deze kolom aanvoerde, hadden wanorde en een zwaar verlies aan dooden, gekwetsten en gevangenen ten gevolge. Men moet ook opmerken, dat de aanval bij den nacht geschiedde wanneer de verwarring niet zoo gemakkelijk kan hersteld worden. Ons verlies was groot, bestaande in 300 dooden en omtrent 8oo gekwetsten of gevangenen. Er sneuvelden elf officieren ; **73** werden er gekwetst en 20 vermist.

De dag na den aanval, werd er eene overeenkomst gesloten met den gouverneur van Berqen-op-Zoom, wegens de vrijlating der gevangenen; en alle de manschappen, welke niet zwaar gewond waren, werden, dien ten gevolge, naar het engelsch kantonnement gezonden. Zij zullen naar Engeland vervoerd worden, op voorwaarde van niet te dienen, alvorens zij uitgewisseld zijn.

Het Fransche garnizoen heeft, in het gevecht, gedurende den nacht van de 8sten, veel geleden; er werden meer dan honderd gevangenen weggevoerd, door dat gedeelte der engelsche magt, welke eenen goeden aftogt maakte.

Departement van OORLOG.
Downingstreet, den 14. maart 1814.
Hoofdkwartier Calmhout, den 10 maart 1814

Mylord!

Ik heb de smertelijke taak te vervullen van uw Iordschap te melden, dat een aanval op Bergen-op -Zoom,welke in den beginne, een volkomen goeden uitslag scheen te beloven in het einde is mislukt, en een zwaar verlies aan de 1ste divisie, mitsgaders aan de brigade van den generaal Gore heeft toegebragt.

Het is niet noodig, dat ik de redenen openlegge, welke mij hebben doen besluiten, eene poging te doen om zoodanig eene vesting stormenderhand te veroveren, dewijl de voordeelen van twee der kolommen, welke zich, met zeer gering verlies, op de wallen hadden geposteerd, moeten regtvaardigen, dat ik het gevaar heb durven trotseren, ter bereiking van zulk een gewigtig doel, als de verovering van zodanig eene vesting.

De daartoe gebezigde troepen bestonden in vier kolommen, gelijk beneden gemeld is [19])

No 1, de linker kolom, attakeerde tuschen de Antwerpsche en Waterpoorten.

No 2. viel aan, ter regterzijde van de Nieuwepoort.

---

[19] Eerste kolom – Brigade van de garde, 1000,
– kolonel lord *Proby*
Tweede Kolom – 55ste reg infant, 250 man; 69 id., 350; 33 id., 600
– Totaal 1200 man; luit.kol *Morice*, van het 69ste reg. Inf.
Derde Kolom – 9ste reg. Infant., 400 man, 21 id., 100, 87 id. 150
– Totaal 650; luit. Kol. Henry, van 't 21ste reg.
Vierde Kolom – 44ste reg. Inf., 500; flank kompagniën van de 21e en 37e reg. Inf., 200 man; Royal reg., 600 man.
– Zamen 1100 man; brigadier-generaal *Gore*, en de luit. Kol. *Carleton*.
Totale magt: 1e kol., 1000; 2e kol., 1200; 3e kol., 650; 4e kol., 1100 man.
Alles zamen 3950 man

N°. 3 was alleenlijk bestemd, om de aandacht, door een valschen aanval, op de Steenbergsche poort te trekken, en om daarna gebezigd te worden naar gelang den omstandigheden.

No 4, zijnde de regter kolom, atakeerde bij den ingang der haven, welke men, bij laag water, kan doorwaden. Het was bepaald, op half elf uren des avends van den 8sten dezer.

De generaal majoor Cooke voerde linkerkolom, de generaal-majoor Skerrett en de brigadier-generaal Gore beide de regter-kolom aan ; deze was de eerste, welke tot binnen de vesting doordrong. De twee kolommen kregen bevel, om langs de wallen te marcheren, ten einde zich, zoodra mogelijk, te vereenigen, om vervolgens de wallen te zuiveren, en de kolom van het centrum hulp te bieden, of de Antwerpsche poort open te breken.

Eene onverwachte moeielijkheid in het overtrekken der bevroren grachten den generaal-majoor Cooke genoodzaakt hebbende, het punt van aanval te veranderen, veroorzaakte dit een aanmerkelijk tijdverlies, en die kolom bereikte de wal niet voor half twaalf uren.

Middelerwijl beroofde de droevige dood van den brigadier-generaal *Gore* en van den luitenant-kolonel George Carleton, mitsgaders de gevaarlijke wond van den generaal-majoor Skerrett, de regter kolom van hare bekwamen aanvoerders; dezelve geraakte in wanorde, en onderging een groot verlies aan dooden, gekwetsten en gevangenen. De kolom van het centrum, met groot verlies terug gedreven zijnde, door het hevig vuur der vesting, (terwijl de luitenant-kolonel Morrice, die dezelve voerde, en de luitenant-kolonel Elphinstone, die het 33ste regement kommandeerde, beide gewond werden) werd hersteld onder den majoor Muttlebury, marcheerde om, en voegde zich bij den generaal-majoor Cooke, latende den linkervleugel van het 55ste regement de gekwetsten van het glacis wegvoeren. Echter had de garden insgelijks, gedurende den nacht, aanmerkelijk geleden, door het hevig vuur uit de huizen op hun positie, en door het verlies van het detachement van het 1ste regement garden,

hetwelk, afgezonden zijnde om deszelfs pogingen aan te wenden, ten einde de luitenant-kolonel Carleton te ondersteunen, na den schoonsten tegenstand, waarbij menig dapper officier het leven inschoot, afgesneden werd.

De vijand, de kanonnen van de vesting omgekeerd hebbende begon zijn vuur tegen de op den ongedekten wal staande troepen, en de reserve van de vierde kolom (the Royal Scot) keerde terug van de Waterpoort, door het 33ste regement gevolgd wordende. Het eerstgenoemde regement, tusschen een kruisvuur van de stad en van de schans aan de Waterpoort geraakt zijnde, legde de wapenen neder.

De generaal- majoor Cooke, alstoen aan het welgelukken der onderneming wanhopende, bewerkstelligde de retraite van de garde, die, door de overblijfselen van het 69ste regement en door den regter-vleugel van het 55e regement (welk korps den vijand herhaalde malen met de bajonet terug dreef) ondersteund, op de beste wijze en in de grootste orde geschieddie. Dc generaal vond het naderhand onmogelijk deze zwakke bataillons terug te trekken, en besloot dus met de ware gevoelens van een braaf soldaat, zich zelven op te offeren en gaf zich over, om het leven der brave manschappen, die bij hem gebleven waren, te redden.

Ik zou gaarne aan de groote kunde en het braaf gedrag van alle officieren, die in de gelegenheid geweest zijn van uit te munten, regt laten wedervaren. Ik ben nog niet in staat geweest, om deswegens voldoende narigten op te zamelen.

De generaal majoor Cooke prijst zeer alle de onder zijn bevel gestaan hebbende officieren en soldaten, bijzonder melding makende van den kolonel, lord *Proby*, van de luitenant-kolonels *Rooke*, kommanderende de gardes van Coldstream, en *Mercer* van het 2de regement van de garde, kommandant der kompagniën lichte infanterie van de brigade (laatstgemelde is ongelukkiglijk onder de gesneuvelden) en van de majoors *Muttlebury* en *Hog*, van de 69 en 52ste regementen, die deszelfs grootsten

lof verdiend hebben; hij betreurt, tevens, met het geheele korps, het voor den dienst zeer zwaar verlies van de dappere officieren, den luitenant-kolonel *Clifton*, het eerste regement van de garde kommanderende, en den heer *James Macdonald* van datzelfde regement. Deze officieren sneuvelden, met verscheiden anderen, bij den Antwerpsche poort, allen met de grootste onversaagdheid strijdende; de luitenant-kolonel *Jones* was genoodzaakt, zich, met het overschot van het detachement, over te geven.

De kolommen werden met zeer veel beleid aangevoerd door den luitenant - kolonel *Carmichael Smyth*, van de koninklijke ingenieurs, (hij verzelde den generaal-majoor *Cooke*, zoo als ook de luitenant-kolonel *Wood* deed, die de artillerie kommandeerde,) welke het aanvoeren der kolommen aan de volgende officiers toebetrouwd had als:

de kolom van de linkerzijde, aan den kapitein sir *George Host* en den luitenant *Abbey*, de kolom van de regter zijde, aan den luitenant *Sparling* en

die van het centrum, aan den kapitein *Edward Michell*, van de artillerie, die zijnen dienst daartoe vrijwillig had aangeboden ; hebbende laatstgemelde ook nog eenige sappeurs en mineurs onder zijn bevel.

De luitenant *Abbey* is gevaarlijk gekwetst, en de kapitein *Mitchell*, bij het beklimmen van de steile wal der vesting, met wonden bedekt; er is echter goede hoop, dat deze officieren voor de dienst niet zullen verloren zijn.

Uw lordschap zal ligtelijk bevroeden, dat, hoezeer het onmogelijk is, geen groot verdriet over den ongelukkigen afloop van dezen aanval te gevoelen, ik echter, voor het tegenwoordige, slechts met het diepste leedwezen aan het verlies aan van zoo menig een mijner brave kameraden denken kan.

Ik heb de eer, enz

THOMAS GRAHAM

A°. 1814. N°. 70.

NEDER- LANDSCHE
STAATS- COURANT.

Donderdag, den 24 Maart.

Deze Courant is alomme te bekomen, voor den prijs van een' en een' halven stuiver per exemplaar.
NB. Bij deze Courant, wordt een Bijvoegsel, gratis, uitgegeven.

[Vervolg der dépêches van den generaal sir Thomas Graham,
Zie de Staats-Courant van gisteren.]

Rapport van den generaal-majoor J. G. Cooke.
Bergen-op-Zoom, den 10 maart 1814.

Sir,
Ik heb de eer, U, Exc. te melden, dat de kolom, welke den aanval aan de Antwerpsche zijde, gedaan heeft, des avonds van den 8sten, omtrent elf uren, volgens de klok van deze stad, doch ten half twaalf, volgens onze zak-horologiën, binnen deze vesting is gekomen ; eene vertoeving te Borgvliet veroorzaakt zijnde, door dat ik het noodig geoordeeld had, het punt van aanval te veranderen, uit hoofde van den toestand van het ijs, op het bepaalde punt. De luitenant kolonel *Smyth* en de kapitein sir *G. Hoste*, van de koninklijke ingenieurs, wendden alles aan, om de ladders en planken te verkrijgen, welke tot de onderneming vereischt werden, en om dezelve tot het afklimmen in de gracht, het passeren over het ijs en het beklimmen der wallen van de vesting, behoorlijk te plaatsen; gedurende welke operatie, verscheidene manschappen door het vuur van de wallen het leven hebben verloren. Na dat wij ons op den wal gevestigd, eenige huizen, waaruit wij zouden hebben kunnen beschoten worden, bezet, en eene sterke patrouille

naar het punt, waar de generaal-majoor *Skerrett* en de Luitenant-kolonel *Carleton* binnengekomen waren, gezonden hadden, detacheerde ik den luitenant-kolonel *Clifton*, met eene afdeeling van het eerste regement van de garde, om mij van de Antwerpscbe-poort te, verzekeren, en te zien, of hij eenige kondschap van de kolom, onder den luitenant-kolonel *Morrice*, kon bekomen. De luitenant-kolonel *Clifton* bereikte de poort, doch bevond, dat dezelve door zijne manschap niet kon geopend worden, alzoo de vijand een zeer hevig vuur op de straat, welke er heen leidt, maakte. Men bevond ook, dat hij een buitenwerk, het welk de brug bestreek, bezet had, hetgeen dien uitgang voor ons nutteloos maakte. Ik vernam niets meer van dit detachment, maar beschouwde het als verloren, daar de gemeenschap door den vijand afgesneden was.
De luitenant-kolonel *Rooke*, met eene afdeeling van het 3de regement der garde, werd vervolgens dan heen gedetacheerd; dezelve verdreef den vijand van de tusschen beide gelegen wallen en bereikte de poort. Toen hij bevond dat het noodeloos was een aanval te ondernemen, en overtuigd werd, dat het buitenwerk nog bezet was. In den loop van den nacht vereenigden zich de 33ste, 55ste, benevens het 2^{e} bataillon van het 69ste regement met ons; doch de staat van onzekerheid, nopens hetgeen op andere punten was voorgevallen, deed mij besluiten, de thans vereenigde magt niet te verzwakken, door punten te willen veroveren, welke wij niet konden houden, of door in de straten door te dringen, met het gewis verlies van een groot aantal manschappen, te meer, daar ik vernam, dat de troepen bij de Waterpoort. onder den luitenant-kolonel *Muller*, zeer ernstigen wederstand ondervonden. Ik zond het 33ste regement tot deszelfs versterking af.
De vijand bleef ons bij aanhoudendheid hevig beschieten, en hield, ter zelfder tijd, het bijgelegen bastion bezet, van welke uithoek hij onze gemeenschap naar buiten belette, en bragt vervolgens deszelfs geschut op dien hoek, om ons te beschieten. Hij werd onverschrokken aangevallen en

verjaagd door de majoors *Muttlebury* en *Hog* met de 69ste en 55ste regementen.
Ziende, dat onze toestand ernstig werd, en steeds zonder eenige kondschap omtrent de overige punten zijnde, behalve die van het mislukken der kolom van den luitenant-generaal *Morrice*, nabij de Noordpoort, besloot ik, op aanrading van den kolonel lord *Proby*, een gedeelte der troepen te doen retireren, hetgeen zij, door middel der ladders,waarmede zij de stad beklommen hadden, ten uitvoer bragten.
De vijand, met het aanbreken van den dag, het voorgemelde bastion wederom bemeesterd hebbende, werd er andermaal door de majoors *Muttlebury* en *Hog*, met hunne zwakke bataillons, met dezelfde onversaagdheid er uit gedreven. Ik begon vervolgens meer manschap af te zenden, toen de luitenant-kolonel *Jones*, die des nachts krijgsgevangen was geraakt, (verzeld van een Fransch officier, welke eischte, dat ik mij zou overgeven) mij kwam berigten, dat deluitenant-kolonel *Muller* en de troepen bij de Waterpoort genoodzaakt waren geweest, om zich over te geven, en gevankelijk binnen de stad waren getrokken; ik vernam toen insgelijks het lot van het detachement van den luitenant-kolonel *Clifton*, en dat van de generaals-majoor *Skerrett* en *Gore*, en van den luitenant-kolonel *Carleton*, alsmede, dat de troepen, welke hen gevolgd waren, veel hadden geleden, en uit de voorste punten langs den wal, alwaar zij doorgedrongen waren, terug waren gedreven. Ik werd overtuigd, dat eene verlenging van weerstand een nodeloos verlies aan manschappen zou te weeg brengen, zonder eenig uitzigt van hulp in onzen toestand; uit dien hoofde besloot ik, het grievend voorstel van de wapenen neder te leggen aan te nemen.
Thans heb ik den billijken en aangenamen pligt te vervullen, van uwe excellentie mijne overtuiging van de verdiensten en het goed gedrag, door de officieren en soldaten in deze stoute en gevaarlijke onderneming gehouden, toe te zenden. Ik weet slechts wat er onder mijn eigen oog is voorgevallen, en het doet mij leed, dat het verlies van den generaal-majoor

Skerret, uit hoofde zijner gevaarlijke wonde, en dat van de andere opper-officieren hij de overige punten van aanval gebezigd, mij belet, den lof der officieren en soldaten, welke deze ongetwijfeld verdienen, omstandiglijk te vermelden.
Ik verzoek u de tolk te zijn van mijne tevredenheid omtrent het uitmuntend gedrag des kolonels lord *Proby*; de luitenant- kolonels *Rooke* en *Mercer*, kommanderende het 3de regement van de garde, en de ligte infanterie, hebben zich door hunne activiteit en dapperheid doen onderscheiden; en de majoors *Muttlebury* en *Hog*, van de 69 en 55ste regementen, verdienen den grootsten lof, wegens hun beleid, bij die korpsen, in de voorzeide aanvallen. Ik heb alle redenen, om mij verzekerd te houden, dat de luitenant-kolonel *Clifton* zijn detachement op de dapperste en eenen officier waardige wijze heeft aangevoerd, en ik beklaag mij dat zijn dood mij berooft van de gelegenheid, om zijn rapport nopens het gedrag de luitenant kolonels *Macdonald* en *Jones*, benevens de officieren en soldaten van het eerste regement va de garde onder zijn bevel, te bekomen.
Ik ben nog niet in staat, eene naauwkeurige opgave te doen van de gevangenen, door den vijand gemaakt, noch van het getal der gevangenen . dat wij op hem gemaakt hebben.
Ik heb de eer te zijn, enz.
(geteekend)
J.G. COOKE, generaal-majoor.

Hoofdkwartier Calmhout, den 11 maart 1814

Mylord!

Ik heb de eer, uwe lordschap te melden, dat de generaal *Bizanet*, gouverneur van Bergen-op-Zoom, den luitenant-kolonel *Jones* toegestaan heeft, zich met brieven van den generaal *Cooke* herwaarts te begeven; ten gevolge van dien, heb ik mijn aide-de-camp, majoor *Stanhope*, gisteren ochtend, derwaarts gezonden, met volmagt, om eene overeenkomst te sluiten; hebbende ik de eer hierbij eene kopij daarvan in te zenden; zijnde, dien overeenkomstig, allen behalve de gekwetsten, gisteren van Bergen-op-Zoom uitgemarscheerd, om naar Engeland ingescheept te worden, zoodra de vaart op de rivier zal open zijn; en ik vleije mij, dat mijn gedrag in het verpanden van mijn eer, tot de strikte nakoming van deze overeenkomst, zal goedgekeurd worden, en dat de onmiddellijke slaking van Fransche gevangenen van gelijke rangen, met het minst mogelijk verwijl, zal plaats hebben.

Ik mag deze gelegenheid niet laten voorbij gaan, om mijne volkomen tevredenheid te kennen te geven, wegens den onvermoeiden ijver van den luitenant-kolonel *Jones*, betrekkelijk de verzorging der gevangenen, benevens mijne verpligting jegens gemelden officier, en den majoor *Stanhope*, bij die gelegenheid. Ik ben insgelijks in gemoede verpligt, om het gedrag des generaals Bizanet regt te laten wedervaren, hetwelk het opregte blijk van een braaf man dragende, van den beginne af, met de meest mogelijke menschlievende oplettendheid, zich jegens de gevangenen gekenschetst heeft.

Hij heeft mij den naam van een in Engeland zich krijgsgevangen bevindenden officier, voorheen zijn aide-de-camp, opgegeven, en ik durf mij vleijen, dat, in beantwoording van het gedrag van dien generaal, die, officier, onverwijld, zonder uitgewisseld Ie worden, zal vrijgegeven worden.

De majoor *Stanhope*, die, beter dan iemand anders, uw lordschap van alle de bijzonderheden, welke gij begeerig zijn mogt te weten, kan onderrigten, is opzettelijk als brenger dezer afgezonden; hetgeen het voor mij onnoodig maakt er iets hij te voegen.
ik heb de eer te zijn, enz.
THOMAS GRAHAM.

Aan den grave *Bathurst*, enz., enz., enz.

Translaat

Heden, den 10den maart, zijn de heeren luitenant-kolonel *Jones* en luitenant-kolonel *Stanhope*, aide-de-camp van den generaal, welke de britsche magt kommandeert, ter eenre, en de heeren *Hugot de Neufville*, majoor, en *Le Clerc*, luitenant-kolonel bij de Fransche genie, ter andere zijde, door hunne respective generaals benoemd, zamen gekomen om over de voorwaarden, waarop eene uitwisseling van krijgsgevangenen zal plaats hebben, overeen te komen, alles echter onder nadere approbatie van de kommanderende generaals der beide contracterende partijen.
De britsche officieren hebben voorgesteld:

Art. 1. Een wapenstilstand voor drie dagen heden op den middag ingaande, ten einde tijd te hebben tot de noodige beschikkingen, om eene uitwisseling van krijgsgevangenen tot stand te brengen.
Antwoord: Toegestaan.

Art. 2. Dat alle krijgsgevangen, gekwetsten en anderen, die tot Zr.M. Legers behooren, terug gezonden zulten worden, mits hun woord gevende, om, in Europa, niet tegen de Franschen of derzelver bondgenooten te dienen, tot den tijd toe, dat zij behoorlijk zullen zijn uitgewisseld.
Antwoord: Toegestaan.

Art. 3. Dat alle Fransche krijgsgevangenen, gekwetsten als anderzins, insgelijks zullen uitgeleverd worden, ten getale der aan Z.Britsche M. uit te leverene krijgsgevangenen, zoo als in het vorig artikel is gemeld.
Antwoord: Toegestaan.

Art. 4. Daar sommige officiers en soldaten van Z.M. gevaarlijk gekwetst zijn, zoo zullen zij in de vesting Bergen-op-Zoom blijven, met twee officieren van gezondheid, en het noodig getal oppassers, om zorg voor hen te dragen.

Antwoord: Toegestaan.

Art. 5. Dat er een gebouw zal worden aangewezen, om tot hospitaal voor de gekwetste Engelschen te dienen; en dat het den engelsche officieren zal vergund worden, om, voor eijgen kosten, eene woning bij de burgers te zoeken.

Antwoord: Toegestaan.

Art. 6. Dat, wanneer de officieren of eenige anderen der engelsche gekwetsten genezen zijn, hun door den gouverneur van Bergen-op-Zoom paspoorten zullen worden afgeleverd, ten einde zij veilig tot de engelsche voorposten kunnen komen, en dat het den officieren van gezondheid en oppassers van het hospitaal vrij zal staan, om, wanneer hunne diensten niet langer vereischt worden, insgelijks te vertrekken.

Antwoord: Toegestaan.

Art. 7. Dat aan den generaal, welke de britsche magt kommandeert, zal vergund worden, eenen commissaris te benoemen, ten einde binnen de vesting Bergen-op-Zoom alle zulke voorwerpen te mogen doen brengen, als waaraan de daarin blijvende gewonden gebrek mogten hebben, en dat het dien commissaris zal worden toegestaan, om vrijelijk in en uit te gaan.

Antwoord: De voorwerpen zullen eenmaal ‘s weeks, op een bepaalden dag, van tien uren des morgens,tot twee uren in den achtermiddag, mogen worden aangebracht; zij zullen op een kanonschot aftands moeten worden neder gelegd en van daar worden binnen gebracht.

Art. 8. Dat de troepen der beide mogendheden, gedurende de schorsing der vijandelijkheden, in dezelfde positiën zullen blijven, als zij thans bezetten.

Antwoord: Toegestaan.

Art. 9. Dat aan een britsch officier zal worden toegestaan, om, gedurende de schorsing der vijandelijkheden, binnen vesting Bergen-op-Zoom te

blijven, ten einde over de uitvoering van deze verschillende overeenkomsten te regelen.

Antwoord: Toegestaan.

Art. 10. Dat de britsche officieren hunne degens zullen behouden.

Antwoord: Toegestaan.

Art.11. Dat er wagens zullen worden vergund om binnen de stad te komen tot vervoer der gekwetsten.

Antwoord: Toegestaan.

Van de Fransche zijde is geëischt geworden:

Art. 12. Dat er een Fransch officier zal mogen worden afgezonden, met dépêches van den gouverneur van Bergen-op-Zoom ten einde den gouverneur van Antwerpen deze uitwisseling bekend te maken, en hem te verzoeken, de uitvoering daarvan te helpen bevorderen.

Antwoord: Hij zal door een engelsch officier, tot het hoofdkwartier behoorende, tot aan de Fransche voorposten, voor Antwerpen, verzeld worden.

Art. 13. Dat er eene lijst zal gemaakt worden van de officieren en soldaten van Zijne Britsche Majesteit, welke tegenwoordig binnen Bergen- op-Zoom krijgsgevangen zijn, welke lijst aan de tegenwoordigen overeenkomst zal worden geannexeerd.

Antwoord: Toegestaan.

Art. 14. Dat er insgelijks eene lijst zal gemaakt worden van de officieren en soldaten van het Fransche leger, welke, in den nacht van den 8ste op den 9den, zijn krijggevangen gemaakt, en dat dezelve onmiddellijk zullen worden terug gezonden.

Antwoord: Toegestaan.

Art. 15. Deze lijsten zullen de namen der krijgsgevangenen, volgens hunnen rang, bevatten, en er zullen van wederzijds duplicaten gemaakt worden.

Antwoord: Toegestaan.

Gesloten, onderhevig aan de goedkeuring van den generaal Bizanet, kommandant-en-chef van Bergen-op-Zoom, en den generaal-majoor Cooke, opper-officier van de krijgsgevangenen in de vesting, voorzien met volmagt van den generaal Graham.

Geteekend
LESLIE GROVE JONES*, luit.-kol*.
JAS HAMILTON STANHOPE, *majoor en aide-de-camp van den kommandant der krijgsmagt.*

Goedgekeurd door mij
GEN COOKE, *generaal-majoor*.
LE CLERC, *kommandant van het bataillon ingenieurs*.
HUGOT DE NEUVILLE, *plaats majoor*.

Goedgekeurd,
De generaal BIZANET.

Vaderlandsche letteroefeningen. Jaargang 1863

***De bestorming der vesting Bergen op Zoom, op den 8sten Maart* 1824*, beschreven door* Jan Egbertus van Gorkum*, in leven gepensioneerd generaal majoor. Leiden*, F. Hooiberg & Zoon 1862. *Prijs* ƒ 1,70.**

Het is eene onbetwistbare waarheid dat alle episodes uit de krijgsgeschiedenis, zoo wel *die* rakende ons vaderland als wel den vreemden bodem, zoowel uit den ouderen als nieuweren tijd, den krijgsman, vooral den jongeren officier, tot volmaking zijner militaire opvoeding zoo min te ontberen zijn als het voedsel ter zijner ligchaamsontwikkeling. Hiervan zal de in zijnen tijd zoo wakkere van Gorkum ten zeerste doordrongen geweest zijn; immers is het niet te veronderstellen dat de grijsaard, op 81 jarigen leeftijd, in zijn persoon, de held van 1814 aan het publiek zal voorstellen. De man was hiervoor te edel, te nederig. Hij schreef de hier bovenaangekondigde bestorming ter leering. Hij doet hier uitkomen wat intelligentie, gepaard aan zelfstandigheid vermag in tijden van gevaar: hem, den kapitein, wordt door den engelschen generaal Graham gevraagd of Bergen op Zoom, door eenen krachtigen onverhoedschen aanval (attaque de vive force) zoude te nemen zijn. Op zijn bevestigend antwoord wordt van Gorkum, 'bij kabinetsorder van den Souvereinen Vorst,' den 24 Januarij 1814 gelast, zich onder de bevelen van den generaal-en-chef van het britsche leger, Graham, te Oudenbosch, te stellen. Van dezen oogenblik af aan, wordt hij belast met het vervaardigen eener figuratieve kaart der landstreek

tusschen Braschaet en de Schelde, van Putten tot Merxem, en voorts met een plan der operatie en de leiding derzelve, belast.
'Ik gevoel mij gedrongen,' zegt de achtenswaardige, thans overleden generaal van Gorkum in zijne inleiding, 'mijne landgenooten naauwkeurige aanteekeningen aan te bieden van hetgeen bij gelegenheid van Neêrlands bevrijding werd in het werk gesteld, om de zelfstandigheid van den staat te bevestigen. Het geldt belangrijke en schier geheel onbekende bijzonderheden; gebeurtenissen, waarvan ik zelf een werkdadig getuige was, die mij dus naauwkeurig bekend zijn en naar mijn gevoelen verdienen voor het nageslacht bewaard te worden. Ik zou mij zelven ook niet voldoen met ze achter te houden; ik zou mij voor mijne kinderen niet genoeg verantwoord achten; terwijl de overweging van de kortheid van levenstijd [20]), mij volgens menschelijke berekening nog slechts vergund, mij tot eenige bespoediging dringt:

"Het krijgsbedrijf, waarvan ik met dit doel verslag wensch te geven, is, met uitzondering van het officiëel rapport van den generaal-en-chef van het Britsche leger in de Nederlanden, Sir Thomas Graham, en het uitvoerige doch met grove onnaauwkeurigheden vermengd berigt van den franschen kolonel der genie le Grand," (destijds opperbevelhebber van Bergen op Zoom) later zoo verschillend en verkeerd voorgedragen, dat dit op zich zelve reden zou zijn er het stilzwijgen niet over te bewaren.'

Behalve de verdiensten, om nuttig te zijn voor den beoefenaar der krijgskunst, zoo eigen aan dit geschrift, bevat het allerbelangrijkste wenken voor den volksvertegenwoordiger, wenken,

---

[20] Hij overleed, zegt de uitgever L.J. Janssen, den 9den Febr. l.l. te Vuren, op 81 jarigen leeftijd; er was alstoen één vel van den tekst gezet.

der behartiging over waard. Wat zegt de beroemde van Gorkum op bl. 34, onder anderen: ‘In tijden van langdurigen vrede is het den Hollanders eigen aan de bestendigheid der rust te gelooven, alle voorzorgen, door het bekende *si vis pacem para bellum* voorgeschreven, niet alleen als *overbodig*, maar zelfs als *verderflijk* voor hunne welvaart, zoo wel de tegenwoordige als toekomstige, te beschouwen.
Sedert den dood van prins Frederik Hendrik was het leger en het defensiewezen te lande geheel verwaarloosd; alleen aan het zeewezen werd, tengevolge der oneenigheden met Engeland, de hand gehouden; van daar dat, toen in den diepgezonken en kommervollen toestand des vaderlands in 1672, zoo vele sterke steden *uit gebrek aan voorzorg* (!) in handen van den vijand vielen, voor de bezetting althans van Bergen op Zoom en der linie van Steenbergen zoo wel was gewaakt geworden, dat de franschen de provincie Zeeland, in welker zeehavens men eene veilige verblijfplaats voor de vloot wilde bewaren, als ook de provincie Holland aan deze zijde en aan den zeekant, onaangeroerd moesten laten.

Wanneer wij bij deze beschouwing den toenmaligen staat van tegenweer op *dit* punt van het frontier, tot behoud van eene zoo belangrijke provincie en van de landen achter de linie van Bergen op Zoom tot Steenbergen gelegen, vergelijken met de hedendaagsche verdedigingswerken en de *onverschilligheid* daaromtrent of *verwaarloozing daarvan*, zien wij ons in eenen toestand verplaatst, die eenen nog droeviger tijd voor Nederland voorspelt dan die van de Witt in 1672, wanneer Nederland thans met dezelfde veroverzieke natie in oorlog mogt geraken.’

‘De vestingwerken van Steenbergen in een gedeelte der linie bij Bergen op Zoom zijn geslecht.

De in die linie gelegene forten Rover, Prins en Moermont, met de sluis en waterwerken dezer linie en het riviertje de Zoom, die de inundatie voor deze vesting en linie moeten formeren, worden niet alleen niet onderhouden, maar zijn verlaten (in 1857 geheel geslecht en in bouwland herschapen), en vervallen zoodat gansch Zeeland en het beheer der Zeeuwsche stroomen en wateren, die naar het hart van Holland voeren aan vermeestering prijs gegeven zijn; gevolglijk is ook naar Bergen op Zoom de toevoer, die de voornaamste sterkte dezer vesting uitmaakt, geheel aan afsnijding blootgesteld. En toch gelooven wij geen *te groot* vermogen aan deze vesting en linie toe te kennen, als wij beweren, *dat zij het behoud van Holland en Zeeland* in de rampvolle tijden ven 1672 gewaarborgd en daardoor tot behoud van de onafhankelijkheid van den staat niet weinig bijgedragen hebben.’

Vóór het jaar 1784 waren de keelen der forten Moermont, Prinsen en Rover gesloten, door welke omstandigheid de generaal van Löwendahl bij de belegering van Bergen op Zoom in 1747 de Steenbergsche linie niet had durven aanvallen, omdat na de vermeestering der gebastioneerde linie dan nog de geslotene forten, ieder op zich zelf ter belegering overig bleven. Evenwel werden de keelen geopend....en, ten gevolge dezer zoo dwaze maatregelen zegt de generaal van Gorkum op bladz. 44: ‘De militaire commissie uit den Raad van Staten, aan welke de voorschreven ontsluiting van de keelen der forten voorgedragen was, keurde dit voorstel af, en verzette zich aanvankelijk op klemmende gronden daar tegen, maar den last ontvangen hebbende van zooveel doenlijk geld te laten

verwerken, stond zij eindelijk dit openen der keelen aan de genie toe.'

'*Wie heeft in onzen tijd*,' (dit schreef de generaal van Gorkum, let wel, in 1862) '*bij minder of wel geen overvloed van geld*, *niet dezelfde verkeerdheden bij den* vestingbouw opgemerkt?'

Sedert de onderwerping van Holland aan het Fransche bewind, na 1795, meer bijzonder na de inlijving van *Holland* in het Fransche keizerrijk, of sedert de lente van 1810 was het verdedigingsfront der vesting Bergen op Zoom geheel omgekeerd; dewijl het niet meer tegen het zuiden of tegen Frankrijk, maar tegen het noorden in den schakel der vestingen ter verdediging van het Fransche rijk moest dienen, moesten de Franschen te regt wenschen, dat de linie van Steenbergen - die tegen het Zuiden gerigt, den toegang voor de Franschen naar Nederland afsloot - werd verlaten en geslecht.

'*Maar die ontruiming*' - zegt de generaal van Gorkum op bl. 46 - 'en *thans helaas! de slechting door ons bewind in Franschen zin*, *verwezentlijkt*, *zal wel door ieder vaderlander*, en in het bijzonder door *hen*, *die het krijgsbelang van Nederland* op dit punt *kennen*, *als bedroevend en voor onze toekomst als zeer bedenkelijk geoordeeld worden.*'

Dit nu, is de beschouwing eens mans, in het vak der vestingwerken grijs geworden, die de bewijzen van zuivere verdiensten op de borst droeg. Zou dan in dezen tijd die stem niet een gewigt in de schaal der landsverdediging leggen?....Helaas! Wij vreezen er voor!

Wij wenschen dan dit boek hartelijk welkom! en koesteren tevens de hoop, dat het tot in de harten der volksvertegenwoordigers moge doordringen en weerklank vinden.

De beeldtenis van den grooten generaal is treffend gelijkend en meesterlijk teruggegeven.

De schets der vesting en omstreken doet de steendrukkerij der uitgevers T. Hooiberg & Zoon de meest mogelijke eer aan.

bron: Vaderlandsche Letteroefeningen. A. van der Mast, Gorinchem 1863

http://www.dbnl.org/tekst/_vad003186301_01/_vad003186301_01_0059.php#016

Webpagina’s
over Jan Egbertus van Gorkum

Andriessen, geschiedenis van een doopsgezinde familie

Uythoven

DBNL personalia Jan Egbert van Gorkum

Jaarboek 1863 Levensberigt van Jan Egbert van Gorkum

Graf van JWC Van Gorkum, zoon van Jan Egbertus